AL. ȘIPERCO

PRIN GRECIA

Colecția * În jurul lumii *

EDITURA TINERETULUI

AL. ȘIPERCO

Alexandru Şiperco, reporterul inspirat şi plin de vervă, cu o experienţă bogată, pe care îl cunoaştem din anterioa- rele sale „Note de drum din Suedia, Franţa, Italia şi Mexic” ne poartă, de astă dată, de-a lungul şi de-a latul pitoreştei ţări de la poalele Olimpuiui. Poposind în marile oraşe, dar şi în cătunele risipite pe pantele aride ale munţilor, dis- cutînd cu oameni simpli, dar şi cu personalităţi dintre cele mai marcante ale vieţii publice, admirînd aici ruina unui monument antic, dincolo natura atît de „elenică” a Greciei, evocîhd preţuirea reci- procă dintre greci şi romîni, cu rădăcini adinei în trecutul istoric al celor două popoare sau redînd aspecte sugestive din viaţa de azi a Greciei, care aduce aminte de unele aspecte ale Romîniei antebelice, scriitorul ştie să realizeze printr-un ritm alert,

schimbînd des planurile, o imagine pregnantă şi complexă.

Pasiunea, evidentă, a lui Al. Şiperco pentru artă, îi dă

posibilitatea nu numai de a elogia comorile antichităţii, dar şi de a sesiza în unele sau altele dintre cele mai însemnate vestigii ale civilizaţiei vechii Elade, trăsături semnificative ale poporului grec.

Atent şi sensibil la tot ce au putut da aşezările vizitate tezaurului universal al culturii, scriitorul ştie să descopere sub poleiala faţadelor, adevărata lume a urmaşilor mîndrilor ahei care, în marea lor majoritate, sînt oameni muncitori, luptînd cu greutăţile vieţii. Din însemnările lui Şiperco reiese clar că aceşti oameni îşi mărturisesc dorinţa aprinsă de primenire a întregii lor existenţe.

Turistul este permanent dublat de un observator atent care ştie să dea la o parte crusta prea albă sau prea neagră care acoperă locurile vizitate, îmbinînd cu iscusinţă evocarea unui trecut încărcat de glorie cu prezentul atît de frămîntat al Greciei contemporane.

AL. ŞIPERCO

PRIN GRECIA

EDITURA TINERETULUI

PRIN GRECIA

Al. Şiperco

EDITURA TINERETULUI

LA OBÎRŞIA GRECIEI

Ruine risipite pe coasta abruptă a dealului scurmat de arheologi, rămăşiţe de ziduri masive în- cercuind creasta de stînci sure care se înalţă deasupra platoului vălurit al Argolidei, sterp şi arid ca pustiul dobrogean din jurul Histriei...

Sînt la Micene. Poarta din blocuri uriaşe de piatră prin care am trecut urcînd dalele şlefuite ale „Drumului Regilor“ este ciclopica „poartă a leilor“ care duce la palatul Atrizilor. Vă amintiţi „Electra“ lui Sofocle ?

„Priveşte, Oreste ! în faţa ta e Micene cea bogată în aur şi iată şi palatul ucigaş al urmaşilor lui Pelops !“

Soarele, abia răsărit, n-a apucat să transforme totul în jur într-o plită încinsă şi pe şoseaua ce şerpuieşte în vale n-au apărut încă caravanele de turişti. E linişte în jur,, o linişte parcă nefirească, subliniată de ţîrîitul greierilor şi de ţiuitul uşor, prin iarba uscată, a vîntului dimineţii, care aduce din cînd în cînd, de peste vale, clinchetul clopo-ţeilor unor capre păzite de o fetiţă în picioarele goale. O fi ştiind ea că tunelul, a cărui gură abia se zăreşte pe coasta dealului din faţă şi care-i serveşte drept adăpost în arşiţa amiezii, este intrarea în Panteonul subteran al ultimului dintre regii atrizi, al marelui Agamemnon, conducătorul oştilor ahee în războiul Troii ?

De ce oare e atîta pustietate în jurul marilor centre istorice ale omenirii ? Parcă amintirea prăbuşirii lor, întotdeauna tragică, continuă să

bîntuie locurile părăsite de cei scăpaţi cu viaţă. După generaţii şi generaţii, ceva obscur în conştiinţa colectivă a oamenilor parcă îi împiedică să-şi aşeze locuinţele în preajma ruinelor. E acelaşi pustiu ca în jurul primului oraş al lumii, Jeriho, al Babilonu- lui, al Anghor-Vatt-ului, al Cnossos-ului cretan...

Sînt la izvorul civilizaţiei elene. Sosiţi din nord, strămoşii grecilor, vechii ahei, s-au aşezat aici, la periferia lumii civilizate de atunci, au supus pe localnici, au întemeiat mici stătuleţe ai căror şefi s-au înconjurat de obişnuitul fast barbar, s-au îmbogăţit ori s-au prăbuşit războindu-se între ei şi ocu- pîndu-se de piraterie şi. negoţ. Nu reprezentau în ochii negustorilor fenicieni care-i vizitau nimic mai mult decît oricare din puzderia de mici formaţiuni efemere din jurul Mediteranei, care apăreau şi dispăreau ca licuricii pe marea hartă istorică a lumii, la graniţele marilor puteri ale antichităţii – Egiptul, Babilonul, regatul Hittit.

Şi deodată – chiar dacă acest „deodată“ *a* durat secole – ceva ciudat, de neînţeles a izbucnit pe aceste meleaguri ca şi pe acelea ale Cretei vecine şi înrudite : o cultură nouă, neobişnuită, calitativ diferită de aceea a lumii din jur.

Cu multe secole înaintea apariţiei culturii clasice greceşti care şi-a pus pecetea de neşters pe întreaga noastră civilizaţie, într-o omenire deja bătrînă, trăind închistată sub jugul preoţimii atotputernice, lumea aheilor de pe continent şi a cre- tanilor apare proaspătă, cu un iz inegalat de tinereţe, de primăvară a vieţii, stîrnind în noi un sentiment straniu, de înrudire, de apropiere, peste abisul de milenii care ne desparte.

Totul n-a fost desigur decît o crustă subţire pe un cazan în clocot de barbarie ancenstrala, care s-a prăbuşit sub loviturile năvălitorilor dorieni. Cenuşa incendiilor a acoperit

rămăşiţele templelor, palatelor, aşezărilor omeneşti ale perioadei miceniene.

Şi totuşi flacăra unei noi culturi aprinsă de vechii cretani şi ahei a supravieţuit, a continuat să
pîlpîie şi după secole de la focul care a mistuit palatul înţeleptului Nestor, gazda lui Telemah, fiul lui Ulise, a erupt din nou în vîlvătaia orbitoare care a luminat omenirea în secolele de aur ale clasicismului grec. Restul se ştie : elenismul universal, civilizaţia romană dospită toată pe drojdie grecească, Bizanţul, Renaşterea, prezenţa culturii greceşti în tot ce este civilizaţia noastră de azi...

De la ultimul suspin de agonie al vechii Grecii, de la sfîrşitul ultimelor Jocuri Olimpice şi dărîmarea ultimului templu elen de către preacreştinul împărat Teodosie al Bizanţului, a trecut un mileniu şi jumătate. Au fost aici războaie, cuceriri, răscoale, s-au săvîrşit fapte eroice, s-au clădit şi s-au dărîmat oraşe, cetăţi şi mănăstiri – toate acestea n-au mai privit însă de acum încolo decît pe locuitorii acestor meleaguri care au continuat prin inerţie să se numească greci şi să vorbească o limbă greacă barba- rizată. Parcă reflectorul istoriei care se oprise îndelung asupra acestui petec de pămînt, ca să asiste la naşterea civilizaţiei noastre, ar fi părăsit pentru totdeauna pămîntul vechei Elade şi s-ar fi îndreptat în altă parte, prinzînd în cercul său de lumină, care se deplasa de-a lungul « veacurilor, Bizanţul, imperiul romano-german, Roma papală, imperiile spaniol şi portughez, marele imperiu pirateresc şi colonial al Angliei, revoluţia franceză, Marea Revoluţie din Octombrie...

Oare de astă dată a murit chiar totul ? întrebarea m-a urmărit din clipa cînd am păşit pe pămîntul Greciei. Oare în cele 15 secole de întuneric care au trecut, stăpînitorii străini – goţii, avarii, crucia- ţii, veneţienii, turcii – au reuşit să smulgă elenismul cu rădăcină cu tot din solul grecesc ?

Sau în drumul său subteran firul izvorului nemuritoarei culturi s-a împletit cu alte şuvoaie ce i s-au alăturat şi e pe cale să-şi croiască din nou drum la lumină, răzbătînd prin toate piedicile care i-au stat şi-i mai stau în cale ? Va însemna oare cîndva Grecia de azi mai mult decît o ţărişoară cu nouă milioane de locuitori care ocupă doar cîteva pagini

în manualele şcolare şi nu figurează cu nici un „cel mai...“ şi în nici im „ştiaţi că... ?“ al marilor reviste ilustrate ?'

Sînt la capătul drumului meu prin Grecia. L-am început în. forfota marelui aeroport internaţional al Atenei, şi urcînd parcă veacurile, îl termin în zorii istoriei, aici, la Micene, leagănul Eladei antice şi totodată al civilizaţiei noastre, a tuturor. La prînz voi fi iar în plină viitoare a capitalei Greciei de azi, iar la noapte mă voi reîmbarca în una din marile nave aeriene, care în mugetul celor 30 000 de cai putere ai reactoarelor sale va decola spre alte zări. Şi întrebarea continuă să rămînă fără răspuns.

PRIMELE IMPRESIÎ

/’atena !... Acropole cu Partenonul şi... şi... se căzneşte interlocutorul, răvăşind amintirile din şcoală cu privire la capitala vechei Elade.

Tocmai că acest „şi“ nu prea există. Atena e o capitală oarecare, fără stil deosebit, cu blocuri moderne în centru, cu cartierele sale vechi, mai bine zis vetuste, şi periferii sărăcăcioase. E un oraş european cu trăsături orientale ca... uite, îţi dai deodată seama că n-ai cu ce-l compara. înainte de război ţi-ar fi venit pe limbă Bucureşti, Sofia, Belgrad... Azi, Sofia e un oraş nou, Belgradul de asemenea, iar în ce priveşte Bucureşti a ajuns, în anii din urmă, să fie mai „european“ decît ale multe capitale europene. Pare-se deci că prin eliminare, Atena rămîne totuşi, pînă la urmă, cu fizionomia sa proprie, de capitală a unei ţări balcanice, în accepţiunea veche a cuvîntului.

Desigur, de cum intri în oraş privirea îţi fuge după Acropole. E acolo, la locul său, trunchi măreţ de stîncă, părînd cioplit cu lovituri largi de bardă de Zeus însuşi, purtînd pe vîrful lui teşit Partenonul, zvelt, aerian, plutind parcă deasupra oraşului. Degeaba cauţi însă în jur, ■ din goana maşinii care te aduce de la aeroport, urmele vechei Atene, a „cetăţii lumină“ a antichităţii – mahalalelor obişnuite le iau locul străzile centrale, cu blocuri de arhitectură convenţională, construite în bună parte în anii de după cel de-al doilea război mondial. E un oraş nou ; acum 130

de ani, cînd din Considerente de tradiţie istorică a fost declarată că- ' pítala noului stat grec independent, Atena nu era decît un tîrguşor neînsemnat, numărînd vreo 300 de căsuţe, din care nici 100 locuite.

în ansamblu, urbanistica oraşului nu prezintă nimic deosebit. Scheletul lui e format din două bulevarde paralele, care se împreună la amîndouă capetele în Piaţa constituţiei, cu clădirea parlamentului, Mormîntul eroului necunoscut şi sediul Asfa- liei – siguranţa grecească – loc obişnuit de manifestaţii monarhiste şi ultranationaliste şi, opus ei, Piaţa Omonia, un fel de „Place de la Republique“ atenianã, loc tradiţional de demonstraţii populare.

La sud de Piaţa constituţiei, dincolo de parcul Zappeion, singurul spaţiu verde mai întins din oraş, începe şirul monumentelor istorice, atîtea cîte sînt, avînd Acropole în centru, pe coastele căruia se înghesuie cartierul Plaka, rămăşiţa tîrguşorului de odinioară. Partea de nord-vest a oraşului, pînă sub colina Lycabette. ce face faţa Acropolei, este ocupată de cartierele bogătaşilor. Dincolo de acest perimetru e o reţea nesfîrşită de ulicioare care se întretaie în unghi drept, cu căsuţe mici, acoperind o vastă întindere vălurită, fărîmiţată de coline şi prelungiri ale înălţimilor muntoase ce cuprind Atena din trei părţi.

Denumirile străzilor vădesc străduinţa de a reaminti grecului originea sa veche elină, de a arunca o punte între Grecia de azi şi Elada antică. E un adevărat inventar a tot ce înseamnă mitologia şi cultura veche greacă, cu cîte un „Amerikis street“ şi „Churchil street“ rătăcite printre ele. Moneda este drahma atenianã, biletele de bancă poartă chipurile lui Pericle şi Sofocle, banca comercială a Greciei are ca simbol efigia lui Kermes.

Efortul făcut în această direcţie e meritoriu, deşi rezultatele se mai lasă încă aşteptate. Cele

cîteva clădiri publice, ca Academia, Biblioteca de stat, Universitatea, Muzeul naţional, Politehnica, construite de edilii din trecut, din donaţiile bogătaşilor greci din străinătate, într-un stil pseudoclasic elin, cu risipă de coloane, metope, statui, par oarecum stinghere, nelalocul lor, înnecate în masa blocurilor standard.

Omul de pe stradă refuză deocamdată cu obstinaţie să folosească denumirile clasice şi preferă pe acelea populare, expresie a trecutului mai apropiat. Dintre munţii din jurul Atenei, Parnasul – poeticul lăcaş al lui Apolo şi al muzelor – continuă să fie cunoscut sub numele de Oza, încîntătorul Himet a rămas tot Trellos (nebunul), Poekilos este Zakha- ritsa, iar Anchesmos – Turcovunia (muntele turcilor).

Străzile Atenei... de unde sentimentul ciudat de lucru văzut şi trăit ? Continui să vînturi în minte capitalele lumii prin care ai trecut. Nu.,, nu... nici asta nu, şi, deodată, te străfulgeră o imagine: Bucureştii vechi, dinainte de război, pe care l-am cunoscut noi cei care am intrat în cea de-a doua jumătate a vieţii noastre, aşa cum ar fi arătat azi, după război, cu un număr ceva mai mare, faţă de trecut, de blocuri de raport pe străzile centrale, cu circulaţie mai vie, cu reclame mai multe, cu puzderie de magazine de suveniruri – numai de lipsa unor motive de inspiraţie nu se pot plînge meşteşugarii greci – şi de oficii de turism în afişele cărora, chiar aici la Atena, domină de departe apeluri stăruitoare adresate străinilor de a-şi petrece vacanţa în Grecia, faţă de invitarea grecilor de a vizita ţări străine. Librării sînt tot atît de puţine ca şi la noi pe vremuri, în schimb dai peste tot de chioşcuri luminate cu neon care s-au răspîndit în ultimul timp în toată Europa şi în care găseşti zi şi noapte ziare în toate limbile, reviste „sexy“, cărţi de aventuri, chewing-goom, ciocolată, răcoritoare.

Cum te depărtezi un pic de centru, orientul reintră în drepturi. Lipscanii, Gabrovenii şi Şelarii noştri din trecut nici măcar în perioada de

maximă înflorire a micului comerţ particular nu puteau da decît o imagine palidă a cartierului comercial al Atenei. Un bazar multicolor, gălăgios, ameţitor, cu mărfurile îngrămădite pe tejghelele scoase afară, ba cu pînzeturile atîrnate deasupra trotuarelor incit treci pe sub ele ca sub rufele întinse la uscat. Radioul urlă din ferestrele deschise, fabricantul de „gogoşi înfuriate“ loveşte cu lingura sa de marginea cazanului, văcsuitorii de ghete bat asurzitor în lă- diţa lor şi te apucă de pantaloni, vînzătorii te în- tîmpină pe la colţuri şi te trag fiecare spre dugheana lui. Dacă nu ştii să te tîrguieşti, ieşi zdravăn jumulit, negustorii considerînd încă, după vechiul obicei oriental, că preţul mărfii se măsoară nu după valoarea ei, ci după punga clientului. Cum în restul Europei preţurile sînt fixe, străinii se feresc să se ia la întrecere cu abilitatea vînzătorilor de la periferie şi preferă să cumpere în centru pe preţ dublu, dar eliberaţi de complexele omului dus de nas.

Cu taxiurile lucrurile stau cam la fel. Pentru o cursă mai lungă e bine să te înţelegi dinainte asupra preţului şi să nu te încrezi în aparatele de taxat pe care se pare că şoferii atenieni le-au dresat să arate cît le indică stăpînul. Rămîi în cişţig şi tu şi el, pe socoteala proprietarului maşinii, bineînţeles. Unii susţin că ieşind la ore mici din vreo tavernă de pe străduţele de la poalele Lycabett-ului, ţi se poate întîmpla să te freci la ochi cu gîndul la vinul de Mavrodafni degustat, asistînd la spectacolul neobişnuit al unor automobile umblînd de colo pînă colo de-a-ndaratelea, ca racii scăpaţi din oală – metodă originală a şoferilor atenieni de a reduce kilometrajul.

în general acei turişti care nu sînt lipsiţi de umor manifestă o neascunsă admiraţie faţă de dezinvoltura, graţia chiar, cu care au fost traşi pe sfoară de cei ce trăiesc de pe urma lor, şi aceasta fără ca nimic în atitudinea lor să vădească servilismul celor care cerşesc un bacşiş. Ba pînă

la urmă rămîi cu impresia că sînt îndemnaţi în aceeaşi măsură de dorinţa de cîştig, ca şi de ambiţia de a se dovedi mai deştepţi decît victima lor.

O notă orientală imprimă periferiilor şi cafenelele, simigeriile, plăcintăriile, patiseriile ca şi micile iaurgerii cu mese neînfăţate, în care. clientul îşi dispută cu muştele dreptul de a degusta minunatul iaurt grecesc. La fel de orientali sînt şi vînzătorii ambulanţi, în ale căror coşuri compartimentate găseşti de toate : halva, alune, stafide, dulciuri cu susan. Copii zdrenţăroşi vînd „rahat şi apă rece“ cărînd o oală poroasă, nesmălţuită, iar bragagii înhămaţi în alămuri au aerul de stegari ai legiunilor romane.

Ba orientul e mai prezent decît în vechiul Bucureşti. Cel puţin n-am văzut zarafi pe străzile noastre. Aici zarafii, parcă coborîţi din cadrele vechilor gravuri, stau aşezaţi sub umbrele, la intrarea băncilor, în faţa unor măsuţe-dulăpioare vechi, cu grămezi de monede de aur risipite sub capacele lor de sticlă. Ca pe vremea turcilor, se cumpără şi se vînd monede vechi, subţiate : piaştri, ludovici, taleri, poate şi ţechini, toate cîntărite cu grijă în mici balanţe farmaceutice.

Oricît de multă cafea se bea la noi, totuşi e departe de ritul ,,kafelaki-ei“ de aici. De toate sorturile, prăjită şi măcinată în diferite feluri, de la „turkiko“ cea mai groasă la „filtrul“ cel mai fin, cafeaua însoţeşte viaţa grecului ca infuzia de ceai pe aceea a chinezului şi tot ca aceasta se prezintă sub o infinitate de forme, de la „sketo“ amară, pînă la greaua şi dulcea „vâri gliko“ şi uşoara „gliki vrasto“. Ghidaţi de unda de miros îmbietor, cafegii înveteraţi se opresc fascinaţi în faţa prăvăliei de lîngă Piaţa Omonia, unde, în aer liber, într-o rîşniţă uriaşă de doi metri diametru se vîntură şi se rumeneşte cîte o baniţă de boabe cafenii dintr-o dată.

Hotărît nu se poate lucra în orele de amiază. Ochii te dor de lumina reverberată de pereţii albi, aerul, ca şi în alte capitale occidentale, e de

nerespirat. Te sufocă mirosul de gaze de eşapament al miilor de maşini, de ulei încins, de asfalt pe cale de a se topi, de cauciuc ars, care lasă la fiecare frînă dîre negre, groase pe caldarîm.

Cei de aici trag concluziile ce se cuvin în materie vestimentară şi afirmaţia din reportajul lui Paul Morand despre Bucureştii dintre cele două războaie, cum că uniforma de vară a bucureşteanului este cămaşa, pare valabilă şi pentru atenieni. Şi în această privinţă, curios lucru, atenianul îi seamănă bucureşteanului, trecînd peste sofieni şi belgrădeni, care, ca şi moscoviţii, consideră nepotrivit să nu poarte veston, măcar de alpaca, chiar în zilele de cea mai mare arşiţă.

Circulaţia pe bulevardele centrale şi pe artera care duce spre Pireu nu este mai prejos de aceea a marilor oraşe din occident. Vara, sezonul cînd turiştii sosesc în Atena, iar atenienii mai înstăriţi pleacă din oraş să scape de zăpuşeală, maşinile străine predomină şi un turist are şanse serioase să fie lovit de o maşină din propria sa ţară ; mai ales dacă e belgian, adaugă gurile rele, permisul lor alb- roşu obţinut fără examen, în mod automat, la cumpărarea automobilului, stîrneşte panică în toată Europa.

Dacă ziua în amiaza mare Atena nu predispune la efuziuni poetice, în schimb rar spectacol ca acela al „Atenei dimineţilor triumfătoare“ cum a numit-o Victor Hugo, cînd soarele strălucitor, dar încă nu fierbinte apărut pe o boltă neînchipuit de limpede şi luminoasă, deasupra crestei muntelui Himet care desparte Atena de cîmpia istorică a Maratonului, prinde să se reflecte în albul faţadelor. Nu e reverberaţia azurie a Toscanei şi nici puritatea înmiresmată a aerului pădurilor de brazi ale nordului. E cerul strălucitor al uscatei şi sterpei Atice, oglindind deopotrivă verdele aspru al munţilor ce străjuiesc Atena şi albastrul adînc al Mediteranei.

Apropierea muntelui Pentelicon cu admirabila

sa marmoră albă a imprimat Atenei, celei din trecut şi celei de azi, fizionomia ei specifică. Dacă în altă parte marmora e asociată cu ideea de fast, de lux, de monumentalitate, aici e doar o piatră obişnuită de construcţie extrasă din uriaşele cariere ale muntelui, şi oraşul, privit de pe una din colinele sacre ale Atenei, Lycabette, apare ca o mare de cuburi albe, strălucitoare – de la albul marmorean al clădirilor oficiale pînă la albul căsuţelor văruite de la periferie. E un peisaj unic în felul lui ca prospeţime şi în acelaşi timp ca puritate, s-ar putea spune clasică, a liniilor.

La fel de frumoasă apare Atena şi în orele de amurg, cînd primele adieri ale brizei marine încep să mişte faldurile uriaşului drapel ridicat deasupra Acropolei, iar soarele apunînd în vîlvătăi purpurii şi portocalii de după muntele Aegaleos aprinde milioane de scîntei pe fîşia de mare ce se zăreşte în depărtare şi dă o patină caldă, roşcată, Partenonului, care domină întinderea nesfirşită de căsuţe, înstelată cu mii de luminiţe reflectate în geamuri.

Seara, viaţa continuă să bată din plin în luminile şi zgomotul unui mare oraş din sud. Trotuarele sînt tixite de măsuţele scoase în stradă şi, pierdut în revărsarea lor care ajunge pînă în centrul Pieţii constituţiei, îţi trebuie timp ca să-ţi dai seama de care din cafenelele din jur e vorba. Şi grilajele de lemn vopsite în verde şi felul de a petrece este aidoma ca la noi : o sticlă de vin cu sifon băut încet, cu plăcere, cu glume, cu rîs, cu taraful în surdină.

Şi cafenele ca cele bucureştene, de pe timpuri, de la renumita şi simandicoasa „Floca“ din faţa parlamentului, un fel de „Café de la Paix“ balcanică, care prezintă condescendent pe una din tejghelele sale strălucitoare dulciuri orientale pentru delectarea snobilor străini în căutare de exotism local, pînă la micuţe „bombe“ de cartier. Cafeneaua, aproape dispărută la noi, îşi păstrează încă în Grecia rostul ei, de a fi un fel de club de cartier, unde bei o cafea, citeşti

ziarele, schimbi păreri, joci biliard sau table, mai ales table, binecunoscutele noastre table, exoticul „tric-trac“ pentru occidentali. Aria lor de răspîndire se sfîrşeşte exact la graniţele ţării noastre, şi dacă noţiunea de Balcani ar trebui caracterizată şi prin altceva decît prin frontierele naturale ale unei regiuni a Europei, răs- pîndirea tablelor ar fi şi ea o trăsătură comună caracteristică lor ca şi linguriţa de şerbet într-un pahar de apă rece, brînza albă de oi şi rachiul de prune.

Poate nicăieri nu e atît de greu resimţită pentru noi, romînii, bariera limbii ca în Grecia. Cu alţi meridionali : italieni, francezi, spanioli, de bine-de rău ne înţelegem. Aici, deşi ne leagă multă simpatie reciprocă, trebuie să te rezumi la mimică şi gesturi, pe care, nu-i vorba, ne pricepem şi unii şi alţii să le folosim din plin. Ce e drept însă, dacă limba vorbită rămîne de neînţeles, apoi în ceea ce priveşte inscripţiile, după ce ţi-ai stors temeinic creierul, amintindu-ţi unele noţiuni vagi de greacă învăţată la şcoală, parcă, parcă începe să-ţi mijească în faţă o geană de lumină. E adevărat că greaca populară de azi, „demotică“ nu-i tocmai greaca lui Demos- tene, ci e un fel de bizantină provincială, la rîndul ei derivată din limba populară vorbită în întreg imperiul lui Alexandru cel Mare, împestriţată de cuvinte latine, franceze, albaneze, turceşti, de care filologii greci de azi nu mai termină s-o cureţe ca s-o apropie cît de cît de elina veche. Oricum ar fi însă, grecii pot fi mîndri că limba lor, într-o măsură, e vorbită în întreaga lume. în Grecia, telegraf,- telefon, televizor nu sună impersonal, ci greceşte însemnînd : „scrie departe“, „vorbeşte departe“, „vede departe“. Şi pe lîngă atîtea cuvinte familiare din domeniul ştiinţei, artei, filozofiei, sînt unele care-ţi trezesc fără voie pasiunea de filolog amator : „Simfoni ?“ te întreabă unul. Adică „ne-am înţeles ?“ ,,To logariasmo“ – ceri socoteala în restaurant cu gîndul la tabelele de logaritmi.

O fi ea cum o fi, scîlciată şi barbarizată limba greacă de azi faţă de cea elină, dar chiar cînd e vorbită de un văcsuitor de ghete ai impresia că recită hexametre – e totuşi limba pe care au vorbit-o zeii!

Din punct de vedere al puterii de atracţie, Atena nu intră în comparaţie cu marile centre turistice ale lumii. Are însă această bijuterie unică, de neasemuit, Acropole. Nu e suficient şă reţină pe

Marile hoteluri cu nume străine.

Lycabctul.

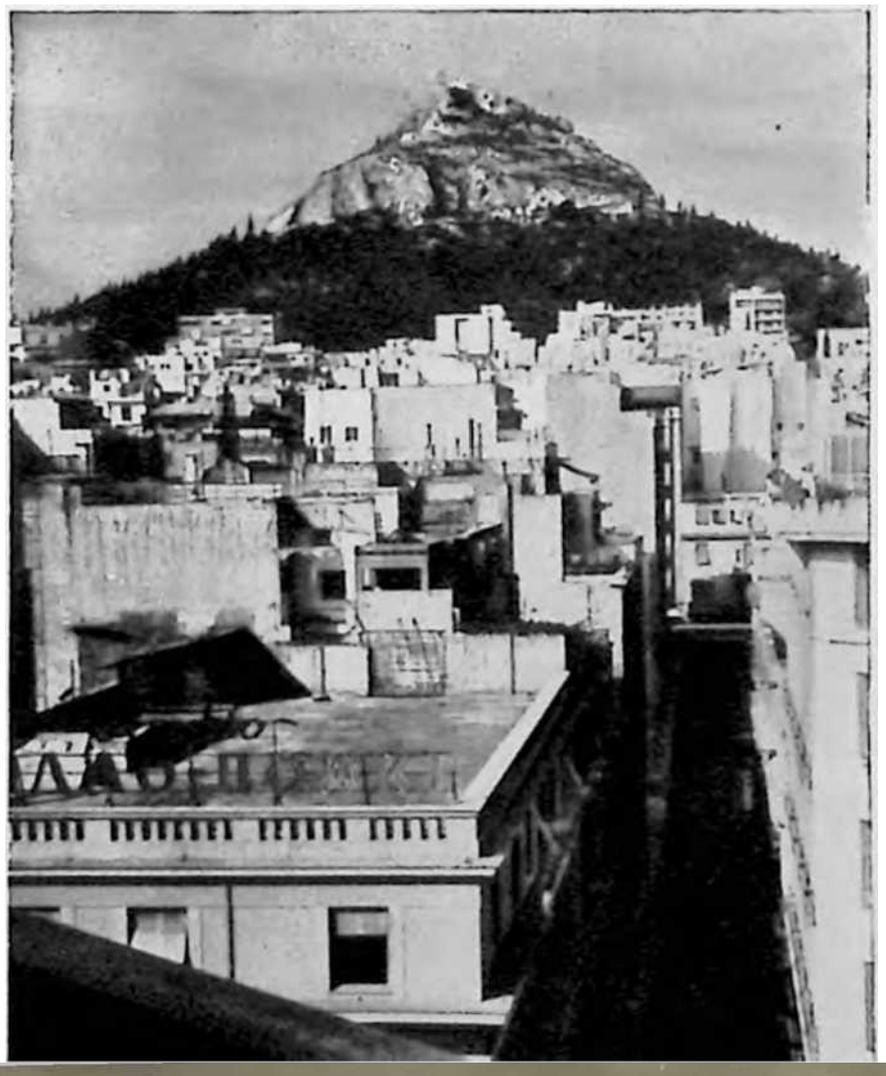

Ruinele antice de la poalele Acropolei

Odeonul lui Herodus Atticus.

Iată în ce[1] case trăiesc o[illegible] la 30 km de Atena.

Zarafi în faţa unei bănci

Ruinele antice de la poalele Acropolei

Odeonul lui Herodua Atticua.

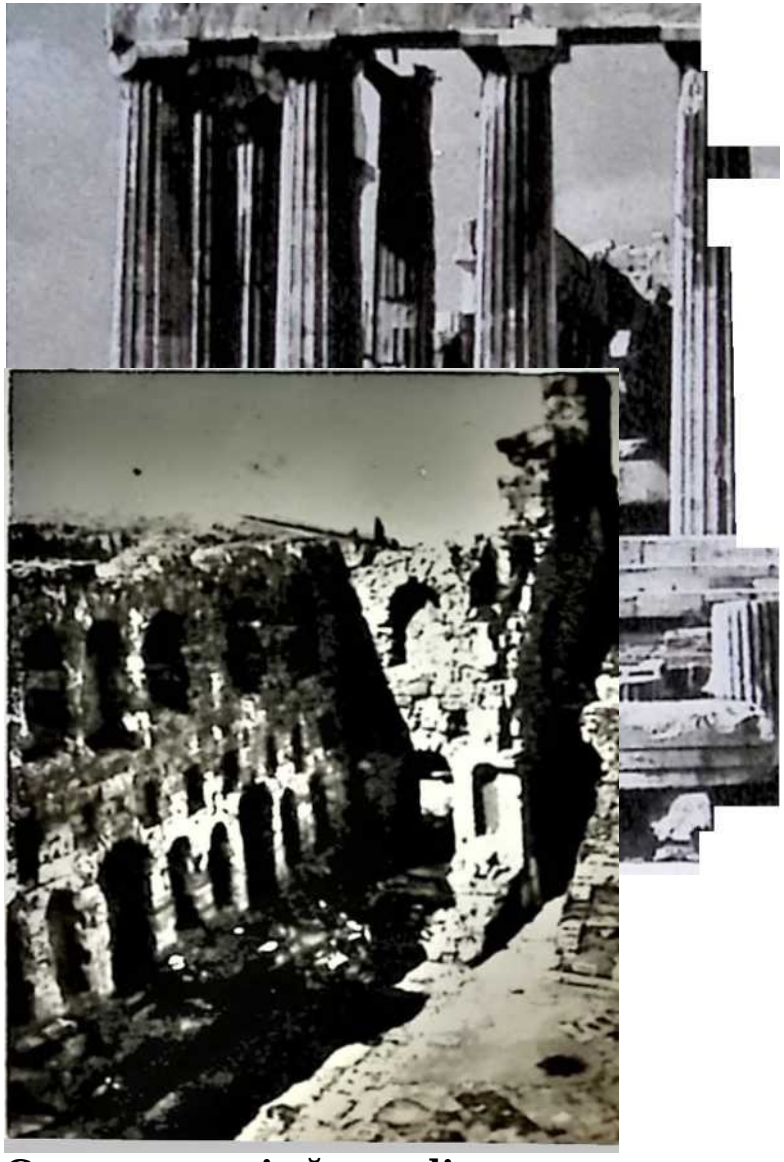

Ceea ce a mai rămas din Partenon.

cineva săptămîni în şir, să-l facă să-şi irosească vacanţa în cuptorul dogoritor al Atenei, e de ajuns însă pentru a stîrni ispita irezistibilă a unei escale scurte în programul tuturor croazierelor ce brăzdează Mediterana să reţină pentru o zi pe turiştii zburători de genul americanilor care-şi programează vizitarea întregii Europe în două săptămîni, cu escale în fiecare capitală.

Nu-i de mirare deci ca în centru, în jurul marilor hoteluri şi în preajma Acropolei, străinii să roiască la fel ca în centrul Romei. Numai că acolo întreg oraşul e un muzeu asaltat de turişti, pe cînd aici un străin rătăcit pe la periferie stîrneşte senzaţie – vechimea mahalalelor ateniene se măsoară în gradul de decrepitudine, nu în patina pe care o dau veacurile cartierelor medievale din occident, iar pitorescul oriental este prea tocit, europenizat, ca să prezinte interes.

Mai există însă în Grecia o categorie de străini mai puţin bătătoare la ochi, care găsesc totdeauna camere libere la oricare din cele trei hoteluri de lux din centru, cu nume englezeşti: „Great Bri- tain“, „King George“ şi „King’s Palace“, deşi muritorii de rînd trebuie să-şi rezerve locurile cu luni înainte. Curios, îţi trece prin minte, nici măcar pe timpul burgheziei noastre cosmopolite, cu toate păcatele ei, nu întîlneai în Bucureşti denumiri străine astfel etalate. Un răutăcios ar găsi că e simbolic felul cum stau faţă în faţă, în Piaţa constituţiei greceşti, clădirea parlamentului şi statul major al celor ce au de spus un cuvînt greu, greu de tot, în treburile ţării: hotelul „Great Britain“. De ochii lumii i s-a adăugat pe frontispiciu şi traducerea în greceşte a numelui, dar hîrtia de scrisori şi plicurile cu entete-ul aurit al hotelului, pe care le găseşti în mapele de piele de pe mesele camerelor de lux, o ignoră. Greceşte n-am auzit vorbindu-se în hotel, nici măcar de către funcţio- narii lui. E o lume în care omul de pe stradă nu pătrunde niciodată şi a cărei existenţă nici nu o bănuieşte măcar, un colţ al Marii Britanii aşa cum

a fost ea pe vremuri, cu accentul pe „Mare“, al ţării simbolizată de leul ţinînd globul pămîntesc în labe. Nu e ultramodern, privit din punct de vedere al lustrului de parvenitism, dar e singurul din Grecia care-şi poate permite să nu-şi facă publicitate, să nu figureze pe prospectele turistice şi să refuze fără explicaţii pe clienţii consideraţi că nu s-ar potrivi cu rangul său. Fiindcă a locui la „Great Britain“ este o marcă de snobism, de afirmare socială. Holuri uriaşe, covoare grele, fotolii de piele, lampadare cu lumini tamisate, restaurant cu servici ireproşabil şi menu franţuzesc la nivelul marilor capitale, „Great Britain“ era unul din punctele de escală de pe glob în care un viceregе englez în drum spre Indiile de est sau de vest se simţea acasă. Aici nu se dansează twist, nici rock’n roii ; gentlemeni cărunţi, ducînd bătrînele lady de braţ, schimbă din mers cuvinte amabile cu un maharadjah din Pakistan, diplomat al Oxfordului, Maria Callas ia masa în restaurant cu „protectorul“ ei, marele armator Onassis. în hol, un consilier al preşedintelui Statelor Unite stă de vorbă cu un şeic de pe Coasta piraţilor, pe pămîntul căruia s-a descoperit recent petrol, şi cu un prinţ nigerian, educat la Cambridge, nepot de rege sclavagist şi fiu de actual ministru în dominionul african, a cărui faţă prinde a luci de plăcere cînd poate prezenta într-o englezească fără accent pe secretara sa personală, culeasă de pe trotuarele Pigalle-ului. Aici, engleza „oxfordiană“ este aceea care domneşte şi vorbirea ei corectă reprezintă una din barierele cele mai greu de trecut de care se înconjoară înalta societate anglo-americană şi cei puţini din afară, admişi să facă parte din ea.

Acest „Great Britain“ a fost singurul petec de pămînt grecesc stăpînit de Anglia în zilele memorabile ale iernii 1944—1945, cînd detaşamentele Elas-ului, care-şi vărsaseră sîngele timp de patru ani în lupta cu invadatorul hitlerist şi ajunseseră să stăpînească întreaga Grecie, se opriseră neho- tărîte în faţa barajului de tancuri engleze „aliate“

ce apăra hotelul transformat în statul major al generalului maiestăţii sale, Scobie, de sîngeroasă memorie. „Acţionaţi fără şovăire, aşa cum aţi acţiona într-un oraş cucerit... Trebuie să menţinem Atena şi să ne asigurăm acolo autoritatea“ – telegrafiase atunci Churchill lui Scobie. I-a costat scump pe rezistenţii greci momentul acela de ne- hotărîre.

Nu-i de mirare că hotelul nu se bucură de simpatie deosebită şi cei care ţin să nu-şi înstrăineze opinia publică grecească îl evită, cum a făcut-o arhiepiscopul Macarios în trecere din insulele Sey- chelles, unde fusese deportat de englezi, spre Cipru, unde urma să devină preşedintele statului. Şi totuşi „Great Britain“ rămîne statul major neoficial al celor ce trag o bună parte din sforile afacerilor publice greceşti.

în jurul marilor hoteluri, ca peste tot unde se adună turişti străini, roieşte aceeaşi lume specifică care trăieşte pe seama străinilor, o lume cu legile ei, cu „vaduri“ păzite cu străşnicie, cumpărate cu sume mari. Te năpădesc de cum ai coborît treptele peronului. „Ţineţi minte : „Silver-dollar bar !“ îţi repetă insistent un tînăr, vîrîndu-ţi în mînă un bileţel cu adresa bombei cu reputaţie îndoielnică. „Fete tinere şi ieftine, sir !“ îţi şopteşte la ureche un altul. Am tresărit fără să vreau cînd l-am auzit pe un tînăr care mi s-a alăturat din mers că-mi suflă la ureche într-o şoaptă fierbinte : „Doriţi o fată, sir ? Ieftin, foarte ieftin ! O fată minunată... My sister !“ (Sora mea !) adaugă la urmă apăsat, uitîndu-mi-se în ochi. Nu era prima ofertă de acest fel pe care am auzit-o în diversele capitale ale lumii. îl dădui la o parte, cînd auzii un :

— Cît ? al însoţitorului meu grec, tot pe englezeşte.

— 200 drahmas, sir, numai 200 drahmas.

Celălalt făcu un semn negativ din cap.

— 150 drahmas.

Iarăşi acelaşi semn.

— 120 drahmas, nu pot mai puţin.

Ne oprim şi însoţitorul meu, cu o plăcere vizibilă, .îi toarnă o frază lungă şi întortocheată în greceşte, care-l face pe celălalt să pălească, să facă feţe, feţe şi să se dea înapoi de-a-ndaratelea.

— Ce i-ai spus ? îl întreb.

— L-am trimis... în fine, e o formulă consacrată pe toate meridianele. Fir-ar al dracului de netrebnic. Nu-i decît un codoş obişnuit, care-şi oferă marfa. S-au deprins americanii cu hidoşeniile din orient, şi ca să-i impresionezi trebuie să le oferi ceva senzaţional, din Sommerset Maugham, tragic- uman şi pervers totodată.

Tragic-uman... mi-am adus aminte de Bombay, de cartierul Balan Road, de noaptea în care şoferul ne arăta din mers, de o parte şi de alta a străzilor, case cu toate ferestrele luminate, menţionînd cu glasul flegmatic al unui ghid de profesie preţul mărfii umane : 20 rupii, 10 rupii, 5 rupii... aşteptînd de la noi un semn să oprească. Noi însă îi tot ceream să meargă înainte. Pînă la urmă, dînd din umeri, nedumerit probabil de capriciile sahibilor, coti într-o stradă largă între două şiruri de case de cîte 3—4 etaje. Erau construcţii bizare, cu faţade aidoma unor faguri de miere, numai deschizături, fără uşi, în lungul cărora treceau nişte pasarele. Deschizăturile corespundeau unor chilioare în pragul cărora, în văzul tuturor, stăteau femei, fetiţe de 10 ani, mame tinere alăptînd, bătrîne. în spatele fiecăreia, o perdea ascundea cealaltă jumătate a chiliei, cu o saltea pe jos. Un etaj avea zeci de camere de astea, o casă avea sute, strada avea mii. încetinisem şi ne uitam îngroziţi la spectacolul de neînchipuit, cînd, deodată, am fost înconjuraţi de o mulţime de bărbaţi vociferînd, dînd din mîini, căutînd să-şi vîre capul pe geamul maşinii şi arătîndu-ne pe degete 2—3 chiar şi o rupie, preţul femeii oferite. Şi printre ei un băiat de vreo 14 ani, cu nădejde şi disperare în ochii imenşi, pe o faţă suptă, întindea spre noi mîna subţire cu un deget ridicat în sus : „one rupi“, „one rupi“, repeta el cu o voce implorătoare, „my sister, my sister, 11... 11“, arăta cu degetele vîrsta fetiţei.

— Dă-i drumul ! am ţipat cu toţii şoferului, care se pregătea să oprească, băgînd în mîna băiatului rupiile ce le aveam prin buzunare. Şi m-a urmărit vocea lui şi ochii lui de copil şocat, zile şi ani întregi. Asta zic şi eu tragism, din cel „autentic“ şi de „culoare locală“, pe care degeaba încerca să-l imite întreţinutul atenian.

Am spus că Atena e relativ săracă în monumente

istorice. Din ceea ce a rămas din splendorile Atenei antice merită să fie văzute rămăşiţele templului lui Zeus, cel mai mare templu al Greciei antice, măsurînd peste 100 m lungime, înconjurat odinioară de 128 de coloane de cîte 17 m înălţime, cele mai înalte coloane din lume făcute dintr-o bucată. Azi nu mai sînt decît 15 în picioare. Restul le-au utilizat turcii ca material de construcţie. Alături de el e arcul lui Hadrian. Aici nu turcii au intervenit, ci romanţioasa şi sentimentala Amalia, nevasta primului rege – neamţ ca şi al nostru, aşezat de marile puteri pe tronul Greciei – care a pus să se dărîme timpanele etajului superior pentru a-i da o înfăţişare mai pe gustul ei.

Stadionul şi templul lui Teseu încheie şirul marilor monumente dinafara zonei Acropolei. Primul, reconstruit în întregime din marmoră de Herodus Atticus în sec. II e.n., distrus din temelii în decursul timpului de locuitorii căzuţi în semi-barbarie, a fost refăcut la sfîrşitul secolului trecut de către un grec bogat, Averoff, urmînd să adăpostească primele jocuri olimpice ale erei moderne, cele din 1896. Uriaş pentru timpul său, cuprinzînd 50 000 de locuri, stadionul fusese considerat pe atunci una din curiozităţile lumii, motiv de mîndrie pentru atenieni. Strîns între două coline împădurite, de un pitoresc fără seamăn, îmbrăcat tot în marmoră albă, strălucitoare – cred că este cea mai mare construcţie de marmoră din lume – te doare sentimentul cumplitei lui inutilităţi. Copie fidelă a anticului stadion atenian, forma lui de potcoavă îngustă, alungită îl face azi impropriu atît fotbalului, cît şi întrecerilor atletice.

Templul cunoscut ca cel al lui Teseu este monumentul arhitectural cel mai bine conservat al Greciei antice – datorită probabil faptului că din primele timpuri ale creştinismului a fost folosit ca biserică. Coloanele, pereţii, toate sînt la locul lor, fără decoraţii interioare, bineînţeles. Doar intrarea principală a fost zidită, , deschizîndu-se o uşiţă strimtă în zidul exterior ca să împiedice turcii să intre călare în biserică şi s-o profaneze – distracţia lor preferată.

încolo, vestigii antice sînt multe, pe măsura importanţei Atenei vechi şi pentru un arheolog capabil să reconstituie în minte uriaşa bibliotecă a lui Adrian, care

ocupa o suprafaţă de un hectar, pornind de la un fragment de zid de pe o străduţă comercială a Atenei de azi, plimbarea prezintă mult interes. Unui turist oarecare însă, toate acestea nu-i spun mare lucru şi după ce se abate pe la cimitirul antic, conservat ca atare, cu unele stele – funerare şi monumente datînd din sec. IV î.e.n., se grăbeşte spre Acropole.

Tradiţia turistică cere ca vizitarea Acropolei pro- priu-zisă să fie lăsată la urmă şi să se înceapă cu monumentele antice de la poalele ei, care cuprind în afară de rămăşiţele sanctuarului lui Esculap şi ale Odeonului lui Pericle, considerat cea mai bună sală de concerte a antichităţii, cele două teatre mari ale Atenei vechi. Marele teatru al lui Dio- nissos, care putea primi, după Platon, 30 000 de spectatori, legat de numele lui Eschil, Sofocle, Euripide, Aristofan ale căror piese s-au jucat aici, locul unde se ţineau adunările demosului atenian, zace azi în ruine. Celălalt, cunoscut sub numele de Odeonul Iui Herodus Atticus, a fost construit de acest mecena atenian, care i-a dat numele – trebuia să fi fost om tare bogat, fiindcă l-am întîlnit ca ctitor în mai toate centrele mai importante ale Greciei : la Eleusis, Delfi, Olimpia. Datînd din epoca mai tîrzie, a stâpînirii romanilor, amfiteatrul ntl poate pretinde decît un loc onorabil, dar de importanţă secundară, în rîndul marilor teatre antice. Mai bine păstrat decît teatrul lui Dionissos, cu banchetele sale de marmoră albă de Pentelicon pentru 5000 de spectatori şi decorul evocator al ruinelor pereţilor prosceniului, teatrul încastrat în coasta abruptă sudică a Acropolei şi-a cîştigat treptat o faimă internaţională prin festivalul atenian din august-septembrie care se ţine aici în fiecare an, marcat prin prezenţa unor ansambluri de renume. Desigur că cel mai bine i se potrivesc tragediile antice greceşti, montate de directorul Teatrului Naţional Hurmuzios şi de directorul de scenă Takis Monsenidis, cu admirabilul lor simţ al măsurii şi talentul lor deosebit de a stabili contactul cu publicul de azi. Se poate spune, pe drept cuvînt, că reînvierea tragediei antice este fără îndoială un mare merit al colectivului Teatrului Naţional ca şi a cunoscutului regizor D. Rondiris, la iniţiativa căruia va lua fiinţă în

curînd un institut special de dramă antică. Nu par deplasate aici nici spectacolele baletului regal britanic, al „Operei di camera“ din Milano, al orchestrei din Halle sau al corului Universităţii flarward, nici recitalul celebrului bas grec Zaccaria, sau cel de dans al lui Maurice Bejart. Mai ales concertele simfonice, printre care în ultimii ani s-au numărat şi acelea date de Filarmonica George Enescu dirijată de George Georgescu şi Mircea Basarab, găsesc în întreaga ambianţă a Odeonului, dominat de stînca Acropolei încoronată de Panteon, un cadru adecvat de solemnitate, de măreţie chiar.

Şi dacă tot sîntem la capitolul teatru, trebuie spus că Grecia datorează mult de tot, şi în acest domeniu, intelectualităţii sale progresiste, care pînă la urmă hotărăşte chipul dramaturgiei şi în general al vieţii artistice şi literare greceşti. în fruntea ei, „patriarhul“ octogenar, academicianul Spiros Melas, dramaturg, poet şi ziarist, prieten al poporului nostru, pe care cei de vîrsta mea îl mai ţin
minte Că autor al comediei spumoase „Papa se lustruieşte“, care a făcut deliciul publicului Bucureştilor dinainte de război. Recenta lui piesă „Rigas Venlestinlis“, prezentată în premieră la Teatrul Naţional din Atena, a cărei acţiune se petrece în bună măsură în Romînia, are printre personaje haiduci şi ţărani romîni grupaţi în jurul marelui poet şi luptător revoluţionar grec.

Greutăţile de care se ciocnesc însă oamenii de cultură sînt mari. Numai două principale teatre de dramă şi operă sînt subvenţionate de stat. Celelalte 15 teatre particulare luptă pentru existenţă în condiţiile în care au luptat pe vremuri propriile noastre companii teatrale. Totuşi meritul unei bune părţi din ele este acela că se feresc să cadă pe panta facilului şi a comercializării.

M-am dus la „Din jale s-a întrupat Electra“ de O’Neille la „Teatrul Nou“ şi deşi nu înţelegeam nimic, sau poate tocmai de aceea – fiind liber să urmăresc jocul şi reacţiile publicului fără să mă preocup de text – am ieşit impresionat de felul cum actorii se dăruiau rolului, deşi afişul ţinea de mult, iar artiştii joacă de regulă de două ori pe zi, şi de publicul cunoscător, cu judecată subtilă şi aprins totodată. Contribuie desigur la crearea atmosferei

de netoleranţă faţă de maculatura dramatică şi lupta dusă de unii oameni de teatru ca Rondiris, directorul „Teatrului din Pireu“, sau Kuhn, directorul „Teatrului de artă“ care au ştiut să impună pe scena greacă piese ale autorilor contemporani progresişti, greci şi străini.

Dar să revenim la Odeonul lui Herodus Atticus. Decorul lui maiestuos, evocator al unei istorii milenare, este prea din cale afară de tentant pentru a nu alege teatrul antic ca loc de desfăşurare a ceremoniilor şi festivităţilor oficiale, cărora Acropole e menit să le confere tonul de grandoare cuvenit.

De fiecare dată însă e ceva ce nu se potriveşte cu imaginea, poate un pic idealizată, a strămoşilor grecilor de azi adunaţi să guste hexametrele unei

tragedii sau să-şi pună treburile polis-ului la cale. Prea sînt ieftine, epigonice încercările de a lega trecutul de prezent, prea sînt puzderie agenţii în civil răspîndiţi deasupra amfiteatrului, pe coasta abruptă a Acropolei, agăţaţi în echilibru nestabil de tufe sau aşezaţi pe vine în spatele acestora pentru a bate mai puţin la ochi, uitîndu-se în sus, spre parapetul Acropolei ca şi cum s-ar aştepta să pornească un bombardament cu pietre ; prea e multă vînzoleală şi dezordine „balcanică“, în înţelesul vechi al cuvîntului, la apariţia personalităţilor oficiale, care, în Grecia, par să se teamă cel mai mult să nu treacă neobservate.

Personal, ţin minte că m-am distrat de minune cu ocazia vizitei Jaquelinei Kennedy. Nu e vorba de pompa cu care a fost primită soţia celui ce semnează anual cecul cu multe zero-uri ca „ajutor“ american pentru Grecia, ci de aspectele comice, ca- rageales̨ti oferite de nenumăraţii Pristanda mustă- cioşi din cei care ştiu să scrîşnească printre dinţi o sudalmă şi să dea un ghiont în coaste, păstrînd în acelaşi timp pe faţa îndreptată spre oaspetele suspus expresia de radioasă slugărnicie. Oriunde mergea Jaqueline tîra după ea ca o trenă cortegiul de poliţişti alergînd de colo pînă acolo, dînd din mîini, răţoindu-se în şoaptă unii la alţii, împărţind înjurături, ghionturi şi „ia-l“, şi „du-l“.

PRIN MUZEELE ATENIENE

Cu un secol în urmă, grecii au avut alte preocupării decit să-şi înjghebe muzee. Apoi a fost prea tîrziu să se mai găsească ceva intr-adevăr valoros pe pămîntul Greciei – tot ce nu fusese îngropat sub metri şi metri de pămînt fusese între timp furat de alţii.

Cine vrea să cunoască arta greacă clasică n-are nevoie să vină neapărat în Grecia. British Museum, Luvrul, Muzeele Vaticanului, muzeele din München, Viena, New York, iată centrele în care sínt concentrate azi capodoperele artei elene. Pînă şi secţia greacă a muzeului din Neapole este mai bogată în antichităţi greceşti decît muzeul national din Atena. Printre alte săli ale British Museum-ului consacrate artei greceşti reţin atenţia încăperile uriaşe, amenajate special să adăpostească produsul expediţiei lordului Elgin, care, la începutul secolului al XIX-lea, pe baza unei autorizaţii a sultanului de a „ridica pietre cu imagini pe ele“, a deschis pe Acropole un adevărat şantier de demolare. Inventarul jafului : 12 statui, 56 plăci din friză şi 15 me- tope, toate smulse din Partenon, plus marmurele din Erechteon şi din templul Atenei Niké. Indignarea fată de acest vandalism, exprimată de Byron în „Childe Harold“, n-a împiedicat parlamentul englez să cumpere produsul tîlhăriei cu 35 000 de lire, pe argumentul că la urma urmei o bună parte a frizei de est şi un număr de metope au fost achiziţionate de Luvru. E drept, francezii afirmă în apărarea lor că contele de

Choiseul-Gouffier, care le-a adus la Paris, n-a făcut decît să ia „ceea ce zăcea pe jos“, nelăsînd astfel lordului englez decît alternativa de a doborî pe cele ce nu căzuseră încă. Şi unii şi alţii s-ar putea de altfel referi la vene- ţienii lui Francesco Morosini, primul căruia i-a venit ideea că statuilor şi metopelor Partenonului le-ar sta mai bine altundeva decît pe Acropole. Din grabă şi nepricepere însă, toate statuile frontului occidental jefuite de el s-au sfărîmat de stîncă pe cînd erau transportate spre corăbii şi nu s-a mai găsit nimic din ele.

A avut şi el ca predecesori pe împăraţii bizantini, care au cărat în Constantinopol, ca să se piardă apoi pentru totdeauna, toate marile statui din Grecia, începînd cu uriaşa Atena Promachos de pe Acropole şi terminînd cu statuia de aur şi fildeş a lui Zeus din Olimpia, amîndouă opere ale lui Fidias.

Ceea ce s-a descoperit în ultimul veac n-a mai părăsit ţara decît prin contrabandă, care a atins însă în ultimii ani proporţii cu totul neobişnuite. Trebuie recunoscut, ce e drept, că nu e uşor să dai de urma fiecărui obiect antic pe care le poate scoate la iveală oricînd orice ţăran pe ogorul său, pe teritoriul continental al Greciei sau în insule. Nu trece anul să nu se descopere cîte o organizaţie cu ramificaţii internaţionale. Recent, o singură descindere a scos la iveală un depozit de antichităţi în valoare de 65 000 de dolari proveniţi exclusiv din insula Naxos. Şi directorul departamentului arheologic, Kondis, cu care am avut ocazia să stau de vorbă, se arăta îngrijorat, mai în glumă, mai în serios, de consecinţele aratului mecanic, la mare adîncime, cu tractorul, care, spunea el, va scoate la iveală o mulţime de antichităţi, transformînd fiecare fermier în arheolog amator şi dînd un avînt nou contrabandei. De altfel şi vînătoarea submarină serveşte drept pretext pentru mulţi să caute comori în puzderia de corăbii greceşti, persane şi romane, scufundate în apropierea ţărmului grecesc. Lupta cu contrabandiştii de antichităţi dusă, curios lucru, de

echipele specializate în căutarea narcoticelor nu înregistrează numai succese. Reţeaua e foarte bine organizată, piesele de mare valoare se scot din ţară desfăcute în bucăţele ce pot fi apoi relipite la capătul celălalt al pământului. Mii de bogătaşi, proprietari de iahturi personale, achiziţionează pe sub mînă obiectele 'antice de artă, considerînd că pasiunea lor de colecţionari este o scuză suficientă pentru ceea ce fac. Un singur punct luminos vede Kondis în toate astea : faptul că ţăranii care fac mici excavaţi! pe cont propriu – „lucrări de ameliorare a solului“ este eufemismul uzitat – nu tolerează s-o facă nici un străin de prin partea locului, grec sau nu, şi-l denunţă imediat autorităţilor.

Principalele descoperiri însă, şi în primul rînd cele datorate lucrărilor arheologice organizate, rămîn pe loc şi îmbogăţesc treptat Muzeul Naţional din Atena şi micile muzee din provincie. Aproape nu există statui întregi – nimic nu-ţi opreşte respiraţia, ca bunăoară curticica de cîţiva zeci de metri pătraţi a pavilionului Belvedere din muzeul Vaticanului cu grupul Laokoon, Apollo zis de Belvedere şi Antinous în colţurile ei – dar însuşi faptul că muzeul e pe solul Atenei, că ceea ce se descoperă nu se mai pulverizează în diferite mîini, ci rămîne ca un exponat unitar, compensează în bună măsură relativa sărăcie în mari opere de artă a Muzeului Naţional. Sculpturi ale artei greceşti primitive, colecţia unică în lume de vase, care cuprinde o perioadă de 3 000 de ani, celebra comoară de podoabe de aur din mormintele perioadei Miceniene, un număr de ,,Kouros“-uri, de statuete Tanagra, cîteva statui remarcabile ca aceea de bronz din secolul al V-lea î.e.n. a lui Poseidon, descoperită în apa mării lîngă ţărmul Eubeei, cam asta-i tot cu ce se poate mîndri muzeul din Atena.

Şi totuşi, trecînd prin faţa puzderiei de torsuri, capete, fragmente de sculpturi, în timp ce prin minte ţi se perindă alte sute de săli asemăndtoai[1]«) din muzeele lumii întregi, nu poţi să nu-ţi pui în-

trebarea : unde au încăput toate aceste mii de statui în micile „polisuri“ greceşti de pe timpuri ? •— numai la Delfi s-au descoperit, cu ocazia săpăturilor, peste 1 000 de statui ! Fiindcă, dacă excludem sclavii, în Atena locuiau între 20—40 000 de oameni liberi, cam atîţia ca în Caracal sau Bîrlad !

Interesant pentru noi, romînii, este muzeul etnografic, care oferă posibilitatea comparaţiei între bogăţia şi diversitatea costumelor populare a celor două ţări ale noastre. Privind costumele greceşti atît de originale ca formă, dar în acelaşi timp oarecum limitate în coloraţie, lipsite de luminoasa fantezie a broderiilor romîneşti, nu poţi să nu te gîndeşti la istoria ţării noastre, care, cu toate vicisitudinile, s-a depănat din fericire doar în penumbra dominaţiei otomane şi nu în umbra ei deasă care a acoperit ca un linţoliu Balcanii, ofilind viaţa popoarelor din această parte a lumii, distrugînd ceea ce aveau ei mai bun, secătuindu-le cultura. Se remarcă deosebirea netă între regiunile de nord ale Greciei, care, odată căzute sub stăpînire otomană, sub ea au rămas, şi Peloponesul, pe care viitoarea năvălirilor, cuceririlor, războaielor, răscoalelor a pus o pecete crudă, sîngeroasă, dar a lăsat totuşi vie fantezia, bogăţia în culori.

Un alt muzeu care merită să fie vizitat este cel bizantin, care îţi permite să urmăreşti pe viu moartea lentă a culturii eline, sugrumată de creştinism. Spre deosebire de prăbuşirea brutală a culturii greco-romane în apus, aici poţi vedea cum, treptat, operele de artă se îndepărtează de viaţa de toate zilele, capătă un caracter tot mai pronunţat mistic şi pînă la urmă exclusiv religios, cum sculptura se reduce treptat la reliefuri săpate în piatra sarcofagelor şi în pereţii bisericilor, cum pictura şi mozaicul împietresc în icoane. încerci senzaţia apăsătoare a morţii inexorabile a unei civilizaţii nu datorită unui cataclism, unui război pustiitor, ci unei legităţi istorice, unei incompatibilităţi organice între noua structură a societăţii şi formele de exprimare

corespunzătoare celei vechi.

Apar himere, monştri, produs al imaginaţiei schilodite de misticism întunecat. Trupul se acoperă treptat cu veşminte şi o figură hieratică, convenţională, ia locul lui Hristos-Apollon, semizeu antic, splendid în goliciunea sa atletică, al primelor secole creştine. Apoi dispar membrele ce mai rămăseseră descoperite, corpul viu care se ghicea în cutele hainei se estompează şi nu mai rămîne decît hlamida lungă a personajului bisericesc de sub care ies nişte beţişoare încremenite, reprezentînd picioarele. Atunci cînd cerinţele subiectului impun goliciunea – doar nu poţi la judecata de apoi prezenta pe păcătoşi fierbînd îmbrăcaţi în cazane cu smoală – te întrebi uimit şi îngrozit totodată, cum de a putut să dispară atît de total, de absolut orice urmă a cunoaşterii corpului omenesc. Nu-ţi vine să crezi că tot aici, în aceleaşi oraşe greceşti în care se mîzgăleau aceste caricaturi descărnate, diforme, abia aducînd a fiinţă umană, cu cîteva sute de ani în urmă, marii artişti ai Eladei creau operele lor nemuritoare.

Locul artistului îl ia meseriaşul ale cărui încercări rudimentare, din moment ce răspund dogmelor primitive creştine, satisfac publicul nepretenţios şi clasa stăpînitoare căzută în semibarbarie. Totul e deplin canonizat, fiecare gest, fiecare cută a veşmintelor puzderiei de sfinţi primitivi şi plicticoşi în pioşenia lor dulceagă. Totul e închis în sine, pietrificat, închircit, realizat între pereţii chiliei. Unde sînt muzele, nimfele, satirii, semizeii şi zeii coborîţi între oameni ? Scenele biblice ce se petrec afară în aer liber devin o fantasmagorie, realizate fiind de oamenii care niciodată n-au ieşit dincolo de zidurile cetăţii. Parcă un orb din naştere s-ar fi apucat să picteze flori.

Trec veacuri şi iată că apare parcă ceva nou, neobişnuit în expresia ochilor, în colţul gurii, un „ce“ care abia poate fi definit în fizionomia marii icoane a lui Hristos Pantocrator din centrul perete-

lui sălii icoanelor bizantine, dezvăluind caracterul sumbru şi maiestuos, teribil chiar, al personajului. Este mult prea fină această abatere de la canoane a celui ce se simte iluminat pe dinăuntru de flacăra creatoare, pentru ca păstrătorii dogmelor să o poată sesiza altfel decît ca o bănuială de rebeliune, fără să o poată concretiza însă în dovezi acuzatoare precise, ce ar aduce după sine condamnarea pentru erezie.

începuse să pîlpîie în sufletul artiştilor anonimi care au creat pe Pantocrator, i-au dat lumină lăuntrică feţei de tînăr nobil a sfîntului Gheorghe şi au reuşit să îmblînzească ochii Măriei cu Isus în braţe, o flăcăruie care curînd, curînd de tot urma să topească învelişul hieratic bizantin şi să se unească cu aceea a artiştilor din occident în marea vîlvătaie a Renaşterii. Dar veniră turcii şi totul s-a terminat, de astă dată definitiv.

Am ieşit puţin ameţit pe balcon. Dincolo de zidurile albe, strălucitoare, care împrejmuiau curtea interioară a muzeului, soarele după-amiezii scăpăta pe un cer de email azuriu, scăldînd într-o lumină cu tonuri calde, molcome marea de acoperişuri plate ce se pierdeau în pîcla depărtării. Siluetele zvelte ale chiparoşilor ce se înălţau de o parte şi de alta a portalului cuprinzînd între verdeaţa lor foşnitoare colina sfîntă a Lycabett-ului, liniştea ce se lăsase în jur, înveselită de ciripitul păsărilor, mirosul teilor aliniaţi în lungul străzii şi încă un nu ştiu „ce“ neobişnuit, dar nu exotic, durau parcă o punte nevăzută peste veacuri pînă la vechea Eladă, al cărei chip îl poartă fiecare din noi în suflet.

Zumzetul îndepărtat al unui avion, la început neluat în seamă, transformat treptat în huruitul apăsat al reactoarelor, materializat în uriaşa siluetă de rechin în atac al unui quadrireactor al „Pan American Airways“ care se roteşte deasupra Acro

polei înainte de a ateriza pe aeroportul Elenicon – şi te simţi readus, oarecum brusc, cu picioarele pe pământul Greciei de azi. S-a pierdut oare în- tr-adevăr totul din ceea ce a fost Elada antică ? Atena, capitala nou construită, cu nume vechi, nu-ţi evocă nimic. Poate doar firişorul pierdut în şuvoiul dezvoltării tumultuoase a unui oraş modern, mica arteră în care mai pulsează sîngele trecutului, vechiul cartier al Atenei de dinainte de eliberare ar mai putea da un răspunsă

VECHEA PLAKA

Stau la o masă într-o tavernă din Plaka, cartierul vechi al Atenei lipit de Acropole, cu străduţele sale strimte, întortocheate, îmbrăcînd denivelările povârnişului. Măsuţa e aşezată sub un umbrar, acoperit cu o plantă agăţătoare. Leit un restaurant mic al nostru de la periferie. Doar că deasupra mea, scăldat în lumina proiectoarelor, e Partenonul, care, privit de aici, pare ciudat de familiar.

în loc de orchestră, o fată cu voce joasă, nu de ajuns lucrată, dar caldă, acompaniată de un chitarist, însăilează o melopee după alta, căci melopee se pot numi cîntecele greceşti. Se bea vin simplu, uneori cu sifon, ba şi amestecat cu apă, se mă- nîncă brînză, pastramă, ghiudem ; din curte se face simţit mirosul de grătar în pregătire. Atmosfera e destinsă, dar se petrece şi se rîde fără exuberanţa meridională, chiar cu oarecare reţinere. Pe cit îmi dau seama nu sînt străini în sală, cîrciu- mioara nu face parte din traseul pentru turişti, nu e localul unde aceştia sînt aduşi să trăiască un ceas atmosfera „vechei, adevăratei Plaka“.

E „taverna“ greacă în înţelesul original al cu- vîntului, ceva cu totul specific grecesc. Nu e nici restaurant, nici bodegă, nici bistro-ul francez, ceva ce s-ar apropia oarecum de „taverna“ ar fi un mic restaurant de cartier de la noi. Lumea stă la mese mari cu bănci în jur, muzica e „de acasă“, vinul nu e impersonal, ci este cel cu care te-ai

obişnuit şi pe care eşti sigur că-l vei găsi în această tavernă anume şi nu în altă parte.

Şi mîncarea e tipic grecească. Pentru noi, ro- mînii, nu atît de exotică încît să ne fie cu totul străină, dar totuşi îşi are fizionomia ei proprie, bine definită. N-am ce-i face, dar musaca şi chebab în Plaka să mănînci. Iar dacă nu ai totdeauna ocazie să guşti dintr-un miel la proţap ,,â la palicari“, te poţi mulţumi şi cu grătarul de miel obişnuit, „brizolis“, sau cu grătarul de muşchi „bar- bunia tiganita“, apoi „mezes“, carne şi legume, ciorba ,,â la grec“ sau „avgolemoni“, cum se numeşte aici, care cere o savantă dozare a lămîii şi a oului. Şi la urmă, diverse „glikismata“, dulciuri orientale preparate cu susan, cu must, cu miere. Cît despre băutură, au grecii vinuri admirabile – parcă au tras tăria şi focul lor interior din solul aprig, pietros şi soarele arzător al Greciei. Păcat doar că magazinele sînt îmbîcsite de produsele casei „Metaxa“, un fel de „Cinzano“ sau „Dubonnet“ grecesc, furnizor al casei regale greceşti, dar şi al... ţarului Nicolae al II-lea al Rusiei, cum scrie pe prospectele ei de reclamă. în afara cîtorva vinuri cunoscute şi oarecum standardizate : Samos, Chios, Mavrodafni, în general grele şi dulci, viţele greceşti sînt încă în stadiul patriarhal al Moldovei Cotna- rilor noştri de pe vremuri. Fiecare iubitor de vin bun are ca furnizor un podgorean care cultivă cîteva hectare de vie. De obicei n-are mijloace să vîndă vinul la oraş şi-l desface pe loc, prin vecinătăţi şi clienţilor amatori care se adună la crama lui ca albinele la miere.

Şi totuşi, curios lucru, vinul în viaţa grecilor nu ocupă locul ce i s-ar cuveni. în primul rînd, cred că e singurul popor meridional care-l bea amestecat nu numai cu sifon, dar şi cu apă, care, ca şi la noi, însoţeşte şerbetul, cafeaua, rahatul. Ba mulţi preferă să bea apă goală. Şi sînt cunoscători buni, am constatat-o eu însumi, pot să-ţi indice, fără să greşească, de la ce izvor anume provine. Iar dacă le vine poftă de ceva tare, apoi pun pe masă mas- tică sau „Uzo“, un fel de „Raki“ (rachiu) care-ţi arde măruntaiele de tare ce e, sau „Visinada“ (cred că aţi ghicit despre ce e vorba). Mai presus de toate,

întîlnită peste tot, la toate mesele, este „Retzina“ cel mai de „culoare locală“ vin din toate cite există pe lume. Ar fi exagerat să se afirme că ar fi nectarul zeilor, cum a încercat să mă convingă însuşi patronul „Tavernei ton Teon“ („Taverna zeilor“), tot din Plaka, care în turneul lui prin local s-a aşezat fără fasoane şi la masa noastră. Pînă la urmă, după ce-l guşti bănuitor de cîteva ori, începi să te obişnuieşti cu el şi ajunge să-ţi placă acest vin fabricat cu adaus de răşină de pin şi diverse ierburi, ceea ce-i dă un gust şi miros ciudat de răşină, sacîz, ienupăr şi încă ceva nedefinit. De altfel am observat că ajungi pînă la urmă să te deprinzi cu orice mîncare sau băutură naţională din orice colţ al globului.

Stranie şi muzica asta greacă. La început ţi se pare că auzi o melopee orientală obişnuită, dar modulaţia vocii e alta, trecerile sînt mai curajoase, mai neaşteptate, părţi cu ritm săltăreţ, specific grecesc, se intercalează melopeei care se tot ţese, întreruptă de ritornele neaşteptate, o melodie mereu nouă şi mereu aceeaşi, ca o flăcăruie mereu schimbătoare care te captivează, te pătrunde, te poartă cu ea. Trebuie să auzi cîntecele „cleftice“ (haiduceşti) cîntate de un cîntăreţ bun, acompaniat de ghitarişti, pentru a înţelege cîtă frumuseţe gravă, nostalgie şi nobleţe poate cuprinde un „tra- gudi“ – denumire evocatoare a cîntecului grec.

Grecii îşi iubesc mult muzica populară şi jazul nu a redus-o, ca în alte ţări occidentale, la rol de copil vitreg menţinut în viaţă cu strădaniile grele şi oarecum artificiale ale asociaţiilor iubitorilor de folclor. Aici, muzica populară este cetăţeană cu drepturi depline, şi grecul, ca şi romînul nostru, la bucurie şi la necaz pune să i se cînte melodiile sale preferate şi e în stare să stea să le asculte pînă în zori. Acelaşi lucru în ceeea ce priveşte dansurile naţionale. Afişe anunţă pretutindeni concursurile de dansuri pe întreaga ţară ale asociaţiei Heleniki Paniguri, mişcare ce poate fi considerată pe drept cuvînt populară, unind eforturile nenumăratelor societăţi şi organizaţii de amatori de dansuri naţionale greceşti. Fac parte din ea atît ,,ly- ceum

club al femeilor elene“ şi alte cluburi selecte care oferă o ocupaţie distractivă doamnelor din protipendadă, cit şi societăţi burgheze cu tradiţie, gen „Astra“ de pe vremuri de la noi ca şi cluburile muncitoreşti şi de tineret din cartiere.

Şi parcă folclorul e mai puţin comercializat pentru uzul turiştilor decît în alte ţări apusene. Spectacolele ansamblului de cîntece şi dansuri elene condus de Dora Stratou care au loc în fiecare seară la Teatrul vechi din Pireu nu fac concesii gustului publicului străin şi nici n-am avut impresia că majoritatea spectatorilor ar fi turişti, ca în alte părţi.

Pe cît mi-am putut da seama, folclorul grec e foarte bogat şi variat, pe măsura mozaicului geografic şi istoric care alcătuieşte Grecia de azi. Toate dansurile poartă amprenta proprie, specific greacă, fie că e vorba de „Susta“ din insule, de „Trata“ din Megara pe care am văzut-o dansată de localnici la faţa locului, conduşi de un corifeu ca acum două mii de ani, de dansurile din Corfu pline parcă de dulceaţa brizei mării loniene, de pitoreştile „Gerakina“ sau „Karaguna“ dansuri din Tesalia, Macedonia şi Tracia, cele mai apropiate de ale noastre prin vioiciunea lor, de dansurile războinice din Epir şi din Creta aducînd de departe cu cele caucaziene. Deosebit de interesante sînt dansurile cu elemente de origine îndepărtată elenică pe care folcloriştii le reconstituie treptat ca „Sir- tos“, „Ballos“, care păstrează rămăşiţele vechilor dansuri erotice, sau ca „Geranos“, cu mişcări ce amintesc de labirintul cretan, purtînd numele ce se spune că i-ar fi fost dat de Teseu însuşi, care l-a dansat pentru prima oară la întoarcerea din Creta.

Nu au toate strălucirea, avîntul şi vioiciunea explozivă a dansurilor noastre – parcă secolele istoriei grele a Greciei ar fi temperat avîntul dansatorilor. Au pasul săltat şi reţinut totodată, pornind lin şi terminînd zvîcnind, pentru a reveni pe pă- mînt într-o mişcare graţioasă şi nobilă ; săriturile se execută cu rotire amplă a piciorului, dar se termină încetinit. E o variaţie infinită în ceea ce priveşte forma, dar

menţinută în acelaşi timp în- tr-un anumit cadru.

Desigur, Plaka nu e Atena, ci o bucăţică din Grecia tradiţională rămasă încrustată în marele oraş, ca o fosilă într-un bloc de piatră al unei mari construcţii. Protipendada Atenei îşi petrece serile în marile restaurante cu preţuri uriaşe, cu bucătari de la Paris şi cu peştele adus zilnic pe calea aerului, din Cipru şi insule sau în baruri cosmopolite ca „Blue fox“, ,,Green Park“, ,,Chez Lapin“. Indiferent dacă sînt americanizate la extrem sau se adresează publicului prin intermediul unei false patine franceze, sînt localuri ale căror nume nici nu sînt măcar traduse în greceşte, ci se dau „tale quale“ în transcripţie greacă. înăuntru, un „show“ american de periferie, cu o duzină de fete dezbrăcate, cu muzică „hot“, fără fizionomie proprie, poate doar cu atmosfera colorată de un pic de temperament în plus şi de tradiţii de chef balcanic cu ,,ah, mamă“ ! şi spartul paharelor, marcînd momente de trăire emoţională provocate de „strip tease“, încă nou adus în Grecia.

Şi Plaka îşi are tavernele ei „tradiţionale“, pentru străini, cu atmosferă căutată, cu bucătărie „tipică“, dar potrivită pentru cerul gurii vest-euro- pene> cu orchestră de chitarişti şi diseuri cunoscuţi. La „Vacchos“ (Bachus), „the typically greek taverna“, cum scrie în prospectele pe care le găseşti în sertarul camerei de la hotel, sau la „Palea Atena“, o masă de seară te costă uşor 100 de drahme, mai scump ca la restaurantele marilor hoteluri.

Beau cîte o înghiţitură de Samos, mă uit în jur, ascult muzica şi caut să pătrund înţelesul acestei mici lumi înconjurătoare. Am străbătut toată după- amiaza ulicioarele strimte, întortocheate ale cartierului vechi, cu căsuţe mici, văruite toate în alb, cu acoperişuri plate, curţi denivelate, de piatră, cu umbrare de viţă de vie şi băncuţe la stradă. Nu e periferia mizeră a oraşelor din orient, ci mahalaua noastră veche, patriarhală a Bucureştilor vremurilor lui Anton Pann şi ale Eteriei, cu bătrîne îmbrăcate în negru, cu marame pe cap, şi bătrîni mustăcioşi —■

nicăieri n-am văzut atîţia mustăcioşi, bătrîni şi tineri, ca în Grecia – cu faţa brăzdată, îmbrăcaţi în pantaloni amintind a şalvari, veste brodate şi fesuri sau scufii, purtînd brîie colorate de lînă, fumînd lulele lungi împodobite cu ciucuri, cărora tinerii, băieţi şi fete deopotrivă, le sărută mîna cînd pleacă să danseze twist la balul din cartier. Sînt singurii care mai poartă azi în Atena costumul naţional în afară de evzonii, soldaţii regimentului de gardă regală de strajă la mormîntul eroului necunoscut. îmbrăcaţi în fustanele plisate, cu ciorapi albi, lungi, cu ciucuri roşii, cu veste colorate şi brodate, ale căror mîneci despicate le atîrnă în spate, încălţaţi în „ţaruki“ roşii – un fel de opinci cu pompon în vîrf – evzonii trec încolo şi încoace prin faţa monumentului, cu pasul lor curios, de paradă, trăgînd piciorul şi apoi săltîndu-l brusc în sus, ca să-l repună încet, cu grijă parcă, pe pămînt,

Şi nu trebuie trase concluzii pripite din faptul că băieţii poartă pantaloni „blue jeans“, iar fetele fuste deasupra genunchiului, că cei mai la curent cu moda dansează „madison“ şi „matched pota- toes“ (cartofi terciuiţi), iar în pauza dintre dansuri beau Coca Cola. De altfel, în treacăt fie spus, Coca Cola, la fel de ieftină ca limonada, nu-i la urma urmei decît o băutură ca oricare alta, care poate să-ţi placă sau nu.

Tinerilor greci li se poate cu greu reproşa că ar fi o generaţie „pierdută“ sau „furioasă“. Viaţa e prea grea şi necesitatea de a căuta un mijloc de existenţă nu lasă timp prea mult pentru distracţii de felul celor ale „bluzelor negre“. Pentru asta e nevoie totuşi de un minim de huzur. Şi apoi, simţul puternic de solidaritate, de într-ajutorare în familiile încă patriarhale şi faptul că şi-au petrecut copilăria în atmosfera cumplitei încrîncenări a războiului civil, cu luptele de rezistenţă încă vii în amintirea celor vîrstnici, înainte de a le veni şi lor rîndul să smulgă prin luptă un loc în viaţă. De aceea tineretul grec e politiceşte mai copt, mai activ, în comparaţie cu cel din majoritatea altor ţări capitaliste. Maturi nu sînt toţi desigur, calea pe care o aleg nu e totdeauna cea bună, dar întîlneşti mult mai rar printre ei, chiar şi printre cei ce n-au găsit încă calea spre mişcarea

democratică, printre cei înşelaţi de demagogia politicianistă, elemente plictisite, blazate, nihiliste, existenţialiste, atît de numeroase în rîndul tineretului occidental de azi.

Spoiala americanismului nu apare decît ca o iluzie de evadare din greutăţile vieţii de toate zilele, ca o uşoară ameţeală care de regulă n-a pătruns adînc, n-a pervertit, n-a dat naştere filozofiei „beatnicilor“ şi a „negoismului“.

Pantalonii strîmţi, twistul şi chica sau barbişonul nu-i împiedică să participe la manifestaţii, să distribuie manifeste şi presa democratică. Grevele, ciocnirile de tot felul cu patronatul şi autorităţile, relevate pe larg de presa locală şi străină, fac parte din existenţa zilnică a tinerilor muncitori şi studenţi deopotrivă.

Am văzut în Grecia manifestaţii şi acţiuni de stradă destule. Şi monarhiste, cu multe, multe steaguri naţionale, prapuri bisericeşti şi tablouri mari ale regelui, cu poliţişti pe de lături şi comisarul în frunte, şi manifestaţii populare în piaţa Omonia, tot cu steaguri naţionale, dar cu placarde şi lozinci de luptă, manifestaţii de regulă interzise, chiar dacă e vorba de cele organizate sub egida opoziţiei burgheze de centru a lui Papandreu. Ele au totuşi loc, bravînd poliţia, care acţionează în aceste cazuri cu o brutalitate cu nimic mai prejos decît a poliţiei noastre de pe vremuri. A rămas de pomină bătălia muncitorilor constructori cu poliţiştii, ca şi aceea a studenţilor din martie al acestui an, în cursul căreia împotriva celor 5000 de studenţi care demonstrau au fost aruncaţi 3000 de poliţişti şi jandarmi, încăierarea soldîndu-se cu 40 de răniţi şi luarea cu asalt de către poliţişti a clădirii universităţii. Pînă şi organizaţia tineretului Uniunii de centru a dat atunci publicităţii un comunicat în care arăta că numai forţele hitleriste de ocupaţie s-au comportat cu atîta cruzime.

Ce m-a impresionat în mod deosebit a fost dîrzenia, înverşunarea ciocnirilor, fie cu poliţiştii, fie între manifestanţii de stînga şi cei de dreapta. Nicăieri n-am văzut o astfel de încrîncenare cu totul diferită de explozia de furie a mulţimii pariziene sau

romane ce urmează de obicei după o hărţuială îndelungată de „încălzire“, sau de presiunea tenace, dar calmă, chiar bonomă a manifestanţilor londonezi. De la început, coloana de demonstranţi greci capătă aspectul unei armate pornite la asalt. Scîn- teia izbucneşte la prima ciocnire. Se bat în tăcere, cu o furie rece, fără să dea înapoi, pînă la capăt. Nu-i auzi pe cei loviţi şi răniţi lamentîndu-se, ci îi simţi strînşi ca un arc gata să se întoarcă iar la bătaie ca s-o termine : „ori ei, ori noi“.

Aş vrea din nou să subliniez că în cazul grecului nu e vorba de pasiunea politică de cafenea întîlnită pe ici, colo, în lumea pestriţă dimprejurul Mediteranei. E o preocupare serioasă şi pasionată pentru treburile obşteşti, parcă vechiul dicton al lui Pericle : „Considerăm că omul care nu se preocupă de politică, nu se preocupă nici măcar de propriile sale treburi. Un astfel de om nu se preocupă de nimic!“ ar fi supravieţuit mileniilor şi continuă să inspire lumea greacă de azi.

E greu să-ţi dai seama dacă rădăcinile trăsăturilor acestui popor, de mîndrie, independenţă, dîr- zenie, curaj, dar şi de căldură sufletească, ospitalitate, spirit viu, căutător, trebuie căutate în solul vechei Elade sau în amestecul elenilor cu slavii, albanezii, francezii, turcii, şi atîţia alţii, în uriaşa moară care i-a măcinat împreună în decursul secolelor, îndelung, temeinic, mărunt, plămădindu-l pe grecul de azi.

Şi apoi, o uluitoare rezistenţă naţională. Grecii fac parte din rîndul acelor popoare care se asimilează foarte încet, se dizolvă foarte greu în mediul din jur. Nu-şi schimbă viaţa, obiceiurile, felul de a fi timp de generaţii. Coloniile greceşti s-au păstrat secole de-a rîndul, ca bunăoară cele de la noi din oraşele dunărene, din Egipt, Siria, chiar şi cele din Italia, care-şi trag originea încă din antichitate.

De unde această simpatie spontană pentru Grecia şi greci pe care o simte un romîn, simpatie de altfel reciprocă după cum m-am convins din contactele pe care le-am avut cu grecii din cele mai diferite pături ale populaţiei ?

Pare ceva cunoscut, apropiat, în parte uitat, dar

prezent totuşi undeva în subconştient. Regăseşti aici chipuri familiare ale locuitorilor de odinioară ai mahalelor Bucureştilor, laşului, Brăilei, ai celor de la curtea domnească prinse în gravuri şi schiţe de călătorii străini în trecere prin ţara noastră. Uite bătrînul de la masa învecinată, să tot aibă 60 de ani, falnic, neîncovoiat, cu mustăţi drepte, de o palmă, chip de palicar de-al lui Kolokotronis sau de arnăut din tabloul lui Aman.

în fond atîtea fire, fapte şi chipuri leagă cele două popoare în istoria lor, e atît de bogat patrimoniul lor comun creat în secolele de luptă comună împotriva aceluiaşi asupritor otoman, de într-ajuto- rare în procesul de creare a statelor lor naţionale ! Trecutul vieţii noastre spirituale este strins legat de cultura greacă bizantină, de biserica greacă, de monahii şi laicii care şi-au găsit adăpost în ţările noastre de urgia turcească. Dimitrie Cantemir, Antim Ivireanu, Spătarul Milescu şi alţii au învăţat la şcoala grecească a Patriarhiei din Constaritinopole ; limba greacă fusese timp îndelungat limba păturii culte a ţării. Să ne aducem aminte de cei din jurul lui Mihai Viteazul: banul Mihalcea, grec din Chios, cel spînzurat de nobilii maghiari la Turda după în- frîngerea domnitorului, mitropolitul Dionisie Rally, grec de origină, care i-a asigurat domnitorului romîn sprijinul bisericii ; scriitorii greci ce au luptat alături de el şi l-au cîntat în ode : Stavrinos, care, retră- gîndu-se în Bistriţa transilvăneană, a scris în limba greacă, poemul „Vitejiile preaevlaviosului şi preavi- teazului Mihai-Voievod“, sau Palamede, care în poe- mul său : „Istoria ce cuprinde toate faptele, vitejiile şi luptele strălucitului Mihai Voievod“, îl compara cu Alexandru cel Mare, cu Ahile şi Hector.

Legăturile greco-romîne, strînse ca niciodată pe timpul domnilor fanarioţi, au culminat în anii războ- iului grecesc de eliberare care a cunoscut al doilea centru al său în Ţara Romînească. Poetul grec Rigas Veleştinul, adăpostit în ţara noastră, a chemat prin imnurile sale revoluţionare pe greci la lupta împotriva asupririi otomane. Grecul Iordache Olimpiotul, după ce a luat parte la răscoala sîrbilor împotriva turcilor

în 1804—1813, s-a refugiat în Ţara Romînească şi a jucat un rol de seamă în răscoala lui Tudor Vladimirescu. Mişcarea lui Alexandru Ipsi- lanti, conducătorul Eteriei, de la noi din ţară a pornit, iar aceea a lui Tudor Vladimirescu a fost de un mare ajutor răscoalei greceşti, atrăgînd asupra ei o parte din forţele armate ale sultanului, menite să înfrîngă răscoala grecilor. în timp ce răscoala lui Tudor era înăbuşită în Ţara Romînească, grecii din Moreea, din Epir şi din Tesalia înfrîngeau garnizoanele turceşti, Kolokotronis lua cu asalt Tripolis, iar la Epidavros Congresul elenilor proclama independenţa ţării.

Dintotdeauna grecii au întîlnit în Romînia şi în poporul romîn un mediu înrudit. N-am stat de vorbă cu un grec care să fi trăit în Romînia şi care să nu-şi fi amintit cu o anumită nostalgie de anii petrecuţi la noi. Dar nu numai atît. Parcă le-a marcat o amprentă specifică, rod al contactului îndelungat cu poporul nostru – mi s-a întîmplat să-i aud numiţi „romîni“ de către alţi greci. E interesant să găseşti confirmarea acestui lucru pînă şi într-o relatare recentă a arhireacţionarului post „Europa Liberă“ cu privire la vizita unui înalt comisar al O.N.U. în cartierul unor greci repatriaţi din ţara noastră : „surprins de faptul că firmele unor magazine poartă nume de oraşe romîneşti ca «Bucureşti», «Galaţi», «Brăila», înaltul comisar, foarte impresionat, i-a întrebat : Atît de mult aţi iubit ţara aceea ? – oamenii aveau lacrimi în ochi“.

Mi-aduc aminte privirea, cu un nu ştiu ce de ape tulburate în străfundul ei, a patronului unui mic magazin de cafea de la periferie pe cînd cerceta, oprindu-se îndelung la fiecare, fotografii din Galaţul nou, Galaţi în care şi-a trăit viaţa şi unde a lăsat mormintele părinţilor şi bunicilor lui.

Cînd luasem cu mine în Grecia un album şi nişte ilustrate ale peisajelor noi romîneşti nu-mi închipuiam cîtă plăcere vor procura ele unora ca acest- Steriadis. De cum se dovedise că ne pierdem vremea de pomană încercînd să ne lămurim prin gesturi în loc să ne explicăm în romîneasca de pe malul Bra- teşului, încetai să mai fiu client şi devenii oaspete. Mă trată cu o ceşcuţă'de cafea superbă şi, muşterii fiind puţini,

se pornise la vorbă. „Şi cum e?“ „Şi ce e ?“ „Şi cum a fost ?“ „Şi ce-o să fie ?“ Era vădit că în spatele unor generalităţi ad-hoc : „Ca în Ro- mînia nu-i nicăieri“, se ascundea un sentiment mai adînc, trainic înrădăcinat. Apoi cu nădejde în glas şi cu oarecare aprehensiune – le e îngăduit oare comuniştilor s-o facă atunci cînd sînt în misiune în străinătate ? – m-a poftit la masă şi s-a bucurat sincer, din inimă, că am acceptat.

Uitîndu-mă în jur, în odaia din spatele prăvălioarei care-i servea de sufragerie, mi-a trecut prin minte ideea că în Galaţi locuinţa lui.arăta probabil mai greceşte decît aici la Atena. Şerveţelele romîneşti pe măsuţe, ştergar romînesc în colţ deasupra candelei, scoarţă romînească pe jos... le-o fi adus din ţară sau le-a căutat cu tot dinadinsul aici, ca să reconstituie ambianţa familiară „de acasă“, din copilărie ? Iar cînd nevasta sa cu părul prins în năframă ca la noi, diferit de modul grecesc, a pus pe masă cu un „poftiţi, gustaţi“, cu satisfacţie vădită şi luciri de mîndrie ruşinată în ochi, crap în mujdei şi apoi tradiţionalele sarmale cu mămăliguţă fiartă exact la consistenţa apreciată de cunoscătorii noştri drept „romînească“ – nici „polenta“ italiană, nici turta bulgărească, sau „bobota“ grecească —'am înţeles că lunga convieţuire cu poporul nostru a lăsat în această familie urme ce se şterg greu.

Omul grec de azi, strănepotul elenilor, ce reprezintă el oare ? te întrebi uitîndu-te în jur iar şi iar. Nu comercianţii sau armatorii risipiţi prin întreaga lume, nu protipendada lumii financiare şi politice autohtone, ci urmaşii celor care au rămas ancoraţi în pămîntul sărac al patriei lor au rezistat timp de două milenii tuturor furtunilor, tuturor năvălitorilor şi au găsit în ei putere să-şi recucerească independenţa şi s-o apere cu preţul unor jertfe de neînchipuit.

Amprenta marelui oraş cosmopolit asupra lumii pestriţe de pe stradă te înşală, te derutează caleidoscopul de chipuri întîlnite în cale. Şi totuşi ţăranului din satele munţilor rîpoşi ai Tesaliei şi Peloponesului, muncitorului din Pireu şi Salonic, marinarului şi pescarului din insule, patriarhului din mahalaua

ateniană, şomerului care trăieşte din expediente, eticheta de meridional în accepţiunea levantină sau italiană a cuvîntului nu li se potriveşte. Ba grecul pare la fel de departe de tipul clasic al meridionalului, ca şi un spanio[1]. Parcă nimic nu i-a apropiat în istoria lor pe spanioli, stăpînitori peste o jumătate de lume, de obscurii locuitori ai unor provincii sărace din sudul Balcanilor care nu purtau nici măcar o denumire comună, sfîrtecate în luptele dintre marile puteri. Şi totuşi, la interval de cîţiva ani, ambele popoare ridicîndu-se împotriva marilor imperii, al lui Napoleon şi cel otoman, au smuls omenirii un strigăt unanim de admiraţie şi au fost cîntaţi deopotrivă de Hugo, Byron, Puşkin. Ţineţi minte răspunsul băieţaşului grec din „Chio“ al lui Victor Hugo pe care autorul încearcă să-l consoleze de pierderea alor săi măacraţi de turci oferindu-i tot ce şi-ar putea dori un copil ? „Vreau puşcă şi gloanţe !“ a fost răspunsul.

Ascuţimea luptei politice de azi din Grecia nu te mai miră cînd te gîndeşti că o duc aceiaşi greci care au pus pe goană cele 27 de divizii ale Italiei fasciste, care au ţinut în şah 12 divizii hitleriste de ocupaţie, au eliberat cu forţe proprii 9/10 din teritoriul ţării, plătind-o cu 50 000 de morţi, jertfă enormă dacă ne gîndim că rezistenţa franceză a pierdut 70 000 de oameni la o populaţie de 5 ori mai mare.

Sînt aceiaşi greci care stau la mese în jurul meu. Aici, în cartierele vechi, fusese unul din centrele de rezistenţă cele mai înverşunate. Şi apa pe care o beau la masă este apa din Kaisariani, loc unde cei prinşi de hitlerişti erau duşi să moară, în văgăunile de sub muntele Hymet pe malul pîriiaşului cu apa limpede, aceeaşi apă care se aducea pe vremuri în Atena – şi naş jura că nu se aduce şi acum – în butii împodobite cu verdeaţă.

Nu ştiu dacă chelnerul din restaurantul hotelului „Great Britain“, unde s-a întîmplat scena pe care o voi povesti mai jos, era comunist. Mai degrabă nu.

Unul din cei trei gentlemeni englezi, care ocupau o masă alăturată de a mea îl chemă să=i ceară un vin grecesc dulce, pentru desert.

— Avem vin de Cipru, sir, îl auzii pe chelner.

— Am cerut vin grecesc, nu de Cipru – replică celălalt.

Văzui chelnerul roşind şi îndreptîndu-şi spatele.

— Cipru este grecesc, mister (pentru un englez a nu fi tratat cu sir este o insultă) – lăsă el să-i scape printre dinţi.

A fost chemat maitre d'hotel, care şi-a cerut iertare cu temenele adînci şi l-a împins pe chelner uşurel afară din sală, zîmbind a scuză, dar cu ochi răi.

L-am căutat cu privirea a doua zi şi în alte zile, dar nu l-am mai zărit. Sper că nu l-a costat prea scump această punere la îndoială a drepturilor engleze asupra insulei, pe atunci încă colonie a Marei Britanii.

De altfel trebuie spus că chiar şi acum problema Ciprului, privită de aici, din Grecia, pare departe de a fi rezolvată. în cercurile largi ale opiniei publice stăruie impresia că ciprioţii au fost trădaţi prin semnarea Convenţiei de la Zürich, care permanentizează ocuparea pe un termen nedefinit a unei bune părţi a teritoriului insulei de către englezi şi creează motive de amestec direct sau indirect al Turciei în treburile interne ale noii republici sub pretextul apărării drepturilor minorităţii turce. în orice caz problema continuă să fie actuală şi diversele uniuni de foşti luptători ciprioţi şi asociaţiile lor de sprijin nu scapă nici o ocazie să ţină „tigaia caldă“.

ACROPOLE

IMIărturisesc că un fel de trac m-a făcut să amîn începerea acestui capitol. Ce s-ar putea scrie despre Acropole şi mai ales cum ? Dînd amănunte tehnice, citind dimensiuni şi date istorice, pe scurt rezumând cartea ghid nu se poate reda nimic. Cine nu cunoaşte Acropole, măcar din cărţi şi fotografii, tot nu va înţelege mare lucru şi nu l-ar ajuta cu nimic superlativele: minunat, admirabil, uimitor. E tracul neputinţei de a găsi tonul just cînd vorbeşti de o operă de artă care nu figurează printre minunile lumii antice tocmai pentru că nu izbeşte imaginaţia prin dimensiuni şi opulenţă, străine spiritului elen.

Primii locuitori ai Atenei şi-au ales drept loc de aşezare, cetate şi centru religios totodată, acest trunchi stîncos, uşor de apărat. Distrus de perşi, atenienii veacului de aur al lui Pericle au ras din temelii tot ce era rămăşiţă veche, ca să reclădească Acropole potrivit concepţiei lor artistice, şi Pericle, chiar dacă ar fi fost condamnat de adunarea cetăţe-nilor în faţa căreia a fost chemat să dea socoteală pentru uriaşele cheltuieli pe care le-a necesitat aceasta, tot ar fi binemeritat de la istorie. Bizantinii au transformat Partenonul în biserică, turcii i-au adăugat un minaret şi l-au făcut moschee, iar Acropole au transformat-o în citadelă, dărîmînd Ereh- teonul, Propileele şi templul lui Nike Apteros, ca din marmura lor să construiască bastioane, iar din coloanele propileelor să facă var. A trecut din mînă în mînă: veneţienii, grecii răsculaţi, din nou turcii, pînă cînd în sfîrşit rămăşiţele lui au încăput iarăşi pe mîna

strănepoţilor îndepărtaţi ai vechilor eleni.

Cu ce sentiment te apropii de Acropole ? Cu cel de reculegere aş zice. Aparent nu reprezintă nimic deosebit: o stîncă abruptă cu nişte ruine în vîrf. Cam aşa gîndeau probabil cei ce văzuseră în ea, timp de multe secole, doar unul din punctele fortificate ale mult disputatului pămînt grecesc. Pentru noi cei de azi însă, Acropole înseamnă simbolul civilizaţiei noastre comune, a tuturora. Este întruchiparea vie a graniţei dintre barbarie în relaţiile dintre oameni şi noile, uluitoarele idei ale moralei; demnităţii omeneşti, egalităţii dintre oameni, ale dreptului omului la libertate şi fericire şi ale datoriei sale de a lupta pentru acest drept.

Stai la poalele lui, la începutul serpentinelor largi de piatră care duc sus şi încerci să-ţi închipui în locul şirului de turişti, procesiunea serbării panate- nee, aşa cum ai văzut-o desfăşurîndu-se la British Museum pe friza Partenonului, cea concepută de marele Fidias. întreaga Atenă împodobită sărbătoreşte pornea din piaţa centrală, Agora, spre Acropole, prin pădurea de măslini de la baza sa, în întâmpinarea soarelui care se ridica din spatele stâncii. Sus îi aşteptau propileele, pădurea de coloane de marmoră albă, strălucitoare, din care parcă-şi lua zborul micul templu al Atenei Niké înălţat pe un colţ de stîncă profilat pe lanţul- de dealuri ce înconjoară Atena. Dincolo de ele, păşind în piaţa Acropolei, procesiunea trecea pe lîngă uriaşa statuie a Atenei Promachos, a cărei lance cu vîrful aurit apărea de departe călătorilor ce veneau pe mare sau pe uscat în Atena şi, lăsînd la stînga Erehteonul, micul templu-bijuterie.închinat Atenei şi lui Poseidon, se îndrepta spre marele templu al Atenei, Partenonul. Aşezat puţin mai sus şi într-o parte, pieziş, vizitatorii puteau să-i cuprindă cu privirea dintr-o dată şi faţada şi latura, să-i admire minunatele proporţii şi decoraţia bogată a frontonului şi cornişei care a îndreptăţii denumirea de „sublim“, pentru stilul artei greceşti de la sfîrşitul secolului al V-lea î.e.n.

Călcînd pe pietrele neregulate ale stîncii masive, şlefuite de tălpile milioanelor celor ce au trecut pe aici în cele 25 de veacuri de cînd Ictinos şi Calicrat, sub conducerea lui Fidias, au creat grandiosul ansamblu al templelor Acropolei, nu poţi să nu te gîndeşti la măiestria inegalată cu care arhitecţii greci au ştiut să înscrie construcţiile în decorul natural al peisajului înconjurător, contopindu-le în- tr-un tot unic, armonios. Ce tentantă apărea ideea de a nivela complicatele planuri ale vîrfului stîncii pentru a putea desfăşura în voie sanctuarul în linii „clasice“, „pure“ ! Te îngrozeşti închipuindu-ţi ce coroană de zidărie masivă ar fi îndesat un arhitect egiptean grijuliu de respectarea canoanelor, pe creştetul Acropolei, teşit în prealabil la milimetru de tîrnăcoapele a mii de robi, sau ce tortă zaharisită cu turnuri şi coloane ar fi ridicat egiptenii neo-cla- sicismului din timpurile mai apropiate de ale noastre. Nimic din toate acestea la creatorii Acropolei, „celei mai desăvîrşite poeme de piatră“ cum a numit-o Lamartine. Joc curajos de planuri, Propilee concepută în trepte cu coloanele ionice din mijloc mai zvelte, dar mai înalte, făcînd legătura între rîn- durile grele dorice de jos şi de sus, folosirea magistrală a iluziei optice realizate prin înclinarea uşoară spre interior a coloanelor Partenonului, variaţii pe cît de îndrăzneţe pe atît de eretice din punct de vedere al canoanelor a arhitecturii Erehteonului...

Priveliştea de pe Acropole este una din clasicile privelişti ale lumii, alături de cea a Romei de pe Monte Pincio, a Parisului de pe Montmartre, a Moscovei de pe Colinele lui Lenin. N-o fi adevărat ce se spune, că un paznic special are în grijă să împiedice să se arunce jos de pe stîncă pe cei ce consideră că după ce au văzut Acropole nu mai au nimic bun de făcut în viaţă, însă oameni plîngînd de emoţie am văzut cu ochii mei.

Decorul înconjurător parcă a fost creat anume să „susţină” farmecul Acropolei. Niké Apteros privită prin pădurea de marmură a propileelor străbătută de perdelele de lumină aurie, oprită parcă în zborul ei înspre marea ce se întinde la orizont ; Ereh- teonul pe

fondul albastru al munţilor, Lycabett-ul văzut prin coloanele Partenonului... Jos, casele Atenei par o turmă de oi albe, împietrită între munţii plini de legende ai Aticei, care cuprind oraşul din trei părţi, lăsînd spre sud liberă priveliştea mării cu contururile insulelor îndepărtate la orizont. Chiar la poalele Acropolei se înghesuie Plaka cu căsuţele sale vechi, pitoreşti, iar pe partea opusă ei, sub abruptul sudic se întinde lanţul de teatre şi sanctuare antice. într-un colţ al Acropolei, un uriaş drapel albastru cu o cruce albă pe el, drapelul Greciei, fîlfîie şi pocneşte în bătaia vîntului. E aidoma celui pe care Manolis Glezos, pe atunci un tînăr de 20 de ani, l-a urcat înfăşurat în jurul trupului său, pe peretele abrupt, considerat inaccesibil, al stîncii ca să-l înalţe în locul steagului cu zvastica al ocupanţilor hitlerişti.

Ziua, caleidoscopul de turişti, de ghizi, de fotografi ambulanţi te împiedică să te concentrezi, să „simţi“ Acropole. îl vizitezi temeinic, uitîndu-te neîncetat în cartea-ghid, te minunezi, cauţi privelişti inedite printre coloanele sale, fotografiezi, te pierzi în admiraţie un minut, două, ca să te pomeneşti rugat de cineva, în oricare din limbile pămîn- tului, să te dai deoparte, fiindcă împiedici o poză de efect, sau să te trezească bombănitul unui ghid tîrînd după el, ca o coadă de cometă, o procesiune de turişti cu pantofi scîlciaţi, cu coifuri de hîrtie sau cu batiste înnodate pe cap, gata să profite de orice prilej să se aşeze pe jos, pe rămăşiţele de coloane sau pe treptele Partenonului însuşi, ce iau pînă la urmă aspectul unor linii de telegraf înţesate de vrăbii. în toate colţurile dai de perechi care gustă îmbrăţişaţi din priveliştea pe care au visat s-o vadă cîndva împreună. Şi vin şi vin şi coada din faţa casei de bilete de la poalele stîncii nu se mai sfîrşeşte, aidoma celei din faţa Turnului Eiffel de la Paris, doar că, vorba unui francez mucalit, turnul Eiffel trebuie încontinuu întreţinut, reparat şi revopsit, pe cînd Acropole nu costă nimic, ba ca orice monument antic, cu cît e mai ruinat cu atît e mai gustat. în această ordine de idei, trebuie spus că cei 120 000 de dolari cît se încasează anual pentru vizitarea Acropolei ar fi putut constitui o contribuţie substanţială pentru cercetările arheologice

greceşti care, după cît mi-am dat seama, nu se bucură de o largheţă deosebită din partea autorităţilor. în orice caz oriunde am întîlnit echipe arheologice era vorba de cercetători străini : institutul american de arheologie la săpăturile de la Agora atenianâ, expediţia americană a universităţii din Cincinnati în colaborare cu arheologi englezi la săpăturile din Pylos de la palatul lui Nestor, nemţi din R.F.G. la cele din Olimpia...

A fost un timp cînd eram sincer şocat de acest comerţ cu arta, ,,en gros“, pe bandă rulantă, a societăţilor de turism, la gîndul că pentru majoritatea celor aproape 2 000 de turişti care se perindă zilnic, în medie, prin faţa Acropolei, vizitarea ei este doar un prilej de a constata că Partenonul este într-a- devăr „beautiful“, „merveilleux“, „colossal“ cum scrie la carte. De atunci am înţeles însă că ceva nou pătrunde în conştiinţa oamenilor chiar sub această formă, şi exclusivitatea naţionalistă stupidă începe să cedeze treptat locul înţelegerii marii comunităţi culturale a tuturor popoarelor şi omul simplu de alături, de după graniţă, încetează să mai fie străinul neînţeles şi deci potenţial vrăjmaş, ci devine frate, moştenitor spiritual al aceleiaşi culturi umane, comune. Şi dacă, ca rezultat auxiliar al noului bu- siness al turismului internaţional, se realizează o mai strînsă apropiere între popoare, apoi e bine.

Poţi să faci abstracţie de forfota din jur, de îmbulzeala la maşinile cu răcoritoare postate dis-de-dimineaţă la mijlocul pantei care urcă spre Propilee, de claxoanele şi ţignalele disperate ale agenţilor de circulaţie de la locul de parcare, de vînzoleala gloatei de turişti, poţi sâ te documentezi la faţa locului, să vezi, să pipăi totul, dar să te transpui în epoca în care a fost creată minunea Acropolei ţi-e peste puteri.

Pentru asta trebuie să vii aici într-o noapte cu lună plină, cînd e admisă vizitarea Acropolei şi turiştii sînt, şi par, mai puţini în întuneric, sau să obţii o autorizaţie specială, pe care mi-au procurat-o prietenii mei atenieni, să-l vezi într-o altă noapte luminoasă.

De fapt nu l-am vizitat propriu-zis în acea noapte. M-am aşezat pe o piatră în piaţeta luminată de secera

lunii şi de stelele neobişnuit de strălucitoare în aerul străveziu al Aticei, pe fundalul de catifea neagră al nopţii sudice. Era linişte, nici ţipenie în jur. Priveam Partenonul fără să-mi pot dezlipi ochii de pe el, dorind să-l pătrund, să-i înţeleg nu învelişul arhitectonic, ci simţămintele încremenite în piatră ale creatorilor lui, efortul lor titanic de a găsi pe drumuri nebătute un nou chip al frumosului. Greu se eliberează omul de aprecierile-eti- chete ce s-au lipit pe marile opere de artă create de el însuşi în decursul istoriei sale, greu izbuteşte să rămînă singur, gol şi receptiv în faţa lor, să le simtă, să le înţeleagă mesajul în felul său propriu, cu părticică oricît de infimă, diferit de înţelegerea altora.

La fel şi cu Partenonul. Nu e o. frumuseţe care se exprimă prin dimensiuni, proporţii, culoare, sau nu numai prin atît. E frumuseţea însăşi, pe care geniul lui Fidias şi al celor ce au lucrat sub îndrumarea ' lui au întruchipat-o în marmoră şi au trimis-o mesaj peste milenii urmaşilor lor îndepărtaţi. Nici un artist oriental la acea dată n-ar fi fost în stare să conceapă şi să execute ritmul complicat şi totuşi atît de liber, în nesfîrşita lui varietate, a procesiunii de pe friza Partenonului – îi lipsea noţiunea independenţei mîndre a omului şi totodată a interdependenţei sale, în libertate, cu semenii săi, liberi şi ei.

Veacuri şi veacuri a stat Partenonul solitar şi ne-înţeles în întunericul evului mediu. Nici pentru

turcii care-l ocupau, nici pentru veneţienii amiralului Morosini, care-l asediau, Partenonul nu reprezenta altceva decît pentru primii o încăpere bună pentru a adăposti o magazie de pulbere, pentru ceilalţi o pulberărie ce trebuia nimicită. Că o dată cu explozia a sărit în aer jumătate din Partenon cu întreg acoperişul şi pereţii interiori, că s-a distrus cea mai mare parte din friza lui Fidias şi s-au dărîmat zeci de coloane, că într-o clipă s-a nimicit ceea ce se păstrase timp de 2000 de ani nu i-a impresionat pe beligeranţi. Urale au salutat pe corăbiile* veneţiene isprava, şi strigăte de furie au însoţit în tabăra turcă pierderea pulberăriei.

Stau şi mă uit la el pînă ce coloanele albe încep să tremure uşor în privirea-mi împăienjenită. Un nor trece prin faţa lunii, ba nu, secera ei parcă porneşte să lunece pe cer şi o dată cu ea, uşor, pe nesimţite, se clinteşte din loc Partenonul şi pluteşte aerian o dată cu întreg Acropole, sub cerul înstelat al Aticii. Şi mă întreb : cum se face că peste 2400 de ani fiul unui popor care n-a existat pe atunci îl priveşte poate cu aceeaşi înfiorare ca şi creatorii lui de care-l desparte abisul milenar ?

Ba poate, ştiu eu, înţelegerea frumosului de către contemporanii lor nu era aceea a Partenonului aşa cum se înalţă el azi, mutilat, dar totuşi neînchipuit de frumos, în frumuseţea lui gingaşă şi severă totodată, atît de greu de redat. Pădurea de coloane cu zvelteţea lor tulburătoare, prin care se zăresc acum fîşiile de cer, aidoma unor alte coloane în contrast, la fel de zvelte, dar înstelate, serveau pe vremuri drept împrejmuire pentru un zid interior, orb, închis. Aş vrea să uit că înăuntru, templul, după descrierea lui Pausanius, era un adevărat depozit de ofrande şi daruri ale polisurilor aliate, ale coloniilor, ale cetăţenilor bogaţi, că figurile din friză erau vopsite, că orbitele goale, care dau acel aer de detaşare, de seninătate feţelor statuilor greceşti, aveau încastrate în ele ochi de sticlă colorată, iar părul lor era presărat cu praf de aur. Oroare, o să spuneţi. Şi totuşi, acesta era gustul de atunci. Era oare gustul marilor artişti, sau le era impus lor de cei ce aveau bani şi autoritate

şi se considerau ei interpreţii gustului cetăţenilor ?

Oare Partenonul a trebuit să fie despuiat de tot ce era lumesc, utilitar, de tot ce era comandă socială a epocii şi prin urmare întîmplător, dacă-l privim de la distanţa neînchipuit de lungă a drumului istoric pînă la noi, pentru ca să rămînă doar puritatea liniilor sale, materializarea simţului estetic al creatorilor lui – ceea ce ni se pare azi a fi întruchiparea frumosului ?

Se întunecă. Un nor mare trece prin faţa lunii şi Partenonul ba iese la lumină, ba dispare iar în umbră. Parcă te aştepţi de fiecare dată, ca răsărind din întuneric, să apară printr-o minune în toată strălucirea sa de odinioară, să vezi coborînd pe treptele sale, îmbrăcaţi în hlamide albe de lînă, pe bătrînii Sofocle şi Pericle susţinuţi de Socrate şi Euripide... Ne vine greu să ne închipuim ce au reprezentat pentru omenire anii aceia cînd Fidias termina construcţia Partenonului, cînd marii dramaturgi ai antichităţii îşi creau operele nemuritoare, cînd Tucidide şi Herodot puneau bazele istoriei şi geografiei, Hipo- crate medicinei, Democrit materialismului filozofic ! Ne-am născut cu toţii în acei ani şi pe acest loc pe care-l calc acum, cu felul nostru de a gîndi, cu arta noastră, cu ştiinţa noastră, cea atomică inclusiv...

Vraja nu ţine mult. Pe zidurile Erehteonului pornesc să joace luminile proiectoarelor aprinse la poalele Acropolei şi din depărtare încep să se audă megafoanele instalate pe venerabila colină a Pnixu- lui, locul de naştere al noţiunii de democraţie chiar dacă era bazată pe munca sclavilor, primul loc în lume în care poporul de oameni liberi se aduna să decidă asupra treburilor statului. începe cea de a doua reprezentaţie de noapte a spectacolului „sunet şi lumină“.

Am asistat la naşterea acestor spectacole în Franţa, la Versailles. De atunci s-au extins în întreaga lume occidentală şi de curînd au apărut şi în Grecia. Unui estet pretenţios nu i-ar face mare plă

cere. Prea e simplist textul, potrivit din motive comerciale, la nivelul de înţelegere mediu al asistenţei, prea elementare datele şi faptele despre care povesteşte banda de magnetofon; jocul luminilor menit să scoată în relief cele relatate te împiedică să te concentrezi, atmosfera însăşi de spectacol în aer liber cu public disparat în jurul tău nu predispune la meditaţie. Şi totuşi e un lucru util. Sub o formă simplă şi pentru o bună parte din public sugestivă, comentariul realizează iluzia: lipăitul paşilor alergătorului de la Maraton venind din depărtare şi apropiindu-se, o dată cu freamătul care creşte al mulţimii nerăbdătoare să afle rezultatul bătăliei decisive cu perşii, pentru a cădea jos, uite aici, în faţa ta, cu acel celebru „am învins“ pe buze, zgomotul vîslelor frînte şi cel al abordajului triremelor din bătălia de la Salamina, vuietul incendiului aprins de perşi, poporul aclamîndu-l pe Pericle, pasul greu al legiunilor romane...

Un minim de cunoştinţe şi o înţelegere cît de generală a cursului istoriei rămîne, şi asta e principalul. Cred că n-ar fi fost rău să se încerce organizarea spectacolelor de acest gen într-o formă potrivită şi pentru anumite monumente istorice din ţara noastră.

SALAMINA

Mustăcios, voinic, cu pantalonii peticiţi şi pîntecele strîns într-un brîu lat, după care ochiul caută instinctiv plăselele unor pistoale şi hangere, căpitanul şalupei, tip de palicar din aceia care luau în abordaj corăbiile turceşti pe timpul războiului de independenţă – minus şapca galonată de marinar îndesată pe cap – ne îndîjită să luăm loc. Scă- pasem cursa vaporaşului şi pînă la insula Salamina, ţinta noastră, erau vreo 10-12 kilometri. Nu cumva riscăm să rămînem acolo ? rarea.

Drept răspuns, palicarul ridică mîinile spre cer, chemînd martoră pe sfînta fecioară.

— La fiecare sfert de oră aveţi „ocazii“ care vă aduc înapoi la Pireu. Se poate ?

Plătim probabil triplu preţului obişnuit, judecind după felul cum, încasînd banii, interpune spatele său lat între noi şi ochii curioşi ai celorlalţi pasageri. Chiar şi aşa suma nu e mare – mărturie concurenţei stă şirul de şalupe ancorate la chei. Ne aşezăm în barcă, ne uităm în jur, fotografiem colţul pustiu al portului, palicarul care-şi răsuceşte în prealabil mustăţile, studiem fizionomiile cîtorva ţărani şi ţărănci din Salamina care se întorc de la tîrguieli. De cum păşeşte în barcă lumea începe să vocifereze, cerînd să se pornească odată. E vădit că nu speră să-l convingă pe căpitan şi gîlceava nu-i decît o „încălzire“. Palicarul răspunde zîmbind

pe sub mustăţi, întărindu-şi vorbele prin cîte o galanterie, neînţeleasă de noi, care face doamnele să pufnească. Abia cînd vreo două-trei femei care-şi pierduseră, se vede, răbdarea se ridicară demonstrativ cu coşurile lor, să plece în căutarea unui alt vas, palicarul se predă. Fluieră după ajutorul său, marinar şi mecanic totodată, care juca barbut pe chei, şi, după cîteva încercări neizbutite de a porni maşinăria, însoţite de imprecaţii marinăreşti şi de o lovitură de picior dată motorului, ne urnirăm din loc.

M-am aşezat la provă şi am uitat de îndată de toate din jur – nu ai deseori în viaţă ocazia să re-trăieşti în minte, chiar la faţa locului, unul din momentele cruciale ale istoriei omenirii. Sub bolta de email albastru al Mediteranei abia vălurită sclipea în solzişori de nuanţe azurii neîntîlnite nicăieri în lume. Timpul părea încremenit, parcă puteai să-l dai înainte sau înapoi după bunul plac al fanteziei tale descătuşate.

Ce face oare atît de uşoară evocarea trecutului în astfel de locuri ? Parcă tensiunea uriaşă a cursului istoriei care s-a înnodat aici, în cumpăna între două lumi, a torsionat continuul spaţiu-timp, lăsînd în urmă un vîrtej în care te scufunzi pe nesimţite pînă cînd într-o viziune ce se apropie de halucinaţie, ţi se pare că vezi aievea, înaintînd dinspre marea liberă, nenumăratele corăbii egiptene, fe- niciene, cipriote ale flotei persane, valul uriaş de nestăvilit al orientului însuşi; iar tu eşti vasul atenian de strajă, care aleargă înaintea lor să anunţe flota greacă adăpostită după un cap al insulei Salamina.

La fel erau toate în acel an 480 înaintea erei noastre – şi coastele abrupte ale Aticei, şi creasta ascuţită a insulei Psittali care închide strîmtoarea Salaminei ca atunci cînd s-a dat acea memorabilă bătălie între greci şi barbari,

care a decis întrucîtva soarta noastră, a tuturor.

Aici, după cum povesteşte marele Eschil în „Perşii“, 1200 de nave persane s-au întîlnit cu 300 de trireme greceşti. Cei ce luptau sub ameninţarea tiranului oriental:

„Şi dacă grecii vor scăpa de moarte
Aflînd pe mare drumuri tăinuite, Toţi
comandanţii fi-vor osîndiţi Să li se taie
capetele

se înfruntau cu cetăţenii liberi ai Atenei şi ai cetăţilor aliate care au luat armele în apărarea libertăţii şi democraţiei care pentru ei nu erau vorbe goale de sens:

„S-a *auzit dinspre vrăjmaşi strigare*
Puternică, solemnă ca un imn

Grecii aşa se
Pregăteau de bătălie,
Cîntîndu-şi imnul lor solemn, dar plini De
hotărîrea de a pieri Înptînd!

Ci, haide, fii
Ai Greciei, la lupta cea supremă Veniţi,
veniţi! Eliberaţi pămîntul Străbunilor!
Eliberaţi copiii! Eliberaţi soţiile ! Veniţi !
Daţi templelor străbune libertate!
Eliberaţi şi locurile unde Zac îngropate
oasele străbune ! Veniţi! Veniţi! acum, ori
niciodată...“

Stăpînitorul orientului, Xerxes, aşezat pe un tron de argint, uite aici, pe această ieşitură a ţărmului, a asistat neputincios la nimicirea flotei sale şi la năruirea Persiei ca putere maritimă în strigătele de desperare neputincioase a sutelor de mii de ostaşi ai armatei sale adunaţi în uriaşul amfiteatru natural al pantei dinspre mare a muntelui Aega- leos, să guste spectacolul

gratuit şi sîngeros al masacrării celor ce au avut îndrăzneala să se opună stăpînului lor. Apusul soarelui care surprinse resturile flotei persane fugind spre Asia Mică a însemnat şi începutul apusului marelui imperiu barbar.

S-au înfruntat aici la Salamina barbaria reală, aceea manifestată în relaţiile dintre oameni, ascunsă sub semnele unei opulenţe exterioare şi cultura nouă, uluitoare, care s-a născut pentru prima oară pe acest petec de pămînt, neînsemnat, comparat fiind cu imensul – de o sută de ori mai întins – imperiu persan, cultura care a devansat cu secole, nu, cu milenii vremea sa.

S-au înfruntat satrapii persani obişnuiţi să sărute pămîntul pe care calcă despotul şi ale căror urme erau sărutate la rindul lor de satrapi mai mici, ca cei la care se referă corifeul din „Perşii“ cînd, răs- punzînd la întrebarea reginei:

— Ce rege li-i stăpîn şi comandant ? exclamă :

— O, grecii nu sînt sclavi!

Curioşi oameni elinii aceştia, cum n-a fost' ni-meni pînă la ei pe acest pămînt. Iată-l pe marele medic Hipocrate, indiferent la onorurile şi la bogăţiile ce i se ofereau, refuzînd să-l servească pe regele persan Artaxerxe, pe care-l considera duşman al patriei sale, sau pe Aristide care, ostracizat fiind, în loc să se vîndă cuceritorului, cum au făcut-o descendenţii satrapilor lui Xerxe, oferin- du-şi serviciile lui Alexandru cel Mare, s-a grăbit să se întoarcă la Atena şi să se pună la dispoziţia adversarului său Temistocle pentru a lua parte la bătălie în fruntea unui detaşament de hopliţi.

Am învăţat cu toţii despre Grecia în manualele de istorie, încă din clasele primare, dar ne-am gîn- dit oare toţi cît de străină, de neînţeles era concepţia lor de viaţă pentru popoarele înconjurătoare, la fel de străină cum ne-ar apărea poate nouă formele vieţii sociale de pe Marte? Ne-am gîndit oare ce putere colosală, explozivă purta în sine poporul acestei ţărişoare

cu populaţia ei, de oameni liberi, mai mică decît aceea a regiunii Bucureşti ? Ce ciudat sunau în lumea de atunci cuvintele lui Perlele : „Ne dezvoltăm liberi în relaţiile vieţii publice şi în rezolvarea micilor frecuşuri şi necazuri nelipsite contactelor zilnice dintre oameni... Faptele noastre se sprijină pe judecată şi cunoaşterea noastră proprie, nu privim cuvîntul ca o primejdie pentru faptă 1“

S-au înfruntat aici, la Salamina, sclavii regelui, chiar dacă erau îmbrăcaţi în purpură şi aur, care luptau pentru plăcerea, bogăţia şi puterea stăpînu- lui lor şi oamenii liberi, care luptau pentru demnitatea omenească şi triumful raţiunii, s-au înfruntat cei ce clădeau piramide din capetele tăiate ale supuşilor recalcitranţi şi cei ce s-au. ridicat la nivelul uluitorului percept moral al lui Solon : „Dacă în oraş va izbucni o revoltă, trădător nu este cel ce ia parte la lupta de partea unuia sau a altuia dintre partide, ci cel care rămîne deoparte, nepartici- pînd la ea !“

Salamina... am resimţit acelaşi lucru ca ori de cîte ori întîmplarea a făcut să calc locuri în care a stat în cumpănă soarta omenirii. Mă gîndesc la tumulul de la Maraton înălţat deasupra cenuşii celor căzuţi, la „cîmpiile putrede“ la sud de Cha- lons, cu un ciobănaş care păzea nişte vaci tocmai pe locul unde hoardele „Biciului lui Dumnezeu“, Atila, s-au sfărîmat de armatele romane şi germanice coalizate, ale lui Aetius, dînd răgaz lumii romane să răsufle, iar flăcăruii civilizaţiei ferite de copitele cailor nomazilor să mai pîlpîie încă o mie de ani în noaptea evului mediu pînă în zorii Renaşterii.

Sînt şi locuri mai modeste şi totuşi scumpe nouă : Rovinele şi Posada, Podul înalt şi Călugărenii...

Dar ce-i asta? La dreapta-noastră,'nici la 100 de metri, marea prinde a se învolbura şi cu un şuierat crescînd apare din adîncuri, de sub şuvoaiele de apă ce se revarsă, trupul lung şi subţire al unui submarin. Contrastul între

liniştea senină a după- amiezii de vară şi apariţia neaşteptată a unei arme cumplite e atît de puternic, că fără voie te înfiori. Submarinul se şi desfăcu. însă şi un şir lung de marinari, ahtiaţi după aer, năvăli pe punte, întinzîn- du-se cu voluptate şi înghiţind cu gura larg deschisă aerul proaspăt marin. Din chioşcul de comandă, un ofiţer se uită la noi, cu mina făcută streaşină la ochi şi, fără măcar să ne onoreze cu o privire prin binoclu, îi arătă leneş pumnul căpitanului nostru, care îi întoarse liniştit spatele, murmurînd pe sub mustăţi ceva sărat la adresa „amerikis“ şi se aşează apoi demonstrativ pe bordul şalupei, arătîndu-i fundul său masiv cu un petec mare pe turul pantalonilor. Probabil că trebuia să ne ţinem mai lîngă mal ca să nu încurcăm manevra vaselor americane. „Six flit“, arătă indiferent cu degetul peste umăr ajutorul ocupat să înfăşoare cu o cîrpă ţeava de eşa- pament a motorului care se apucase iar să tuşească.

într-adevăr, pe după capul Varvari începură să apară pe rînd vasele vopsite în gri ale celebrei flote. Pe măsură ce înaintam, capul stîncos se deplasa spre stînga şi aveai impresia că de după el răsar unul după altul vasele de război îndreptîn- du-se spre ţărmul Aticei – distrugătoare, crucişătoare, printre care crucişătorul atomic „Long Beach“ şi vasul amiral „Springfield“ înţesat cu rachete, monstruosul, diformul „Forestal“ de 65 000 de tone, cel mai mare din cele trei portavioane ale flotei, de pe care tocmai se ridica cu şuierături stridente o patrulă de avioane cu aripi date mult în spate şi boturi terminate în ace de viespe, ca să se piardă deasupra dealurilor ce înconjoară în amfiteatru antica Megara, odinioară metropola Bizanţului.

Ce caută aici flota americană ? Mare, puternică – peste 50 de nave de război – şi obraznică. Nu e o simplă vizită de curtoazie. Aici

e baza ei. Gigantul „Forestal“, cu cazematele pline cu bombe termonucleare ce aşteaptă doar să fie atîrnate de burţile celor 300 de viespi aducătoare de moarte ca cele de adineauri, pare teribil de disproporţionat cu plevuşcă marinei militare greceşti aciuată pe lîngă vechiul „Arsenal“, port militar de pe Salamina. Se simte că e laba fiarei de dincolo de ocean, pentru care Grecia reprezintă doar un pion în marele joc de pocher american, a cărui miză este soarta omenirii.

încă un colţ al ţărmului şi, lăsînd în dreapta o insuliţă pustie care adăposteşte, conform tradiţiei, mormîntul Cyrceei – cea care a transformat pe Ulise şi camarazii săi în porci – intrăm în portul „civil“ al Salaminei, la poalele unui deal pe care se caţără căsuţele unui tîrguşor. Peisaj grecesc: nici un pomişor, doar piatră şi buruieni prăfuite. Rada e pustie dacă nu socotim două şalupe adormite pe sub prelate vechi. Palicarul nostru ridică capul, se uită în jur şi faţa lui exprimă cea mai adîncă şi sinceră uimire, ca şi cînd ar fi acostat cu ochii închişi.

— Ia te uită, n-aveţi cu ce vă întoarce ! constată el. Poate totuşi înnoptaţi aici. Pînă seara vă mai uitaţi la ruine, iar apoi – e o. tavernă... şi închise ochii simulînd deliciul.

— Dar dumneata cînd pleci înapoi ? îl întreb.

— Eu ? Ce să caut acuma, pe seară, la Pireu ? Mă aşteaptă soţia şi copiii, am patru! zîmbi el mîndru şi dezarmant.

Să-i repetăm jurămintele cu privire la ocaziile la fiecare sfert de oră ?

Palicarul însă pare sincer dornic să ne scoată din încurcătura în care ne-am băgat – după părerea noastră şi precis că şi a lui – prosteşte.

— Ştiţi ce ? se luminează el. După colţ trebuie să fie o şalupă care traversează strîmtoarea spre Perama. E adevărat că de acolo aveţi vreo 25—30 de kilometri pînă la Atena, dar circulă autobuze. Grăbiţi-vă însă, că acuşi pleacă, dacă

n-o fi plecat. E ultima cursă şi ăştia de la „societate“ nu-s ca noi, se ţin de orar.

în principiu s-o fi ţinînd, dar cînd am sosit în iureş, gîfîind, pe şalupă domnea liniştea, echipajul şedea calm pe marginea debarcaderului, cu picioarele în apă şi mînca seminţe în aşteptarea publicului. Ne urnirăm cam peste un ceas. Hotărîtoare fu apariţia unui grup de marinari americani, toţi raşi, şi greci, toţi mustăcioşi. Nu ne-a părut prea rău că n-am vizitat insula. Deşi Salamina fusese regatul lui Ajax cel din războiul Troiei, în comparaţie cu cele ce văzusem şi aveam să mai vedem în Grecia, cîteva fresce din mănăstirea locală şi diversele ruine mărunte nu prezentau interes.

La Perama, pe coasta Aticei, unde am sosit cînd soarele a pornit să apună, nările noastre fură plăcut gîdilate de mirosul de peşte prăjit şi picioarele, antrenate de ritmul săltăreţ al unui taraf, ne-au dus singure la una din tavernele înşirate în lungul ţărmului mării – o încăpere cu tejghea, cuptor, grătar şi măsuţe întinse pe plajă.

— Ei, şi acum să ne lăsăm în voia patronului... încep cu voce tare. N-apuc să termin vorba...

— Sînteţi romîn ? sări cel în cauză, într-o romî- nească încă corectă, auzindu-mă. De unde ?

— Din Bucureşti.

— Eu sînt din Brăila. Ah ! Romînia, dădu patronul capul pe spate, ridicînd degetul gros în sus în semn de aprobare şi închizînd un ochi. De 22 de ani am plecat – ştiţi, războiul cu italienii, am fost cetăţean grec, m-au mobilizat. Am crezut că mă voi întoarce, dar pînă la urmă aici am rămas. Ei, asta-i va să zică, sînteţi din Romînia! continuă să se mire grecul. Şi cum e prin ţară ? se aşează el călare pe un scaun, cu bărbia pe şervetul aninat de tăblia acestuia.

Miraţi puţin de întîlnirile acestea cu gălăţeni şi brăileni la tot pasul, îl lămurim, întrerupţi doar de cîte un ţţ ! scos din adîncul inimii.

— D-apoi aţi venit ' să mîncaţi, nu-i aşa ? se trezi el deodată. Vreţi să mă lăsaţi pe mine – se uită el rugător la noi – să vă potrivesc ceva grecesc, să faceţi aşa ? – şi-şi sărută zgomotos vîrful degetelor adunate împreună.

— Păi cum de nu ? Cu asta am şi început de cum am intrat.

Totul zboară în mîinile lui. O masă e luată pe sus şi adusă chiar la marginea apei, aşa încît vălurelele mici ale mării, liniştite aici, în strâmtoare, vin aproape să lingă picioarele ei înfipte în nisip. Faţa de masă, farfuriile, tacîmurile sînt mînuite cu o dexteritate de jongler. Brînza de oi, cea specială, de pe Pamas – dacă ar fi bănuit Apolo prin ce va deveni celebru Parnasul lui şi al muzelor ! – şi o salată de varză stropită cu untdelemn de măsline, amestecată cu nişte alge de ai impresia că mănînci marea însăşi. Şi desigur „Retzina“.

— încercaţi, încercaţi, îmbie gazda. Aşa cum e la dumneavoastră pelinul, aşa e „retzina“ la noi. Numai că trebuie să ştii la ce să-l bei. Aşa-i că merge cu salata şi brînza asta ?

De mers merge de minune. Merge şi cu calama- reti, sepii mici cît degetul, prăjite în ulei, pe care patronul ni le răstoarnă în farfurii în chip de cartofi prăjiţi. Tovarăşul meu le atacă cu oarecare reţinere, dar pînă la urmă le laudă.

— Dar de asta ce ziceţi? auzim în spatele nostru glasul mîndru al patronului. Parcă ştiam că veniţi ; l-am cumpărat azi-dimineaţă şi l-am ţinut viu în aşteptarea unor oaspeţi serioşi.

Hm ! Ne uităm unul la altul, apoi iar la ceea ce ţine el într-un castron mare de abia-i încape în braţe. Un sac mare cît un cap de copil, cu nişte ochi cît ceasul de mînă, cu o încîlceală de braţe acoperite cu ventuze care ştiam că trebuie să fie opt, dar păreau, nu ştiu de ce, mai multe. Unul tocmai ieşise leneş peste marginea castronului şi se bălăbănea parcă în căutarea a ceva de ce să se lipească.

Tovarăşul meu făcu o mişcare involuntară spre

mine. Patronul, cu un zîmbet îngăduitor, expedie braţul cu un bobîmac înapoi în castron, fără să stîmească protestul caracatiţei, care părea cam moleşită.

— Ei, ce ziceţi de exemplar ? De mult n-am avut ceva atît de frumos. Şi e tînără, vedeţi pieliţa la rădăcina braţelor ? Toată dimineaţa s-a învîrtit încolo şi încoace în băiţa în care am pus-o... încă puţin şi grecul ar fi apucat dihania de ceafă s-o scuture un pic ca să ne apară în toată frumuseţea ei... V-o pregătesc acuşi... şi n-apucarăm să deschi-

dem gura, că şi dispăru în salonul-bucătărie ca să revină în scurt timp cu caracatiţa, de astă dată pe tavă, roşie, de culoarea racului bine fiert, ţeapănă, cu braţele făcute frumuşel colac – numai cîte o panglicuţă mai lipsea la fiecare! N-am vrut să întristăm simpatica noastră gazdă şi am mîn- cat-o. Nu toată, e drept. Gustul? De caracatiţă! Cine n-a mîncat aşa ceva cu greu şi-l poate imagina – aşa cum e greu de descris gustul nucii de cocos. Cine l-a gustat, nu are nevoie de explicaţii. O bucată, două se pot înghiţi. Mai mult... simţi că te apucă o greaţă inexplicabilă, ancestrală aş spune. Probabil că şi ceremonia prezentării a contribuit la aceasta.

— Nu-i nimic, aşa-i la început, ne consolă gazda. Mai veniţi o dată şi încă o dată şi o să vă obişnuiţi.

Turta dulce de mălai ca felul trei, cu dulceaţă de afine, stropită cu un vin dulce de Patras birui pînă la urmă greaţa care se tot încăpăţîna să ne întoarcă stomacul pe dos de fiecare dată cînd ne aminteam caracatiţa tronînd pe tentaculele ei în mijlocul tăvii.

LA CASTELUL REGAL DIN TATOI

Ultimele căsuţe ale Kifisiei, staţiune climaterică în apropierea Atenei, au rămas în urmă. în jur, obişnuitul peisaj grec :• pietre şi scaieţi, sau mai bine zis scaieţi printre pietre, pămînt- roşcat amestecat cu pietriş în surpăturile văioagelor prin care şerpuieşte şoseaua. Te prinde mirarea, unde s-ar putea ascunde pe aici prin apropiere reşedinţa regală?

Mai trecem o vale, încă una, urcăm în serpentină un deal cu un copac singuratic şi prăfuit în vîrf. Se dovedeşte a fi santinela înaintată a unui pîlc rar de salcîmi ascuns după creastă. Şoseaua devine parcă mai îngrijită, pe margini din loc în loc răsar tufişuri cu flori roşii, copacii, cu cît urcăm, devin tot mai deşi, lăsînd doar din cînd în cînd să se întrezărească, în pîcla depărtării, Atena. La o bifurcare, o barieră – punct de control. O discuţie scurtă cu însoţitorul nostru şi – liber ! Mă aşteptam să intrăm după primul colţ în curtea castelului. Aş ! Am pătruns doar pe teritoriul domeniilor regelui Paul, achiziţionate de bunicul său, George I, şi transformate într-o întreprindere agricolă model, care aduce venit buni- şor. Tocmai trecem pe lîngă resturile unei tabere Lacedemoniene, rămăşiţă a războiului peloponesian, cînd ne depăşeşte o patrulă de poliţie pe motociclete. Poliţiştii ne urmăresc un timp mergînd alături şi studiindu-ne din mers, apoi accelerează şi se pierd după o cotitură. îi regăsim peste cîţiva kilometri lîngă o altă barieră. De astă dată controlul e-temeinic, discuţii, telefoane, aşteptare, pînă vine confirmarea că sîntem cei aşteptaţi şi bariera se ridică, încă puţin şi coborîm intr-un rond în pădure. Un şambelan care se uită aferat la fiecare cîteva secunde la ceas, de frică să nu întîrziem, ne întîmpină şi ne însoţeşte, pe o alee îngrijită, spre palat.

lată-ne prin urmare lâ Tatoi, corespondent al Peleşului nostru, la recepţia protocolară oferită de şeful statului membrilor congresului nostru. Castelul e

departe de „bric-a-brac“-ul Peleşului pretenţios, dar totuşi, luat în ansamblu, remarcabil în felul său – ca să nu vorbim de vechile castele regale din occident. Se spune că cel care l-a construit, regele George, soţul marei ducese Olga, nepoata lui Nicolae I al Rusiei, a vrut să imite Peterhoful. Pare însă mai degrabă un fel de „manoir“ de gentilom englez în mijlocul unei pajişti cu un stejar secular care îmbrăţişează cu ramurile sale terasa castelului. în jur, un parc-pădure întreţinut cu grijă în acel stil de natură lăsată în voia ei, care face farmecul parcurilor engleze. Chiparoşi sudici se amestecă cu stejari şi ulmi, cîte un colţişor răspîndeşte aroma portocalilor şi lămîilor, peste tot boschete şi ascunzişuri în învălmăşeala tufelor înflorite ce par că ţîşnesc năvalnic în sălbăticie primitivă.

Ne primeşte regele Paul cu regina Frederika, înconjuraţi de prinţul moştenitor şi de cele două fiice . – toată familia domnitoare a Slesvig-Holstein-Son- ' derbourg-Glucksbourg-ilor greci. Experienţa ca atare, aceea de a arunca o privire dincolo de zidurile unui castel regal, nu e de lepădat. Ajută să înţelegi unele lucruri, să-ţi limpezeşti ideile. Oricît de anacronică şi de desuetă ne pare azi, monarhia continuă încă să-şi joace rolul, hărăzit ei de burghezia stăpîni- toare, în 7 state ale Europei.

Monarhia în Grecia nu are tradiţia celor 900 de ani de la Wilhelm Cuceritorul încoace a Marii Britanii, nu-şi trage obîrşia din vikingi, nici nu s-a născut în luptă cu dominaţia străină spaniolă ca în Ţările de Jos. E o casă regală Cam provincială, privită prin prisma vechilor monarhii din apus, în care recunoşti cu uşurinţă trăsăturile caselor domnitoare romîneşti, bulgăreşti, sîrbeşti sau albaneze de pe vremuri. Faptul că în Grecia monarhia nu reprezintă azi doar o amintire se datoreşte aceloraşi motive pentru care burghezia şi moşierimea noastră de pe vremuri a menţinut dinastia Hohenzollernilor, numai că regii noştri au avut o viaţă ceva mai puţin frămîntată ca cei de aici.

Othon, prinţ bavarez impus de marile puteri ca primul rege al elinilor, a fost izgonit de insurecţia populară, din 1863 şi a fost urmat de prinţul danez

George de Gliicksbourg, care moare asasinat în 1913. Urmaşul lui, Constantin – care şi-a luat numele de al XH-lea în filiaţiunea directă a lui Constantin al Xl-lea Paleologul, împăratul Bizanţului căzut în luptă cu turcii la cucerirea Constantinopolului – a scăpat ca prin minune de la condamnarea la moarte după aventura războinică din Asia Mică, în timp ce membrii guvernului său au fost împuş- caţi. Urmează George al II-lea, care se menţine pe tron un an de zile, pentru a fi izgonit şi el şi Grecia se proclamă republică. Abia în 1935 e readus pe tron printr-un plebiscit organizat de dictatorul Condilis, la care obţine o majoritate de 10 voturi, în timpul războiului, familia regală se refugiază la Cairo şi urmînd sfatul lui Churchill însăşi, de a nu reveni în ţară imediat după izgonirea nemţilor „întru evitarea complicaţiilor nedorite“, nu se întoarce decît în 1947, ca urmare a încă unui plebiscit ţinut în plin război civil.

Desigur, personalitatea unui rege nu joacă mare rol în toate acestea. în relaţiile sale personale, Paul I mi-a apărut ca un om politicos, afabil, chiar simpatic. Reprezintă însă o instituţie faţă de care poporul grec e liber să ia atitudine cum crede de cuviinţă : s-o accepte sau să-şi manifeste împotrivirea, cum a fost cazul la Londra, unde vizita reginei Fre- derika şi a fiicei ei a stîmit violente demonstraţii ostile ale emigranţilor greci. Manifestaţiile au fost atît de puternice încît regina Greciei a fost obligată să se refugieze în prima casă particulară întâlnită în cale. Opinia publică a legat de altfel aceste manifestaţii de refuzul reginei Frederika de a primi pe deputatul democrat grec Lambrakis, care-i ceruse audienţă chiar în cursul vizitei ei la Londra, pentru a o ruga să intervină în favoarea deţinuţilor politici din închisorile greceşti. Manifestaţiile s-au repetat cu o violenţă sporită în luna iulie a acestui an, organizate, de astă dată, de „Comitetul celor o sută“ de sub conducerea filozofului britanic Bertrand Rüssel.

într-un fel, problemele cărora trebuie să le facă faţă curţile regale din Europa sînt şi acelea ale curţii greceşti. Doar că aici dublul aspect al societăţii greceşti – înapoierea culturală a unei bune părţi a

populaţiei, îmbinată însă cu un puternic simţ al demnităţii şi independenţei – şi-au pus pecetea caracteristică pe chipul sub care apare monarhia, poporului : fast şi pompă semiorientală pe de o parte, popularitate căutată de „rege cetăţean“ pe de altă parte.

Acum, e drept, fastul e cam de poleială, atît cît e nevoie pentru cei ce cască gura.. Nu se compară nici pe departe cu ceremoniile curţii engleze transmise prin „Eurovision“ în întregul occident ca unul din marile „show“-uri ale anului. De altfel, trebuie spus că regalitatea din Europa e departe de ceea ce a fost altădată, chiar înaintea celui de al doilea război mondial ; acest lucru apare de fiecare dată sub aspecte noi cu ocazia marilor evenimente mondene monarhice, la care se adună toţi cei în vinele cărora curge sînge regal. Şi mulţi mai sînt ! Ar putea popula un centru raional de mărime mijlocie. Numai arborele genealogic al descendenţilor direcţi ai reginei Victoria a Angliei pînă la a 3-a generaţie, întocmit de „Life“, cuprinde 144 de nume pe două pagini desfăşurate, la care se adaugă o anexă cu alte cîteva sute de descendenţi de gradul 4.

Or, mai sînt şi celelalte case domnitoare, ca să nu mai pomenim de prinţii de Monaco şi de Liechtenstein, de puzderia de prinţişori germani şi italieni ai micilor regate şi principate germane şi italiene de dinainte de unificare, sau de marile case care nu mai domnesc nicăieri; Bourbonii de Franţa şi de Spania, Habsburgii, Romanovii, Hohenzollernii Prusiei şi Romîniei, Piemontezii Italiei. Din tot acest furnicar reprezentat de o cifră cu 3 zerouri, numai cîţiva norocoşi stau pe tron sau sînt rude apropiate ai acestora şi deci beneficiază de lista civilă a casei regale respective. Restul se descurcă fiecare cum poate. Unii mai bine, cei ce au avut prevederea şi posibilitatea să investească capital în străinătate, să depună valută în băncile elveţiene sau să cumpere moşii în diverse colţuri ale lumii unde reforma agrară deocamdată nu e la ordinea zilei. Alţii mai prost, coborînd treptele ierarhiei sociale pînă la a fi reprezentanţii unor firme comerciale, simplii funcţionari, sau ceea ce se numeşte linge blide pe lîngă

casele mari : e totuşi decorativ să ai o damă de companie purtînd numele de Bourbon-Parma !

La marile ocazii sosesc de peste tot, unii din obligaţie, alţii ca să se bucure de ospitalitate gratuită şi să se simtă, cît de scurt timp, în rîndul celoi' ce se deosebesc de ceilalţi muritori, măcar printr-un strop de sînge albastru. Vin amestecaţi în masa anonimă a pasagerilor unui avion, stîrnind mai puţin interes decît orice vedetă de cinema sau rege american al cremei de bărbierit, sînt cazaţi în camere de hotel, sînt plimbaţi în înghesuiala „intimă“ a autobuzelor închiriate, cum s-a întîmplat bunăoară la nunta de argint a cuplului regal olandez.

Legături de prietenie personală există azi între familia regală greacă şi marii patroni ai economiei greceşti, legături materializate şi prin diverse servicii personale: luna de miere oferită tinerei perechi princiare greceşti recent căsătorită pe insula Spetsopoulo, proprietatea personală a armatorului Niarchos, croazieră prin insule pe iahtul celuilalt mare armator, Onassis, cadouri primite de la persoane particulare, toate n-ar fi mirosit tocmai bine nasurilor aristocraţilor de acum cîţiva zeci de ani. Caracterul de provizorat, de nesiguranţă se simte în economiile ce se fac pe seama listei civile, curtea regală preferind să trăiască la propria sa moşie de la Tatoi şi nu în palatul regal cu întreţinere costisitoare, şi în faptul că la căsătoria principesei Sofia s-a alocat din vistieria statului o dotă de 300 000 de dolari în afara listei civile. Era uşor de prevăzut revolta maselor largi populare din Grecia la auzul acestei sume fabuloase – într-o ţară în care este încetăţenită tradiţia ca fetele să-şi încropească, muncind din greu, o dotă oricît de sărăcăcioasă – şi aprigele dezbateri parlamentare care s-au iscat cu această ocazie. Nu cred că mă înşel cînd spun că oricare din casele regale, cele din Scandinavia bunăoară, s-ar fi gîndit de două ori înainte de a se hotărî]a ceva asemănător.

Serviciul de „relaţii publice“ a casei regale şi-a schimbat de asemenea metodele. în afara diverselor sarcini sociale, reprezentative, ca : prezenţa obligatorie, la faţa locului, în toate cazurile de nenorociri, cutremure, incendii, accidente de mină, preşedinţia de onoare a numeroaselor societăţi de binefacere, asociaţii

de femei, fete, cercetaşi, de societăţi de sport etc., s-a trecut la forme noi, mai moderne de publicitate.

Răsfoind marile magazine ilustrate ale occidentului, „Paris Match“, „Bunte-Münchner Ilustrierte“, „L’Illustré“, eşti tentat să te întrebi ce a mai rămas din opreliştea consfinţită de întreaga istorie a regalităţii de a nu permite vulgului să ia contact cu monarhia altfel decît în ocazii solemne, în plină pompă şi aparat. Azi, în strădania de a menţine măcar o umbră de popularitate în rîndul „supuşilor“, familiile regale se pretează la lucruri care ar fi fost considerate profund „shoking“ cu o generaţie în urmă. Se ţin conferinţe de presă, se dau interviuri, se consemnează amănunte intime, care îşi fac vad pe paginile revistelor de largă circulaţie. Reporterii pătrund, ba nu, sînt invitaţi, solicitaţi chiar, să pătrundă în intimitatea caselor regale, să fotografieze pe membrii lor în halat şi papuci în sînul familiei, la masă, jucîndu-se cu nepoţii, pe tinerii prinţi îndrăgostiţi ţinîndu-se de mînă, sub privirea binevoitoare a părinţilor. Parcă citeşti pe faţa lor : „Uite cît de umani sîntem, cît de asemănători îţi sîntem ţie, cititorule !“

A rămas de pomină voiajul „politic, turistic şi publicitar“ organizat cu cîţiva ani în urmă de regina Frederika pe vasul „Agamemnon“, special închiriat, la care au luat parte peste 200 de prinţi şi prinţese. Rezultat „politic“ în sens de matrimonial n-a prea avut; s-au unit doar 4 perechi aparţinînd unor case decăzute, fără speranţe de revenire la tron: a Franţei, a Italiei, a Iugoslaviei – interesele dinastice nu pot fi hotărîte de flirturile angajate în timpul unei croaziere. Publicitar însă, a fost din plin. Toate agenţiile de presă şi marile publicaţii occidentale şi-au delegat reporteri pe vas şi publicul a putut urmări săptămâni de zile alteţele în intimitatea lor. Şi atîta timp cît mica burghezie, şi din păcate nu numai ea, va suspina sentimental citind reportajele despre viaţa vedetelor regale, iar ele vor concura pe paginile jurnalelor divele de cinema, sfîrşitul inexorabil al monarhiei ca instituţie va mai putea fi amînat.

în aceeaşi ordine de idei, faptul că familia regală grecească a izbutit să ocupe cu povestea dragostei principesei Sofia şi aceea a prinţului moştenitor

Constantin, coperţile cîtorva numere ale marilor reviste, cu milioane de cititori fiecare, că la căsătoria principesei Sofia, la Atena, s-au adunat 400 de ziarişti străini, printre care unul tocmai din Taiwan, trebuie considerat fără îndoială ca un serios succes de propagandă a reginei Frederika a Greciei personal.

Sînt doar 7 case regale cu moştenitori cunoscuţi dinainte şi 7 posturi de consorţi sau consoarte regale în întreaga Europă, iar prinţi şi prinţese sînt cu duiumul. Concurenţa pentru ocuparea unui astfel de post este acerbă şi se cere o mare abilitate şi multă diplomaţie pentru a-ţi plasa cu succes propria ta progenitură. Regina Frederika, trebuie să i se acorde acest merit, este o diplomată foarte iscusită. Astfel, la căsătoria principesei Sofia a Greciei cu Juan Carlos Alfons Victor Maria de Borbon y Bor- bon (uf !) prinţ de Austria, mai simplu Don Juan Carlos al Spaniei, dincolo de chipurile zîmbitoare a celor doi tineri purtând pe faţa lor acea patină de figurine de porţelan pe care le-o dă educaţia închisă, formală, desuetă a marii aristocraţii, s-a întrevăzut un calcul politic ce tindea departe : alianţa cu curtea spaniolă aflată deocamdată în semiexil, dar destinată, după zvon public şi indiscreţiile socotite ale lui Franco, să fie readusă pe tron pentru a perpetua sub forma monarhică dictatura fascistă. Ocazia a fost considerată suficient de importantă ca fata ultimului rege de rit ortodox să devină catolică.

S-au adunat la nuntă personalităţi regale din toate colţurile Europei. Atena a fost gătită, oarecum anticipat, cu steaguri spaniole şi greceşti fără să provoace proteste din partea guvernului spaniol, deşi, oficial, Don Juan nu este decît un simplu locotenent în armata spaniolă. Ceva dintr-un mare iarmaroc, „ocazie – după cum relatează „L'illustré" – pentru mulţimea de gură cască adunaţi pe stradă să fluiere admirativ la trecerea marei actriţe americane Grâce Kelly, devenită principesă de Monaco, să se îmbulzească pentru a-l vedea pe multimilionarul Onassis şi să-i huiduiască copios pe miniştri". Au fost mii de invitaţi, printre care 136 aparţinînd familiilor regale, inclusiv ex-regele Mihai, azi director al unei firme de aparataj pentru

aviaţie, figu- rînd în rîndul al 5-lea în poza protocolară a ceremoniei.

Şi dacă sîntem aici, trebuie spus în treacăt că nouă, romînilor, ne e greu să înţelegem argumentul că „regele e suveran, poate face ce vrea“ atunci cînd remarcam unei oficialităţi greceşti că este cel puţin lipsit de tact elementar să primeşti cu ceremonialul rezervat capetelor încoronate pe fostul rege al României, abdicat de 16 ani, din proprie voinţă, întărită cu semnătură proprie, cu dreptul acordat şi folosit din plin de a căra din ţară tot ce doreşte din averea sa personală, preţ pentru mulţumirea de a nu-l mai vedea niciodată. E drept că e nepotul de soră al regelui, dar atunci cînd fiecare cuvînt al mesajului regal citit în parlament este stabilit de guvern, pare curios cum acelaşi guvern dă dintr-o dată dovadă de atîta neputinţă în rezolvarea unei probleme jignitoare pentru un popor care n-a avut faţă de poporul grec decît sentimente de prietenie.

Dar regina Frederika nu se putea considera liniştită atîta timp cît manevrele ei matrimoniale rămî- neau fără succes în legătură cu prinţul moştenitor al Greciei, „diadohul“ Constantin, al cărui dezinteres faţă de problemele dinastice îi motiva îngrijorarea. În schimb este un bun sportiv, singurul os de domn care a izbutit să cîştige o medalie olimpică – ce e drept la un sport aristocratic, cum e iachtingul. A fost sărbătorit cu o pompă deosebită la întoarcere în Atena – s-a zvonit chiar că urmînd tradiţia antică de a dărîma zidul polis-ului de baştină a învingătorului, a fost deminată o porţiune simbolică ' din frontiera de nord a Greciei...

Pînă la urmă însă, savantele manevre care i-au pus mereu în cale pe principesa Anne Marie a Danemarcei, ce şi-a descoperit la 15 ani. o pasiune deosebită pentru arheologie, motiv să-şi petreacă vacanţa în Grecia, l-au hotărît să se logodească cu ea. A mai rămas doar principesa Irène de plasat, pentru ca inima reginei mame să-şi găsească în sfîrşit liniştea.

Cît despre noi, ne mai învîrtim un timp prin palat cu paharele de whisky în mînă. Spaţiul de recepţie fiind cam restrîns la Tatoi, invitaţii s-au întins chiar şi în

camerele locuite. Mi-am aruncat ochii pe rafturile bibliotecii particulare a tineretului familiei regale. Printre scoarţele cu litere aurite ale diverselor „opere complete“ de rigoare, figura obişnuitul amestec al lecturii tineretului apusean : Sagan, „Lolita“ lui Nabokov, Reader’s Digest-uri, cărţi de aventuri... Afară, pe pajişte, prinţul şi prinţesele întreţineau pe oaspeţi, dar se plictiseau vădit şi nu făceau eforturi deosebite să o ascundă. Nu au învăţat încă meseria de rege. În schimb regele Paul şi

regina Frederika au apărut ca nişte gazde desăvîr- şite: treceau de la un grup de invitaţi la altul, se interesau de toate, rîdeau la glume, se fotografiau cu oaspeţii. Pînă la urmă şi-au luat rămas bun în chipul cel mai democratic de la noi şi am încăput iar pe mîna şambelanului, ceva mai puţin democratic, apoi a agenţilor secreţi şi .a poliţiştilor şi mai puţin democratici, şi am luat-o înapoi spre Atena, ale cărei lumini începuseră să se aprindă departe în zare, la marginea orizontului.

0 EXCURSIE LA SUNION

Suburbia pare că nu se mai sfîrşeşte. Şirul de căsuţe albe, elegante, şi de mici magazine de mă- runţişuri, întrerupt de garduri înalte de piatră pe deasupra cărora se întrezăresc acoperişurile unor vile înconjurate de verdeaţa pomilor, se tot întinde în lungul şoselei, care urmează toate cotiturile ţărmului pietros, cu rare petice de nisip pe alocuri. Vechiul şi noul Faliron, ca şi Kalamaki, Glifada, Vuliagmeni, locuri de petrecere a atenienilor bo- gaţi şi a străinilor. „Romantica“, „Trocadero“, ,,As- teria“, „Athenea“, citeşti pe firmele de neon ale barurilor de noapte, cu terase de dans pe sub palmieri. Pe partea dinspre mare, totul e parcelat în plaje particulare, apărate de garduri vii de salcîmi şi tufe pline de ţepi, nepretenţioase, rezistente la uscăciune.

Soarele arde, drumul ce ne aşteaptă e lung, al- bastrul mării e îmbietor. Ne oprim, plătim o sumă care ne smulge involuntar un fluierat şi ne întîin- dem pe plajă. Nu e nici pe departe calitatea nisipului Mamaiei, dar după spusele însoţitorului meu, pare să fie dintre cele mai bune de pe ţărm. Sînt atît de rare plajele de nisip, încît pînă şi reclamele turistice viu colorate, publicate cu regularitate în ,,Tims“-ul american, nu îndrăznesc să-şi prezinte îmbietoarele naiade decît întinse pe un amestec de pietriş care ar face să se înfioare pretenţiosul nostru public de pe litoral.

Panta plajei e dulce şi n-are pietre decît pe o porţiune mică lingă ţărm. Caut să înot fără să bag capul sub apă – experienţa băilor anterioare în

Mediterană m-a învăţat minte. Chiar dacă nu e sa-ramura ghiolului de la Eforie, tot este aproape de două ori mai concentrată decît apa Mării Negre. E amară, sărată şi ustură dacă nimereşte în nări sau în ochi. O înghiţitură îţi aminteşte de prezenţa ei, timp îndelungat. Comparativ, scăldatul în marea noastră, îndulcită de atîtea fluvii care se varsă în ea, e o desfătare şi nu înţeleg de ce O.N.T.-ul nu valorifică acest lucru în prospectele sale. .

Şi apoi te mai uiţi şi după rechini din cînd în cînd. Nu că ar mişuna pe aici, dar sînt. Cu o zi în urmă, mi s-a povestit că un băiat de 18 ani, care stătea pe digul Pireului bălăcindu-şi picioarele în apă, a rămas într-o clipită fără unul din ele, retezat de Ia genunchi. Murise în urma pierderii de sînge, înainte de a i se fi putut da primul ajutor.

Ţinuta lui Adam, după cum se ştie, apropie oamenii şi am avut plăcerea să fac cunoştinţă, prin intermediul însoţitorului meu, cu im avocat cunoscut, fost deputat al partidului lui Papandreu. Conversaţia începută, ca totdeauna în astfel de ocazii, cu amabilităţi generale, a lunecat repede pe panta temelor politice. Şi de această dată, ca de atîtea alte ori, am fost tentat să compar viaţa politică a Greciei cu aceea a ţării noastre de dinainte de război şi să botez figurile politice greceşti cu numele binecunoscute ale lui Brătianu, Averescu, Maniu, Mihalache. Paralela se dovedea de fiecare dată atît de izbitoare că mă miram eu însumi. De fapt în afara Partidului Comunist şi a Uniunii Democratice a Poporului Grec – E.D.A. – nu se poate vorbi în Grecia de partide politice în accepţiunea obişnuită a cuvîntului, adică de grupări stabile de cetăţeni uniţi prin aceeaşi platformă politică şi printr-o concepţie unică în ceea ce priveşte perspectivele dezvoltării propriei lor ţări.

Partidele burgheze greceşti reprezintă de fapt clientela de politicieni mărunţi grupaţi în jurul cîte unui şef. Ele sînt mai puţin cunoscute după denumirile lor oficiale, cit după numele celui din fruntea lor : partidul lui Caramanlis, al lui Papandreu, Ţirimocos, Marchezinis...

Rostul acestor partide, ca şi la noi în trecut, este în primul rînd acela de căpătuire a aderenţilor, şi circuitul „pleacă ai noştri, vin ai noştri“ este vital

pentru însăşi existenţa lor. Un partid se poate menţine în viaţă numai cu condiţia ca clientela sa politică să poată nutri speranţe rezonabile că într-un viitor mai mult sau mai puţin apropiat va ajunge sub o formă sau alta la putere, va obţine un loc într-o coaliţie guvernamentală sau măcar va izbuti să smulgă o filodormă substanţială de la cei aflaţi la cîrma statului, ca să nu le încurce socotelile. Dacă şeful reuşeşte prin compromisuri şi maşina- ţiuni să realizeze ceva din toate acestea, permiţînd clientelei să se înfrupte, să-şi căpătuiască rudele şi prietenii şi să prindă suficientă osîză pentru perioada de aşteptare în „opoziţie“, e un şef bun şi deci partidul este bun, rentabil, şi rîndurile lui cresc. Dacă şeful nu ştie să prindă momentul sau nu prezintă suficient interes pentru cei aflaţi la putere să fie cumpărat, clienţii rămîn timp îndelungat fără ciolane de ros, iar, „partidul“ se topeşte, se ofileşte, se usucă, pînă ajunge un fel de spor capabil să reziste în stare de hibernare pînă în momentul propice, cînd datorită vreunei combinaţii politice neprevăzute reînvie şi se umflă iarăşi.

Nu-i de mirare că alegerile pe baza cărora partidul Uniunea Radicală Naţională – E.R.E. – al lui Caramanlis a rămas la putere dincolo de termenul considerat rezonabil, înşelînd nădejdile celorlalţi de a se înfrupta la rîndul lor, a stîmit furtună. Merita să asculţi accentele de revoltă din vocea fostului deputat în timp ce vorbea despre intolerabila monopolizare a puterii de către E.R.E. Era o indignare asemănătoare aceleia ce cuprinsese partidele noastre burgheze cînd liberalii ajunseseră să depăşească orice măsură, cîştigînd cu regularitate alegerile, la fel, şi cu aceleaşi metode ca şi cele ale lui Caramanlis. Vocea deputatului trăda o sfîntă revoltă cînd relata ceea ce numea el abuzuri de putere şi măsluiri. Citisem şi eu în ziarele greceşti cum s-au confiscat urne şi 11 judeţe au fost declarate zone interzise (tot ca la noi pe vremuri), cum în Atena, Salonic şi în alte oraşe jandarmii au votat de cîte două ori cu buletine false, cum soldaţii au fost aduşi cu frontul şi au votat aproape 100%, pentru E.R.E. la indicaţia ofiţerilor şi altele şi altele – s-a publicat şi o „carte neagră“ de 600 de pagini pe această temă.

L-am întrebat dacă nu consideră că Uniunea de

centru care grupează 8 partide de opoziţie greşeşte refuzînd să-şi unească forţele cu Uniunea Democratică a Poporului Grec în alegeri ? întrebarea era deşartă şi am primit ca răspuns o porţie de profesiune de credinţă anticomunistă, caracteristică tuturor politicienilor greci care au condus în ultimele decenii această ţară şi care se încăpăţânează să rezolve quadratura cercului doborîrii unui guvern de dreapta fără a se sprijini pe forţele de stînga.

în general, ceea ce i s-ar putea reproşa cel mai puţin fostului deputat este că n-ar fi cumva prooc- cidental. Ar fi şi de mirare, dat fiind că tocmai sub conducerea lui Papandreu s-a semnat în 1950 tratatul de prietenie cu R.F.G. şi în 1951 Grecia a intrat în N.A.T.O. Cu toate acestea, mi s-a plîns că americanii, după părerea lui, cam depăşesc măsura în amestecul lor în viaţa politică internă a Greciei. Că fondurile „culturale“ ale E.R.E. au fost alimentate cu daruri considerabile ale unor „americani bogaţi“ anonimi, mai treacă meargă, ba faptul că au fost subvenţionate direct organizaţiile de dreapta paramilitare menite să ducă lupta împotriva comunismului, ar putea fi considerat chiar ca o acţiune lăudabilă ; în schimb, afirmaţia ambasadorului american Briggs că rezultatul alegerilor care au prelungit domnia E.R.E. constituie „o victorie a libertăţii individuale şi a democraţiei“ se vede că trezea în mintea unora ca el un gen de reacţie caragielească a la „trădare“.

Pînă la urmă, după cum se ştie, Caramanlis nu s-a putut menţine la putere. Ar fi hazardat să se afirme că doborîrea lui s-ar fi datorat manevrelor opoziţiei burgheze „de centru“, în frunte cu Papandreu şi Venizelos, inclusiv alianţei ei cu şeful organizaţiei „X“ a fasciştilor greci, generalul Grivas – aidoma aceleia a lui Maniu cu şeful legionarilor, Codreanu, în 1937 – sau presiunilor exercitate asupra casei regale menite să-i sugereze acesteia „cu binişorul“ că un compromis cu opoziţia e preferabil aducerii ei la exasperare şi la aliere cu forţele de stînga şi chiar unei dictaturi necontrolate de tipul celeia a lui Metaxas de dinainte de război. Toate acestea n-au împiedicat pe „Neue Züriche Zeitung“ să considere că «Papandreu şi oamenii lui doreau mai degrabă să creeze prin folosirea tuturor mijloacelor de agitaţie posibile o

situaţie menită să-l determine pe Caramanlis să accepte un compromis în interesul „liniştirii“ şi „unităţii“ care să permită forţelor de centru să participe la guvern».

Asasinarea de către un fascist notoriu, membru al unei organizaţii teroriste, apreciată de „Elefteria“ ca înrudită cu E.R.E., a deputatului Lambrakis, vicepreşedintele comitetului grec pentru destindere internaţională şi pace, care se bucura de o uriaşă popularitate în Grecia şi al cărui nume era bine cunoscut în afara hotarelor ei, a grăbit însă lucrurile. Demonstraţii uriaşe culminate cu manifestaţia a 300 000 de oameni la înmormîntarea lui şi începutul creării „comitetelor pentru apărarea poporului şi a democraţiei“, însoţite de acţiuni de protest în întreaga lume, au făcut ca poziţia guvernului Caramanlis să devină imposibilă. Opoziţia în întregimea ei a făcut guvernul răspunzător pentru acest asasinat, pentru crearea atmosferei de tensiune în ţară, pentru tolerarea activităţii unor grupări teroriste de extremă dreaptă. „Acuzăm înaintea naţiunii şi a opiniei publice pe şeful guvernului, Constantin Caramanlis, de a fi răspunzătorul moral pentru acest atentat“, a declarat Papandreu. Poate a contribuit la activizarea opoziţiei burgheze care pentru prima dată după război a renunţat în această ocazie la tactica ei de luptă pe două fronturi şi faptul dezvă-

luit de „Elefteria“ că deputatul E.R.E. Formakis a plecat la Washington ca să se întîlnească cu personalităţi politice americane de frunte, cărora le-a sugerat ideea instaurării unei dictaturi făţişe în Grecia.

Ne despărţim mulţumiţi amîndoi de întîlnire, eu că l-am lăsat să vorbească, el că a găsit pe cineva să-l asculte. La plecare facem cunoştinţă cu băieţaşul lui, care ca orice puşti nu scosese pînă atunci capul din apă.

— Johny ! îl chemă tatăl său.

— Mon fils Jean ! îl prezentă mama ; iar băiatul, lani toată ziua, smead, cu ochii măslinii, aidoma miilor de alţi lani, se înclină ţeapăn, pocnind din călcîiele goale, ca un elev al şcolii particulare germane ce era.

Aici, prin asociaţii de idei, s-ar putea pune întrebarea care anume influenţă străină ar putea fi considerată preponderentă în Grecia. Cea germană a fost foarte slabă în trecut, iar ocupaţia hitleristă a redus-o la zero. Şi azi, influenţa nemţească continuă să nu se facă simţită în afara cercurilor de afaceri şi a celor politice ; în orice caz, nu am prea auzit vorbindu-se limba germană.

Influenţa franceză se resimte în rîndul vechii aristocraţii şi a unei bune părţi a oamenilor de cultură, oarecum în opoziţie cu mareea anglo-ameri- cană care tinde să acopere totul. Faptul pare oarecum ciudat, mai ales că în trecut Grecia a avut mai degrabă conflicte cu Franţa, atît în primul război mondial (cînd ţara a fost virtualmente ocupată de francezi), cît şi în războiul dezastruos din Asia Mică, în care Franţa ţinuse partea turcilor. Uzul limbii franceze se restringe însă treptat, ca în întreaga Europă de altfel, şi ultima oară cînd am fost la Atena n-am mai găsit în chioşcuri tradiţionalul „Messager d’Athènes“, ci numai englezescul „Athens News“.

Englezii cedează rapid locul americanilor. Influenţa lor se reduce la înalta societate, casa regală, o parte a burgheziei care se mai încăpăţînează să-şi trimită copiii la şcoală în Anglia, cei ce într-un fel sau altul au contigenţă cu importanta flotă maritimă greacă.

■ Nu s-ar putea afirma însă nici că specialiştii militari şi consilierii civili americani, cu toate că exercită o influenţă de necontestat asupra treburilor ţării, ar juca vreun rol deosebit în viaţa intimă a societăţii greceşti.

„Sînt prea mulţi, prea îmbuibaţi şi prea impertinenţi“, mi s-a plîns un grec.

— Ne vine greu să găsim o punte de legătură cu societatea greacă, mi s-a destăinuit la rîndul lui un american pe care l-am întîlnit cu ani în urmă la o recepţie. Era tipul însuşi al „americanului liniştit“ al lui Green, cu faţa tînără sub părul blond, rar. Părea să fi avut Şi el şi soţia lui cam 30 de ani. în realitate aveau în jurul a 45, şi patru copii. Mîini cu unghii tăiate foarte scurt, un nu ştiu ce puţin provincial şi simplu totodată în felul lui de a fi. Credeam că e un vizitator în trecere prin Atena, invitat pentru cine ştie ce merite. îmi mărturisi însă că e unul din consilierii pentru urmărirea felului cum se utilizează „ajutorul american“.

— De mult?

— Cu intermitenţe, de peste 7 ani.

—- Prin urmare de la intervenţia americana în războiul civil! scap eu fără voie.

— Care război civil ?

— Vorbiţi de rebeliunea comunistă ? Da, cam de atunci. La început a trebuit să intervenim şi noi direct. Am plecat de cîteva ori în munţi, ştiţi, să văd cum sînt utilizate armele noastre. Nu a fost plăcut, de altfel ce război e plăcut ? Doar că aici, mă credeţi, mi-au adus la un moment dat nişte urechi tăiate însăilate pe o sforicică în semn de omagiu şi mi-au promis şi capete. Bine că Eleanor n-a fost de faţă – o lăsasem la Atena, năştea pe cel de al treilea băieţel al nostru. Le-am spus să-şi facă treaba cum or şti, dar să nu-mi aducă porcării de astea acasă, încolo, însă, păstrez o amintire foarte plăcută din călătoriile mele în nord. Ştiţi, în Grammos sînt nişte peisaje uluitoare, am filmat o mulţime...

„Băiatul“ continua să povestească, modest, reţinut, despre viaţa la Atena – monotonă din cale afară – despre dorinţa lui de a se rupe odată pe mai mult timp de treburile plicticoase de aici şi de a petrece măcar trei luni la rînd în Elveţia, apoi în Spania.

„What a good fellow“ (ce băiat cumsecade) mă gîndeam uitîndu-mă în ochii lui albaştri de copil. Ce

maşină ucigaşă eficientă, de acel „eficiency“ american care scoate bani din piatră seacă, căreia îi e indiferent ce organizează, ce prelucrează şi transformă în materie primă şi apoi în bani: pietre, bumbac, vieţi omeneşti. Faţă de ei un colonialist englez din romanele lui Kipling sau Konrad pare uman : ceea ce făcea el o făcea cu gîndul că asta servea imperiului Britanic şi deci era plăcut lui Dumnezeu. Aici însă e rata profitului aplicată la orice şi convingerea intimă că tot restul lumii reprezintă materie primă – moartă sau vie.

Ne continuăm drumul. Lăsăm în urmă încrucişarea care duce la vechiul sătuc Frasones, locul de naştere al lui Tucidide, trecem de capul Zoster, loc în care nimfa Leto, însărcinată, şi-a desfăcut centura (Zoster pe greceşte) înainte de a porni, înotînd, la Delos, unde urma să-i nască pe Apolo şi Artemis. „Varkiza“ citim pe un panou la intrarea într-un tîrguşor. E un mic port în care se leagănă molcom bărci pescăreşti şi iahturi particulare ale bogătaşilor, posesorii vilelor de prin împrejurimi. Nimic care să amintească locul şi momentul, de la care pornind, istoria Greciei de azi ar fi putut fi scrisă altfel. Aici, la 12 februarie 1945 s-a semnat între Frontul Grec de Eliberare, E.A.M., şi guvernul grec din exil adus de englezi din Cairo tratatul potrivit căruia E.L.A.S. – glorioasa armată de eliberare – a dezarmat în schimbul garanţiei alegerilor libere şi a lichidării „batalioanelor de securitate“ profasciste.

Varkiza s-a dovedit a fi punctul de pornire pentru anii groaznici ai războiului civil care a urmat. „Nu trebuia să ne dezarmăm“, îmi împărtăşi un cultivator de bumbac la Patras. „Trebuia să participăm la alegerile care au urmat Varkizei, cu tot caracterul lor nedemocratic“, era de părere un activist sindical, întîlnit la o manifestaţie culturală. „Am fost sectari, am considerat că depăşisem stadiul revoluţiei burghezo-democratice şi stăm în faţa celei socialiste“, mi-a teoretizat însoţitorul meu la Delfi. Nu-s chemat să emit judecăţi într-o chestiune care nu-i priveşte decît pe greci înşişi. Pot doar să spun din cele ce am văzut şi am auzit în călătoriile mele prin Grecia că anii ce au urmat Varkizei au lăsat răni adînci în trupul poporului şi în sufletul oamenilor şi că cei cu mintea liberă de prejudecăţi şi idei preconcepute se fereau să facă aprecieri simpliste, în alb şi negru.

Am lăsat î». urmă ceea ce putea fi considerat drept prelungirea împrejurimilor Atenei. Sîntem în acea parte a Aticei care de curînd, pînă la schimbările pe care le-a adus turismul motorizat, era . socotită fund adînc de provincie, ceva în genul ţărmului dobrogean de pe vremuri, în afara staţiunilor de pe litoral. Nu-ţi vine să crezi că sîntem abia în iunie, atît de pîrjolit e totul. Pe întinderea vălurită din stînga noastră, nici urmă de semănături, doar resturi uscate, arse, prăfuite ale buruienilor şi scaieţilor. Săpăturile din maluri, de o parte şi de alta a şoselei, par nişte răni sîngerînde, atît de roşu e pă- mîntul. E pămîntul sterp, sărac al Greciei vechi, care i-a făcut pe cei de aici să-şi îndrepte încă din zorii istoriei privirile spre mare ca mijloc de existenţă.

E o pustietate pe cale de a se organiza. La marginea golfuleţelor care crestează coasta, ici-colo, maşini ridică diguri, cară nisip, lărgesc plaja, iar oamenii, pînă la brîu în apă, scot cu braţele, aidoma sclavilor antici, pietroaiele de pe fund şi le aliniază pe mal, drept îngrăditură. Alături se ridică grupuri de bungalow-uri de 2-3 camere, cu garaj alăturat, în jurul unor clădiri mai mari, cu etaj, de factură
modernă, unele terminate, altele abia în construcţie. Sînt noile „moteluri“, hoteluri de tip american pentru turiştii cu automobile.

Problema folosirii la maxim a sursei de devize străine pe care o reprezintă turismul a devenit în ultimii ani o preocupare majoră pentru guvern şi oamenii de afaceri greci. Nevoia i-a făcut să înţeleagă că fără investiţii masive şi măsuri radicale în acest domeniu, Grecia nu are nici o şansă să abată pe solul ei măcar un firicel din fluviul uriaş de turişti, fertil în valută forte, care se scurge neîncetat pe albia tradiţională a „marelui triunghi“ : Italia, Franţa, Elveţia.

Puţini erau aceia care se încumetau în trecut să înghită praful şoselelor greceşti tot atît de mizerabile ca şi ale noastre de pe vremuri şi să se lase mîncaţi de ploşniţe în hotelurile din provincie sau în caravanseraiurile mînăstirilor pentru a vizita sanctuarele risipite prin ţară: Delfi, Olimpia, Micene, Epidavros. Şi chiar aceştia visau la clipa cînd se vor reîmbarca pe vapor, care-i va duce pe coasta Italiei sau a Franţei sau măcar în insulele >
arhipelagului grecesc, cu clima lor mediteraneană, verdeaţa semitropicală şi romantismul evocator al castelelor veneţiene şi genoveze, pentru a se bucura de

restul vacanţei de odihnă civilizată. Acum se face totul pentru ca străinii, după terminarea traseului turistic prin locurile istorice, să-şi continue odihna şi deci să-şi cheltuiască banii pe loc. La urma urmei din punct de vedere al formulei turistice: soare + munte + mare + antichităţi, Grecia e în afara concurenţei. Este proporţional cea mai muntoasă ţară din Europa, inclusiv Elveţia, nici un punct din teritoriul ei nu e mai departe de 100 km de ţărmul mării, sînt garantate cel puţin 300 de zile însorite pe an, iar antichităţi are mai mult decît destule.

Ce nu fac localnicii să atragă pe turişti ? La Mai-copoulo, lîngă Atena, am asistat bunăoară la o „bătută“ straşnică executată de nişte turişti vest- germani într-o uriaşă cadă cu struguri, Li s-a promis că vinul „lor“, la a cărui fabricare au contribuit, îi va aştepta pus de o parte, să fie băut tot de ei, la anul. Nu-i poţi refuza metodei ingeniozitatea.

Investiţiile în industria turistică – 75 000 000 de dolari în ultimii 7 ani – sînt mari comparativ cu nivelul general sărăcăcios al economiei greceşti. Efortul de construcţie în materie de hoteluri (54 000 de paturi), staţiuni de iahturi şi şosele e meritoriu, deşi pare cam haotic : ba un hotel într-un colţ izolat care nu te îmbie prin nimic, ba ramificaţii de şosele care nu duc nicăieri. Am încurcat deseori drumul şi o dată am mulţumit cerului că şoferul nostru, excepţie fericită printre şoferii greci, mergea încet: după o cotitură bruscă, tronsonul în construcţie pe care ne-am aventurat, se termina ca tăiat cu cuţitul de abruptul falezei, fără o urmă de stîlp indicator sau barieră.

S-au simplificat şi formalităţile, pentru călătorii din occident, desigur, care au dreptul de a întrerupe călătoria pentru două zile la Atena fără viza greacă. De americani nu mai vorbesc; prin lege ei sînt scutiţi de o serie de angarale, bunăoară sînt singurii străini care pot sta în Grecia, fără prelungirea vizei, două luni încheiate.

Avînd în vedere că turismul cu maşina capătă o importanţă tot mai mare, s-a organizat un serviciu de „car ferry“ – vapoare amenajate pentru a transporta călătorii împreună cu automobilele lor – formă modernizată a „ferry boat-.urilor“. Globe- trotterii motorizaţi sînt scutiţi astfel să mai parcurgă dus şi întors

cizma italiană şi să străbată în plus, pentru a ajunge la antichităţile greceşti care-i interesează, 1 500 km pe drumurile nu prea strălucite din sudul Iugoslaviei şi din nordul Greciei. Hotărîtoare însă pentru majoritatea turiştilor este relativa ieftinătate, după standardul vest-european, a vacanţei petrecute în Grecia, ceea ce face ca ea să fie accesibilă şi acestor turişti pe care i-am văzut în Italia mîncînd spaghetti, nu ca să guste o specialitate, ci fiindcă sînt ieftine.

Fapt e că numărul turiştilor a crescut în ultimii ani repede, de la 30 000 în 1950 la peste 500 000 în 1962, şi mărturie sigură că Grecia prezintă interes din punct de vedere al industriei turistice, serveşte faptul că marea reţea americană de hoteluri internaţionale „Hilton“ a ales Atena ca obiectiv rentabil pentru un hotel uriaş. Numărul turiştilor care vizitează Grecia nu suferă desigur comparaţie cu cei aproape 25 000 000 de turişti care au vizitat Italia în ultimul an, şi va mai trece mult timp şi vor trebui depuse multe eforturi pentru a transforma litoralul pietros şi sterp al Aticii într-o regiune care ar putea concura cît de cît măcar cu staţiunile de mîna a doua de pe coastele Franţei şi Italiei, sau măcar cu Balearele şi Dalmaţia. Totuşi, încasările realizate de pe urma turismului sînt apreciabile – cca. 76 000 000 de dolari în anul 1962 faţă de 4 700 000 pentru 1950 – şi bine venite pentru a astupa măcar în parte deficitul cronic al balanţei comerciale greceşti.

Satele şi tîrguşoarele pe care le străbatem sînt încă înămolite în înapoierea şi sărăcia de veacuri, în aşteptarea afluxului de turişti care, o speră localnicii, le va clinti din marasm chiar dacă va trebui folosită calea puţin plăcută a cerşetoriei deghizate în care se transformă în occident deservirea străinilor. Aşezările sărace de pescari şi motelurile ultramoderne, încă neterminate, vor continua să ră- mînă însă două lumi alăturate, sortite să nu se întrepătrundă niciodată în cadrul sistemului social căruia le aparţin azi. Şi simbol al acestei coexistenţe înstrăinate mi-a părut o clasă de copii de şcoală elementară încălţaţi în bocanci vechi, scîlciaţi, legaţi cu sforicele sau în picioarele goale, cu pantalonaşi peticiţi atîmînd pînă mai jos de genunchi, aduşi de învăţătorul lor să facă educaţie fizică pe locul nivelat – pe care urmează să fie amenajate, probabil, terenuri de tenis – pe lîngă o clădire în construcţie, numai sticlă şi

aluminiu. Acum aleargă slobozi pe aici, curînd însă li se va interzice accesul pe teritoriul hotelului de lux şi se vor întoarce în
curtea povîmită a şcolii lor vechi cu o singură încăpere de clasă.

Iată şi capul Sunion, la extremitatea Aticii, loc terminus al excursiilor celor în trecere prin Atena, un traseu la' fel de frecventat de străini ca Valea Prahovei de la noi.

Fără îndoială, complexul de temple de la Sunion, în frunte cu cel dedicat lui Poseidon, merită cele cîteva ceasuri de drum, deşi nu se compară cu marile sanctuare eline. Prin ele însele cele 12 coloane ale templului, scunde, subţiri, cu un aer parcă uscăţiv din lipsa gambei care să le dea iluzia zvelteţii, chiar înălţate cum sînt ele pe terase suprapuse, nu spun mare lucru. Priveliştea, însă, este ameţitoare de pe înălţimea acestei „prove a lumii“ vechilor greci, care intră adînc în mare ca un cioc de pasăre răpitoare al cărei cap ar fi Atica, aşa cum apare ea pe hartă. Se vede pînă departe de tot, pînă la dunga întunecată a uneia din insulele Cyclade, pînă în Eubea şi chiar îndepărtata Egina. Totul este scăldat în lumina extraordinară a aerului uscat, pur şi lumea parcă îşi pierde hotarele în îmbinarea degra- deurilor de albastru şi verde ale mării presărată cu pete jucăuşe de soare pe coama valurilor. îţi vine în minte Sorento, dar frumuseţea de aici e alta: mai măreaţă şi mai sobră totodată, mai tragică, în sensul antic al cuvîntului, lipsită de dulceaţa şi de impresia de „lăcuit“ a peisajelor din sudul Italiei. Şi aerul pe care-l respiri din adîncul plămînilor nu e înmiresmat şi moleşitor, ci’ aspru, vivifiant, în- demnîndu-te să înfrunţi depărtările ce se întind în faţa ta, cum i-a îndemnat pe vechii greci să în- frunte necunoscutul, în căutarea orizonturilor mereu noi. Parcă totul răspunde aici acestei veşnice nelinişti a spiritului, pînă şi vîntul bate încontinuu, ba în rafale, ba abia susurînd printre crestele neregulate, acoperite pe alocuri de iarbă, a rămăşiţelor zidului masiv care împrejmuieşte întregul promontoriu.

Adînc sub noi, talazurile se sucesc şi se răsucesc încolo şi încoace, ca şi cum cineva ar amesteca apa cu o lopată uriaşă, ba scăzînd, ba ridicîndu-se învolburate, acoperind stînca pînă sus cu stropi şi spumă. Ştiau grecii antici în

ce loc se cade să construiască templul ca să îmbuneze zeitatea marină! Sclavii trăgeau vîrtos la rame ceasuri întregi ca să scape dincolo de capul acesta, ce stăpînea parcă marea şi văzduhul, şi era de ajuns să se schimbe pe neaşteptate vîntul ca vasul să se pomenească tîrît înapoi de curent, sau sfărîmat de stîncă. Bun loc de asemeni pentru fortăreaţa care se înălţa tot aici, controlînd orice mişcare pe mare în toată regiunea din jur, dînd de veste atenienilor de apropierea primejdiei.

Ne întoarcem la templu ca să mai cuprindem o dată cu privirea tot ansamblul sanctuarului. Sprijinit de o coloană te aştepţi parcă să vezi, ca pe timpul lui Pericle, lucind pe deasupra culmii muntelui Himet, vîrful aurit al lăncii uriaşei statui a Atenei Promachos de pe Acropole. Simţi fără voie o uşoară amărăciune întâlnind cu privirea doar creste pustii. Reţeaua deasă, ca un desen futurist, de nume de vizitatori suprapuse şi învălmăşite, săpate în marmura locală, mult mai friabilă decît cea de Pentelicon, îţi oferă un motiv de răbufnire a sentimentului confuz de ciudă „Nomina stultorum per tota locorum“, îmi vine pe buze locuţiunea ar-hicunoscută, cînd un „Byron“, temeinic scrijelit, mă făcu să înghit cuvintele. De !

Mă răzbun pe micul ghid turistic distribuit delegaţiilor străine care consemnează la Sunion : „Ruine ale unor temple vechi într-un peisaj încîntător“. întorc pagina şi dau de „ruinele unei vechi cetăţi pe o colină din nordul cîmpiei Argolide“. Asta-i tot despre Micene !

Peste o jumătate de oră poposim într-o tavernă la ieşirea din Lavrion, binecunoscut încă din antichitate prin minele sale de plumb argintifer. Lor le datora Atena în bună măsură bogăţia sa şi posibilitatea de a-şi construi o flotă uriaşă. Acum minereul este exploatat prin mijloace moderne şi orăşelul e curăţel. Pe vremuri, după descrierea vechilor

călători, aci era un iad. Minereul extras din galerii strimte, în care oamenii nu puteau înainta decît de-a buşilea, era scos la suprafaţă prin puţuri adinei de peste 100 m în coşuri purtate în spate. Sclavii mureau ca muştele, otrăviţi de vaporii de plumb ce pluteau mereu deasupra Lavrionului.

Taverna a rămas la fel ca acum 10 ani, cînd am mai fost pe aici; i s-a adăugat doar pe fronton o reclamă, a firmei de anvelope Pirelli, pentru auto- mobiliştii care trec prin faţa ei fără să oprească. Bem cafea tare, aromată, fără zahăr, din ceşcuţe mici, ne risipim un pic prin jur şi, după ce am rotit binoclul pe dealurile din vecinătate şi pe balcoanele mănăstirii de maici din apropiere, îl îndrept spre larg, spre limba lungă de pămînt cu o creastă ascuţită ca de reptilă antediluviană scufundată în apă. Insula „sMacronissos e acolo, în faţa mea, la 4—5 km distanţă. E pustie acum, doar cîteva clă- diri, mai mult rămăşiţe ale unor construcţii, răs- pîndite pe povîrniş şi ceva ce pare un far ascuns după creastă. Am revăzut-o în minte cum mi-a apărut pe vremuri, transformată în lagăr al morţii lente în pustietatea de piatră fără pic de apă, arsă de soarele ucigător – ziua, bătută de vîntul rece, sărat, al mării, noaptea, în care au vieţuit puşi faţă în faţă doar deţinuţii politici şi temnicerii lor. Văzusem atunci în binoclu corturi mici risipite pe întinsul insulei în care .trăiau oamenii torturaţi de sete, bolnavi, muribunzi, un furnicar de deţinuţi ocupaţi, mi s-a spus, cu căratul pietrelor de la cariera din vîrful crestei, pînă la malul mării, pentru ca apoi să le urce înapoi; şi asta la infinit. Nişte strigăte supărate m-au întrerupt atunci din îndeletnicirea mea. Erau doi jandarmi, gealaţi mustă- cioşi, ce-şi pierduseră probabil timpul cu o cinzeacă în aceeaşi tavernă la care am poposit acum ; se repeziră la mine speriaţi şi mînioşi totodată. Unul a şi început să-şi scoată arma de pe umăr. „Xenoi!“ străin! le sîsîise furios însoţitorul meu, cuvîntul menit să mă salveze de neplăceri, deşi tocmai de ochii străinilor ar fi dorit autorităţile de atunci să

ferească sinistra insulă. Şi fiindcă se putea presupune că ar fi vorba de un englez sau american – rar cine din ţările noastre se rătăcea prin Grecia în acei ani – jandarmii se opriseră locului la o distanţă respectuoasă, ba mai duseră şi mîi- nile la chipiu în semn de salut.

Opt ani a durat sistemul lagărelor. 70 000 de deţinuţi, din care 3 000 executaţi şi alte mii de morţi în urma regimului la care au fost supuşi, acesta a fost bilanţul.

Grecia a trecut în ultimul sfert de veac printr-o mare tragedie, poate cea mai mare din trecutul ei atît de zbuciumat. Totuşi, cînd faci socoteala : şase ani de război şi lupte de partizani, apoi, aproape fără tranziţie, alţi trei ani de război civil, prelungiţi cu anii de represiune care, în forme mai voalate, n-a încetat nici azi, îţi dai seama că dincolo de greşelile săvîrşite şi acuzaţiile reciproce pe care le-am auzit în timpul cît am stat în Grecia se pune problema rănilor adînci suferite de întregul popor, a teribilelor drame care au sfîşiat societatea greacă tăind în două fiecare cătun, înstrăinînd membrii aceleiaşi familii.

Nu mai sînt vremurile de acum 10—15 ani, represiunile au slăbit mult în intensitate, lagărul de concentrare Ai-Stratis a fost desfiinţat de curînd, dar nici nu se poate considera că s-ar fi revenit la viaţa normală, fie chiar în limitele democraţiei burgheze. Concomitent cu o anumită liberalizare în ce priveşte posibilităţile de exprimare pe plan intelectual şi chiar politic, Grecia, care a dat lumii însăşi noţiunea şi cuvîntul „democraţie“, continuă şi azi să fie în afară de Spania, ţara cu cel mai mare număr de deţinuţi politici, cu instituţia domiciliului forţat şi cu posibilitatea ca „statul... să repună oricînd în vigoare legi excepţionale“, după aprecierea chiar a postului de radio „Europa Liberă“. Grecia se află în societatea puţin măgulitoare a Spaniei, Portugaliei, Turciei şi R.F.G., singurele ţări din Europa în care partidul comunist e interzis. Procesele politice se judecă şi acum de tribunalele militare pe baza legii 375 „pentru reprimarea spionajului“, care prevede pedeapsa cu moartea chiar şi pe timp de pace, lege care deşi promulgată în 1936, pe timpul dictaturii lui Me- taxas, n-a fost pusă în vigoare decît în 1947. Cei 60 000 de emigranţi politici cărora li s-a retras cetăţenia continuă să aştepte amnistia ca să se poată reîntoarce în patrie să muncească pentru viitorul poporului lor. Ca să obţii

paşaport, să te înscrii la facultate, să fii primit la lucru, să capeţi carnet de conducere, autorizaţie de vînătoare sau de pescuit, să obţii locuinţă, trebuie să prezinţi un „certificat cu privire la convingerile sociale“.

De curînd, „Elefteria“ a dezvăluit, folosind fotocopii şi fotografii, existenţa unor organizaţii paramilitare, sprijinite de E.R.E., avînd legături ilegale cu organele de stat şi contacte strînse cu poliţia. Ziarul a relevat că una dintre ele, „Cruciada anticomunistă“, este condusă de un colonel pensionar, fost conducător de detaşamente de siguranţă care au colaborat cu nemţii. Ştampila organizaţiei are un cap de mort şi o cruce, iar organizaţia respectivă are filiale în peste zece oraşe.

Faptele acestea, precum şi necontenitele greve de foame şi acţiunile de protest ale celor peste 1100 de deţinuţi politici, jumătate condamnaţi pe viaţă, din închisorile greceşti „Averoff“ din Atena, „Hera- clion“ din Creta, sau din cea de pe insula Egina (în care după socoteala făcută de „L’Express“ stau închişi 262 de deţinuţi, care totalizează împreună 1925 condamnări la moarte), tulbură opinia publică mondială şi nu contribuie de loc la înfrumuseţarea vitrinei N.A.T.O., a „lumii libere“ din care face parte şi Grecia.

în străinătate apar comitete, se ţin conferinţe internaţionale, ca bunăoară aceea privitoare la „amnistia politică şi respectarea drepturilor omului în Grecia“ care a avut loc la Paris în martie 1963 cu participarea a 200 de personalităţi reprezentative din 16 ţări vest-europene. Dezbateri pe această temă au avut loc în Camera Comunelor din Anglia şi 13 deputaţi laburişti englezi au trimis lui Cara- manlis o scrisoare în care calificau drept „crimă politică“ asasinarea lui Lambrakis, avertizînd asupra pericolului ca Grecia să ajungă „sub un jug fascist“. „Mă îngrozeşte comportarea guvernului grec faţă de adversarii săi politici... continui să cer amnistie... Mă susţin toţi cei care, în Grecia şi în afara graniţelor ei, luptă pentru ca această pată sîngeroasă să nu mai murdărească bunul renume al Greciei“, a scris la 16 ianuarie 1963 filozoful Bertrand Russel, cunoscutului poet grec Kostas Varnalis.

Nu e cazul să redau aici pe larg cele ce mi s-au povestit de către unii membrii ai asociaţiei familiilor deţinuţilor şi exilaţilor politici. Sînt tragedii îngrozitoare, ca aceea a lui Elli loanidou, soţia secretarului C.C. al P.C.G., Nikos

Beloiannis, condamnat la moarte şi împuşcat în 1950 în timp ce ea era arestată. Băiatul ei, care s-a născut la 2 luni după moartea tatălui, are azi 13 ani şi-şi vizitează mama la închisoare. împreună cu ea mai sînt închise 9 femei, deţinute politice condamnate la închisoare pe viaţă, între care Elli Eritriadis, căreia i s-a dat voie să asiste la înmormîntarea soţului ei, mort după 8 ani de detenţie şi să-şi vadă cu această ocazie copilul de 10 ani, ca să se întoarcă apoi din nou în celulă. Sînt oameni care stau închişi de peste 18 ani, ba la închisoarea Calami, din Creta, sînt deţinuţi care au fost arestaţi imediat după întoarcerea lor din lagărele morţii din Buchenwald, Dachau sau Auschwitz. Singura lor nădejde de a se elibera este amnistia generală pentru care luptă forţele democrate din Grecia şi din întreaga lume... Toate acestea sînt în general lucruri bine cunoscute opiniei publice din ţara noastră, care a urmărit şi urmăreşte cu atenţie cele ce se întîmplă cu Grecia vecină şi cu poporul ei, din- totdeauna prieten.

Personal nu consider deosebit de convingătoare afirmaţiile ministrului de externe Averoff din guvernul lui Caramanlis că de fapt nu e vorba de 1192 de deţinuţi politici cum se afirmă, ci de 973 deţinuţi de drept comun condamnaţi pentru „rebeliune“ şi 129 pentru „spionaj“. Opinia publică greacă şi internaţională se întreabă pe drept cuvînt de ce în acest caz li se cere acestor criminali de drept comun să semneze declaraţii prin care să renunţe la convingerile lor, în schimbul eliberării ?

Am căutat să expun situaţia fără nici un fel de idee preconceputâ, pe baza relatărilor şi comentariilor ziarelor greceşti înseşi, care se pronunţă în majoritatea lor „pentru o epurare a aparatului de stat, precum şi restabilirea vieţii democratice în Grecia“ („Athinaiki“), pentru „o soluţie cinstită şi necesară din punct de vedere naţional cu privire la soarta deţinuţilor politici greci“ („To Vima“).

Mai arunc o privire înspre locul plin de mormintele celor care şi-au dat viaţa pe această insulă pustie, pentru libertatea şi înflorirea patriei lor. N-au ajuns să-şi vadă visul împlinit. Au murit de o moarte grea, şi fericit acela care a avut lîngă el un tovarăş să-i închidă ochii.

Ne întoarcem. Maşina toarce mulţumită că poate înghiţi kilometri, iar gîndurile tot fug înapoi spre insuliţa udată de sînge. Departe de ţărmul mării, şoseaua e

pustie şi peisajul din jur e pustiu şi el. De mult tot aştept să răsară în drum o fiinţă omenească şi, în sfîrşit, iat-o : de după un „Opel kapi- tăn“ cu număr de imâtriculare străin, oprit în pană de cauciuc, apare o ţărancă călare pe un măgăruş cu un munte de paie pe crupa lui – probabil undeva pe aproape, într-o cută a terenului, o fi vreun petec de cîmp însămînţat. îndeamnă măgăruşul cu lovituri de căîcîie a picioarelor arse de soare, încălţate în sandale-opinci ; se grăbeşte acasă. Unde ? în jur, nici ţipenie. Ba iată ! La vreo 200 metri de şosea, pe stînga, se mişcă ceva, parcă nişte copii, se aude un lătrat de cîine. Oprim. La început nu pot distinge pe povîrnişul pietros al dealului nimic în afară de siluetele copiilor care aleargă spre noi Apoi, urmărind cu ochii pe unde au venit, văd nişte pete negre – deschizături în ceva ce aminteşte vag contururile unor bordeie. Le ieşim copiilor în în- tîmpinare şi ne întoarcem cu ei – chipurile să cerem apă pentru motorul înfierbîntat. De aproape, spectacolul e cutremurător. Sînt într-adevăr nişte bordeie clădite din bolovanii smulşi din coasta dealului, fără ciment, fără tencuială. O încăpere joasă, de statura unui om, cu o deschizătură prin care se intră pe brînci, servind în acelaşi timp şi de uşă şi de fereastră. Din ce trăiesc oamenii aceştia prin faţa cărora, pe şoseaua construită de curînd, vuiesc toată ziua automobilele din toate colţurile Europei capitaliste ? Cred că însuşi Montesquieu, care folosise în „Lettres persanes” cuvîntul de „troglodiţi“ cu referire la ţăranii francezi de acum 200 de ani ce ieşeau la trecerea caleştii lui din bordeie asemănătoare, ar fi ajuns la concluzia că lucrurile nu s-au schimbat chiar atît de mult de cînd a trăit el. Şi asta la 30 km de Atena!

Renunţăm la apa cărată de peste deal cu cobi- liţa şi pornim din nou la drum. începe să se însereze şi coama vechiului Himet se profilează puternic reliefată pe fondul cerului purpuriu brăzdat de dîre cenuşii. Pe o creastă mai înaltă ce închide vederea înspre mare răsare ca decupată cu foarfecă o siluetă stranie, ameninţătoare, parcă extraterestră, 'coborîtă din figurile unui roman de ficţiune ştiinţifică. Trebuie să fie enormă judecind după mărimea ei aşa cum apare la o astfel de distanţă. O uriaşă oglindă metalică, fixă, îndreptată spre nord – o alta care se roteşte, un turn, nişte schele. E una din

marile staţii strategice de radar ale N.A.T.O., verigă a întinsei reţele de baze americane care a cuprins în păienjenişul ei întregul glob.

Fără voie te încearcă un fior, resimţit probabil de mulţi atenieni care şi-l închipuie pe Himet al lor, loc de excursii şi plimbări marcat cu un semn convenţional pe o hartă operativă a unui stat major, obiectiv pe tabloul, de comandă al unei unităţi strategice de rachete balistice cu traiectoria calculată de creiere electronice, gata să se năpustească atot- distrugătoare în eventualitatea cînd maniacii de

dincolo de ocean ar păşi pe calea, de la care nu există întoarcere, a conflagraţiei nucleare. Un ^astfel de moment a fost foarte aproape în octombrie 1962, cînd, cu ocazia crizei din Marea Caraibilor, S.U.A. a pus în stare de alarmă bazele lor din străinătate, inclusiv cele din Grecia, fără a cere desigur în prealabil consimţămîntul guvernelor respective. „Cum rămîne cu afirmaţia că aceste baze au fost acceptate ca să apere Grecia de ameninţarea dinspre nord ?“ s-a întrebat lumea. Doar în cazul de faţă nimeni nu ameninţa Grecia. Şi totuşi însăşi existenţa ţării a atîrnat de un fir de păr. Te mai gîndeşti şi la alte eventualităţi. Mai este proaspăt în mintea grecilor incendiul ce a izbucnit pe portavionul american „Saratoga“ în timp ce naviga în apele teritoriale greceşti. Specialiştii au apreciat încărcătura lui ucigaşă atomică ca echivalentă cu 10 000 de bombe din acelea care au distrus Hiroşima şi nu s-au mai obosit să socotească ce ar mai fi rămas din Atena şi din întreaga Grecie în caz că explodau.

în ultimul timp s-au intensificat vizitele în Grecia ale diverselor personalităţi militare americane sus-puse, se elaborează planurile de adăpos- tire dispersată, în cazul unui război atomic, a flotei americane în puzderia de insule a arhipelagului grecesc, se grăbeşte instalarea de baze de rachete balistice („de antrenament“ susţin oficialităţile greceşti) în Creta, se dotează aviaţa greacă cu avioane capabile să transporte arma nucleară, se preconizează folosirea Greciei ca bază pentru submarine înarmate cu rachete Polaris, fiecare purtînd o încărcătură ucigaşă echivalentă cu forţa tuturor bombelor şi obuzelor trase în decursul celui de al doilea război mondial.

Guvernul Caramanlis s-a declarat de acord în principiu cu participarea Greciei la alcătuirea forţelor nucleare multilaterale ale N.A.T.O., ceea ce ar însemna între altele înarmarea cu rachete Polaris a unor vase de suprafaţă greceşti, camuflate în vase comerciale, adică un nou pas pe calea angajării totale a ţării în planurile agresive americane. Aceasta a făcut ca pînă şi „Elefteria“, organul Uniunii de Centru să comenteze : „Nu vedem de ce trebuie să fim amestecaţi în probleme de înarmare nucleară, ba chiar mai mult să ne asumăm

răspunderi şi obligaţii, căci dincolo de interesele occidentului şi ale alianţei stau existenţa şi supra-vieţuirea naţiunii noastre“.

în general, Grecia pare ^ă fi fost aleasă ca bază de provocări multiple, politice şi militare, faţă de ţările socialiste. „Mesimvrini“ explica alegerea prin „instabilitatea politică din Turcia, înclinarea spre stînga a Italiei, poziţia ambiguă a Spaniei în conflictul franco-american“

Recent a început construirea pe insula Rhodos a unui puternic post de radio „Vocea Americii“, în valoare de 2 000 000 de dolari, menit să extindă propaganda războiului rece. în septembrie 1962 s-a efectuat în nordul Greciei cea mai mare manevră de debarcare a infanteriei marine americane şi a unităţilor engleze aeropurtate sprijinite de flota a şasea. Această operaţie denumită „Falltrap“ nu a adus, ce e drept, bucurii prea mari organizatorilor ei, ea dovedindu-se, cum au consemnat-o specialiştii, cu totul iluzorie în condiţiile unui război atomic. Caracter provocator însă le-au avut cu prisosinţă atît această operaţie desfăşurată la 100 km de graniţa bulgară, cît şi manevrele concomitente ale N.A.T.O., „Expresul de sud“, care au avut loc tot în nordul Greciei, participînd la ele pe lîngă trupele americane, engleze, belgiene, greceşti şi paraşutiştii bundeswehrului vest-german. Obiectivul lor : „lovitura de surprindere dată inamicului din nord“ şi prezenţa la manevre a generalilor hitlerişti Heusinger şi Speidel fac inutile comentariile.

Se creează tot mai mult impresia că în cadrul împărţirii sarcinilor în N.A.T.O., Grecia potrivit acordului Dillon-Erhardt, a intrat într-un fel în sfera de interese a Germaniei occidentale. Intensificarea vizitelor reciproce ale oficialităţilor'greceşti şi

vest-germane, sprijinul direct oferit de R.F.G. Greciei în problemele de înarmare, materializat printr-o primă sumă de 8 000 000 de dolari pentru 1963, protocolul al patrulea al tratatului de asociere încheiat de Grecia cu Piaţa comună, care „dă dreptul de control R.F. Germane asupra acordurilor încheiate de Grecia cu- acele teritorii germane asupra căreia R.F.G. nu exercită drepturi suverane” (ceea ce înseamnă că Bonn-ul poate oricînd să se amestece în legăturile dintre Grecia şi R.D. Germană), inaugurarea cu mare pompă la Atena a uriaşului cimitir german care adăposteşte o bună parte din cei 15 000 de ocupanţi hitlerişti morţi în luptele cu partizanii greci, readuc la ordinea zilei un trecut mult prea dureros pentru ca grecii să nu tragă din el concluzii pentru viitor.

Toate acestea fac ca propunerile guvernului nostru cu privire la stabilirea unei înţelegeri şi colaborări multilaterale între ţările balcanice şi transformarea sud-estului Europei într-o zonă a păcii lipsite de arme atomice, de rampe şi de baze militare străine, să fi găsit şi să continue să găsească un larg ecou în opinia publică greacă şi în rîndul oamenilor politici. Aceste propuneri au găsit un teren cu atît mai favorabil cu cît există exemple recente de solidaritate internaţională între popoarele balcanice şi în primul rînd între masele muncitoare din aceste ţări. încă la cea de a doua conferinţă internaţională ţinută în 1915 s-a hotărît ca partidele muncitoreşti, social-democrate şi uniunile sindicale din ţările balcanice să formeze Federaţia balcanică muncitorească social-democrată. După primul război mondial a funcţionat o confederaţie balcanică în cadrul căreia, după cum spunea omul politic democrat grec Alexandros Papanasta- siu, reprezentanţii ţărilor balcanice se adunau „nu ca învingători şi învinşi după terminarea unui război, ci pentru a manifesta apropierea care exista între ei“.

La 9 februarie 1934 s-a semnat la Atena între guvernul GreSiei, Romîniei, «Iugoslaviei şi Turciei

un pact balcanic cuprinzînd principiile unui tratat de securitate şi garanţie. Făuritorii lui principali au fost marii oameni de stat romînul Titulescu şi grecii Papanastasiu şi Venizelos. În Liga Naţiunilor reprezentanţii cei mai lucizi ai Romîniei şi Greciei au stat alături în încercarea de a închega un sistem de securitate colectivă.

Cititorul nostru cunoaşte prea bine căldura cu care a îmbrăţişat opinia publică greacă propunerile romîneşti, ca să mai fie necesar să redau aici comentariile celor cu care am stat de vorbă. Există o mişcare largă „pentru înţelegerea balcanică“, avînd ca reprezentant din partea Greciei pe fostul ministru Stamati Mercuris, care a ţinut pînă la această dată trei întîlniri ale comitetelor balcanice, dintre care ultima la Bucureşti. S-a ajuns, după aprecierea ziarului „To Vima“, la un acord unanim, amplu, în ce priveşte colaborarea ţărilor balcanice în domeniul comercial şi economic, precum şi asupra schimburilor culturale, ştiinţifice, artistice şi sportive“, iar deputatul „Uniunii de Centru“ Kothris, membru al delegaţiei greceşti, a considerat că „s-a făcut un mare progres pe calea spre triumful păcii în Balcani şi spre o colaborare mai strînsă între popoarele balcanice“. E drept că la întoarcerea sa în Grecia a fost exclus din partid de Papandreu...

Şi totuşi ideea ca atare cîştigă teren şi se poate transforma în curînd într-o mişcare capabilă să impună cercurilor conducătoare greceşti să-şi schimbe atitudinea potrivnică pe care au manifestat-o pînă acum.

în orice caz, apropiindu-mă de Atena la terminarea unei zile încărcate şi pline de impresii, mă gîndeam că nu-i uşor să-ţi păstrezi echilibrul la trecerile acestea bruşte de la o lume la alta : antichitatea clasică şi mizeria primitivă, huzurul „high life“-ului în umbra mortală a bazelor americane, încleştarea pe viaţă şi pe moarte din trecut şi prezent.

Oe o parte şi alta se perindă zidurile fabricilor, depozite de materiale, maidane – periferie tipică de oraş industrial, făcînd o vagă legătură cu Atena, la care Pireul a fost alipit de curînd. Contopirea pare forţată, dar îşi găseşte în bună parte explicaţia în dorinţa guvernanţilor de a contrabalansa poziţiile deţinute de forţele de stînga în „Pireul Roşu“ prin voturile burgheziei şi a păturilor mijlocii predominante în Atena propriu-zisă.

Dacă centrul Pireului e acela al unui mare oraş, lipsit, e drept, de strălucirea bulevardelor ateniene, în schimb periferia spre care cotim oglindeşte prin aspectul ei general viaţa grea a celor ce o locuiesc, a docherilor, marinarilor, constructorilor, textilişti- lor care formează ^{2}A din populaţia de 400 000 de locuitori ai oraşului. Nu e „bidonville“-ul de la marginea marilor capitale occidentale, ci cartiere vechi muncitoreşti, cu străzi înguste, multe fără canalizare, cu căsuţe mici, intercalate cu locuri virane, rămase de pe urma bombardamentelor şi cu case – căzărmi, vechi, ticsite, care-ţi amintesc de cartierul docurilor londoneze, cu prăvălii mici şi pieţe sărăcăcioase, cu populaţie călită şi sudată prin lupta neîncetată dusă în comun. Ca şi Griviţa Roşie a noastră, există şi în Pireu Cartierul Roşu – Kokinia – alături de alte cartiere, citadele proletare ca Trapeţona sau Keratini, care şi pe timpul ocupaţiei hitleriste continuau să se considere pă- mînt al Greciei libere. Azi, din cinci deputaţi trimişi în parlament din partea cartierelor muncitoreşti ale Pireului, patru sînt membri ai E.D.A.

Cotim şi iar cotim, trecem prin cartierele pitoreşti de pe lingă port Trumba şi Kastella cu puzderia de cafenele, mici restaurante şi taverne pline la orice oră de marinari de toate naţionalităţile, de pe vasele în trecere, urcăm o stradă lungă şi deodată din vîrful colinei Kastella se deschide în faţa noastră întreaga panoramă a marelui oraş industrial, cu periferiile înecate în fumul fabricilor de ciment, de îngrăşăminte, de sticlărie, cu portul uriaş ce se întinde de jur împrejurul peninsulei cu marginile adînc zimţate, pe care e situat Pireul.

Refăcut după distrugerile mari suferite în timpul războiului, portul e tixit de vapoare şi se prelungeşte cît vezi cu ochii, cu cheiuri secundare, la care stau acostate vase de pescuit şi vaporaşe – abia aici îţi dai seama ce problemă încurcată reprezintă comunicaţia cu cele 400 de insule locuite (din 2000 în total) ale arhipelagului grecesc, care şi-a trimis unităţile înaintate pînă în faţa Pireului.

Noaptea e o privelişte minunată spre marea de lumini a Atenei şi spre golful înstelat cu focurile multicolore ale vapoarelor. Mai ales cînd vasele arborează din politeţe, de ziua naţională a Greciei, „marele pavoaz“, iar noaptea aprind ghirlande de becuri strălucitoare, spectacolul e de-a dreptul feeric.

Portul e într-adevăr mare. Nu e ca cel al New Yorkului sau al Londrei, nici măcar cît al Marsi- liei, şi totuşi pare parcă supradimensionat pentru mica Grecie. '

— 8 kilometri de cheiuri de-a lungul golfului Pireu propriu-zis, prelungiţi cu alţi 3 kilometri ai golfului alăturat, Irakleos, 80 de macarale cu capacitatea pînă la 100 de tone, şantiere navale şi docuri uscate putînd repara vase pînă la 50 000 de tone, o circulaţie de 14 000 de vase cu un tonaj total de 14 000 000‘de tone, care sosesc şi pleacă, descarcă şi încarcă 6 500 000 de tone mărfuri şi 2 500 000 de pasageri anual, ne enumeră pe nerăsuflate domnul Nicolaidis reprezentant al căpităniei portului.

Aparent, nu-i motiv de mirare : Grecia, cu cele 1160 de vapoare, avînd o capacitate de 6 350 000 tone, ocupă locul al cincilea în lume în lista flotelor comerciale, mult înaintea Franţei, R.F.G-ului, Italiei. Cum e flota, aşa-i şi portul ! Numai că-ţi vine pe buze întrebarea cum de a ajuns tocmai Grecia să posede o flotă care comparată cu populaţia Statelor Unite, a Angliei sau a Japoniei este proporţional de 6—7 ori mai mare decît a acestora ? Iar dacă mai afli, tot din statisticile oficiale, că această flotă ă crescut de la 1955 încoace cu 25O°/o ca număr de vase şi cu 500% ca tonaj, chiar începi să te minunezi !

Reprezentantul căpităniei zîmbeşte.

—• Vedeţi că flota greacă nu e propriu-zis chiar greacă-greacă, deşi navighează sub pavilion grec. E de fapt flota armatorilor – printre cei mai mari din lume —- greci ca naţionalitate. Se numesc Onassis, Niarchos,

Andreadis şi posedă împreună peste 120 de petroliere. De fapt, dacă e să vorbim de flota aparţinînd armatorilor greci de pretutindeni, apoi cu cele 1 750 vase şi 14,5 milioane tone ale lor, ea ocupă locul al 3-lea din lume, imediat după tonajul flotei Angliei şi al S.U.A.

—■ Şi cum de a ajuns Grecia să-şi dezvolte flota în ritmul acesta vertiginos ? revenim noi la întrebare.

— Prin „repatriere“, prin apel la patriotismul lor, ne lămureşte însoţitorul nostru şi trece iar la statistică, arătînd prin aceasta că socoteşte subiectul epuizat.

Ne-am lămurit ulterior singuri ce înseamnă acest apel la patriotismul armatorilor şi la mîndria de a arbora steagul elen pe catargele vaselor lor. Patriotismul nu l-a împiedicat pe „marele“ Aristote- les Onassis să-şi poarte pînă de curînd întreaga flotă de petroliere sub pavilionul republicii Panama, stat cu taxe maritime dintre cele mai joase. Şi ar fi purtat-o şi azi sub acelaşi pavilion, dacă n-ar fi fost în pericol să i se pună sechestru pe vase în cadrul unui uriaş proces judiciar de fraude fiscale ce i s-a intentat şi care a ocupat primele pagini ale ziarelor din întreaga lume, acum cîţiva ani.

Apelul guvernului grec n-ar fi adus o singură şalupă sub pavilionul grec dacă nu li s-ar fi oferit armatorilor condiţii mai favorabile ca oriunde aiurea. Rolurile s-au împărţit : grecilor le rămîne satisfacţia platonică de a se mîndri cu una dih cele mai mari şi mai moderne flote comerciale din lume (60% din vase au fost construite din 1955 încoace), iar marilor capitalişti apatrizi, greci cu numele, veniturile. Se mai spune că 50 000 de greci îşi găsesc slujbe ca ofiţeri şi marinari pe vasele aparţinînd armatorilor greci, dar şi le găseau oricum, sub orice pavilion ar naviga ele, pentru că marinarul grec e unul din cei mai nepretenţioşi din lume, iar salariul lui e în medie de 4 ori mai mic decît al celui american.

Coborîm din maşină şi pornim să hoinărim puţin prin oraş. Imaginea vieţii omului simplu grec e mai apropiată aici de realitate decît aceea pe care o capeţi pe străzile centrale ale Atenei. La periferiile Pireului eşti de partea cealaltă a faţadei şi nimic nu estompează racilele caracteristice unei ţări capitaliste slab dezvoltate, racilele Romîniei noastre de dinainte de război. Ne oprim la vitrinele magazinelor sărăcăcioase frecventate de aceleaşi chipuri de femei obosite, care nu-şi pot permite să târguiască pe mai multe zile odată, trecem printr-o

piaţă mică şi ne uităm ce cumpără gospodinele, raportăm la nivelul salariilor de care ne-am informat în prealabil : 1600—1800 drahme lunar pentru un muncitor calificat, 800—1000 drahme pentru un vînzător comercial, 2000—4000 drahme tehnician cu calificare superioară sau inginer. Preţurile mărfurilor culese din vitrinele magazinelor de la periferie : pîinea 2,5—5 drahme kg, carnea 28—100 drahme, untul 70 drahme, laptele 8 drahme, brînza de oi 25 drahme, ouă 1,2—1,5 drahme bucata, pantofi 150—450 drahme, metrul de stofă indigenă 275—450 drahme, frigider 7 500 drahme. Numai portocalele sînt ieftine : 6 drahme kilogramul, dar nimeni n-a rezistat încă pînă acum la un regim de portocale. Şi cresc încontinuu aceste preţuri – după „To Vima“ ele au crescut cu 60% faţă de 1955.

La prima vedere s-ar părea că cu greu se poate face faţă, chiar dacă vorba grecului : „sînt 40 de furculiţe în casă pentru o singură măslină“. Dar femeia de regulă nu cîştigă (sînt destui şomeri bărbaţi ca să nu fie angajate femei), chiria unui apartament cu două camere se ridică la 800 drahme pe lună, rezultat al unei teribile crize de locuinţe, în toată ţara, afirmă preşedintele Uniunii arhitec- ţilor greci, Biţios, pentru asigurarea condiţiilor elementare de locuit sînt necesare 500 000 de locuinţe. E o racilă care a fost lăsată să se învechească atîta, încît rezolvarea ei la nivelul minimal ar necesita suma fantastică de 830 000 000 de dolari. Nici vorbă de medicaţie gratuită generală, de şcolarizare gratuită, sau măcar de acele cuceriri sociale ale oamenilor muncii care asigură un standard de viaţă relativ mai ridicat muncitorilor din ţările capitaliste dezvoltate. Şi în plus, sistemul de impozite cuprinde 80% impozite indirecte şi numai 20% directe, proporţionale cu veniturile. M-am interesat cam la cît trebuie să se ridice venitul unei familii obişnuite cu 4 copii pentru a putea duce o viaţă modestă, dar totuşi normală, şi răspunsul unanim a fost: în jurul a 5000 de drahme. Cu salariile arătate mai sus, familiile muncitoreşti trăiesc într-o singură cameră şi se hrănesc cu fasole, măsline, peşte uscat şi cartofi.

în afară poate de Spania şi Portugalia, Grecia este ţara din Europa cu cele mai ascuţite contraste între bogăţie şi sărăcie, „ţara – cum o caracterizează „Le *Monde“* – în care cei bogaţi sînt mult prea bogaţi, iar cei săraci sînt mult prea săraci“, ţara în care cei ce muncesc pot să se

considere fericiţi că nu fac parte din cei 244 000 de şomeri totali de la oraşe. După aprecierea ziarului „Elefteria“, la această – cifră trebuie adăugaţi încă cel puţin 300 000 de şomeri din agricultură. în Pireu, cu cei 12 000 de marinari fără lucru, şomajul pare mai vizibil decît în Atena, mai ales cel din rîndul marinarilor ce se strîng dis-de-dimineaţă grupuri, grupuri în faţa sediilor societăţilor de navigaţie sau în jurul cafenelelor unde obişnuiesc să vină misiţii care angajează echipajele pentru vase. Situaţia marinarilor şi a transportului maritim s-a agravat şi mai mult de cînd guvernul grec a interzis printr-un decret transportul mărfurilor destinate Cubei de către vasele greceşti care asiguraseră pînă atunci 25% din volumul total al acestor transporturi. Şi aceasta, în condiţiile cînd capacitatea nefolosită din cauza crizei se ridica la începutul acestui an la 730 000 de tone!

Situaţia şomajului, în loc să se îmbunătăţească, se înrăutăţeşte. Numărul persoanelor salariate a rămas acelaşi din 1959 încoace – 3 400 000 – în timp ce populaţia creşte cu peste 80 000 pe an. Putem să ne dăm seama de importanţa numărului şomerilor dacă ne gîndim că la populaţia S.U.A. aceasta ar fi însemnat 4 000 000 de şomeri, cu corectivul că această cifră n-ar fi reprezentat pentru S.U.A. decît 6% din numărul salariaţilor, iar pentru Grecia, înseamnă 23,6% din populaţia ei activă ! • – l

însoţitorul meu consideră numărul real al şomerilor drept mai mare – în evidenţa oficiului de plasare nu sînt înscrişi decît membrii concediaţi ai Asigurărilor Sociale, iar cei 30—40 000 de tineri care absolvă în fiecare an liceul sau termină serviciul militar şi nu găsesc de lucru nu sînt menţionaţi nicăieri. Şi-mi povesteşte următoarea anecdotă :

—■ Ajutor ! cheamă cineva la telefon în timpul unei inundaţii. Stau pînă la glezne în apă !

— Pînă la glezne ? Şi ce vezi alarmant în asta ?

— Nimic deosebit, doar că sînt la etaj !

întrebarea lui : Ce se petrece cu şomerii de la parter şi subsol, cu cei ce nu se consideră şomeri fiindcă mai găsesc din cînd în cînd de lucru ocazional şi cu cei ce au renunţat să se mai zbată fiindcă au pierdut orice speranţă să capete o slujbă ?

Toate acestea fac ca venitul mediu pe cap de locuitor

să se ridice în 1962 abia la 27 de dolari pe lună (V3 din venitul mediu pe locuitor al ţărilor făcînd parte din Piaţa Comună şi cam */o din cel al locuitorului Statelor Unite). Trebuie însă puse la socoteală veniturile burgheziei, chiaburimii şi ale vîrfurilor administrative. Includerea patronilor în socoteală ridică, bunăoară pentru Atena, media venitului pe cap de locuitor la 84 de dolari pe lună. De partea cealaltă sînt milioanele de familii ţărăneşti, cu un venit reprezentînd abia V3 din cel al unui muncitor.

Este explicabil de ce V3 din populaţie a fost declarată „săracă“ cu ocazia recensămîntului, de ce în majoritatea ţării clădirile se construiesc în bună parte cu roaba, mistria şi cărămizi cărate pe spate, de ce se înmulţesc rapoartele autorităţilor şcolare cu privire la copiii şomerilor care leşină de foame în timpul lecţiilor. Ce se petrece în orăşelele de provincie se poate deduce din expunerea mitropolitului Dimitriadis publicată în „Aneksartitos Tipos“, cu privire la cele văzute de dînsul în oraşul Voios din Tesalia : „Am vizitat o magherniţă de 2,5 X 2,5 m. în ea trăia o mamă greu bolnavă, un tată orb şi tuberculos şi doi copii paralizaţi. Era un tablou zguduitor al mizeriei şi sărăciei. Vă asigur că întor- cîndu-mă acasă după astfel de vizite resimt un sentiment de ruşine pentru sărăcia poporului meu.“

„Soarta proletariatului grec, atît cel urban cît şi cel rural, e demnă de milă“ – apreciază „Gazette de Lausanne“, care continuă : „pînă şi Confederaţia Internaţională a Sindicatelor Libere şi-a exprimat, în urma unei anchete efectuate, îngrijorarea faţă de creşterea şomajului şi a criticat aspru politica socială dusă în Grecia“.

E greu să nu-ţi dai seama fiind în Grecia cît de adîncă e nemulţumirea^maselor. Muncitorimea greacă mai ales, cu puternicele sale tradiţii de luptă de clasă, exasperată de ofensiva neîntreruptă economică şi politică a marelui capital monopolist, de şomajul masiv, endemic, ameninţată în însăşi fiinţa ei de urmările aderării Greciei la Piaţa comună, este în continuă fierbere. '

Nu e vorba numai de marile acţiuni urmate de lupte acerbe de stradă, ca demonstraţia celor 10 000 de constructori pe străzile Atenei soldată cu 100 de răniţi, sau aceea din octombrie 1962 a aceloraşi muncitori constructori terminată cu un bilanţ de 38 de răniţi, ci de

o luptă sistematică, care cuprinde mase tot mai largi de muncitori. Numărul greviştilor a fost în 1960 de 400 000, în 1961 de 513 000, în 1962 de 800 000.

Totuşi nu s-ar putea spune că în mişcarea sindicală lucrurile stau prea bine. Şi aici urmele războiului civil care a dus la distrugerea organizaţiilor sindicale şi a cadrelor lor şi la instaurarea controlului guvernamental asupra organizaţiilor muncitoreşti se fac simţite. Abia jumătate din numărul salariaţilor sînt sindicalizaţi. Mult timp, în fruntea organizaţiilor sindicale s-au aflat şi elemente numite de guvern şi elemente reformiste, care au supus la diverse şicane sindicatele progresiste, au urmărit frînarea acţiunilor de luptă revendicative, tocirea caracterului combativ de clasă. în 1959, de exemplu, Confederaţia Generală a Muncii a dat indicaţii să nu se serbeze 1 Mai decît „formal“ fiindcă coincidea cu vinerea Paştilor.

Forţele democrate au izbutit însă să menţină C.G.M. ca unică centrală sindicală, să impună treptat reprimirea unor sindicate excluse în trecut pentru motivul de a fi „comuniste“ (al electricienilor, minerilor, lucrătorilor din fabricile de tutun, tipografilor etc.), să înfrîngă pe reprezentanţii reacţiunii care ameninţau, în cazul cînd vor pune mîna pe conducere, „să cureţe sindicatele nu numai de elemente comuniste, ci şi de toţi cei ce sînt nemulţumiţi de politica guvernului“. Lucrurile sînt încă departe de a fi limpezite, dar se simt în mişcarea sindicală progrese care îndreptăţesc o privire optimistă asupra viitorului ei.

Să revenim însă la problemele economice ale ţării. Exemplul economiei Greciei este printre cele mai interesante şi mai pline de învăţăminte pentru soarta unei ţări mici ai cărei conducători au legat-o din motive politice de marii rechini imperialişti din vest.

Grecia n-a fost niciodată o ţară bogată. îi lipseşte petrolul (abia în acest an s-au descoperit unele urme de petrol la Klisura), gazele, unele minerale, lemnul. Cu toate acestea să nu uităm că Grecia ocupă primul loc în lume în ceea ce priveşte zăcămintele de azbest, al doilea loc ca zăcăminte de nichel, unul din primele locuri în ceea ce priveşte bauxita, calcarul, marmora, piatra ponce. Zăcămintele de fier sînt mai mari decît acelea ale Germaniei, Franţei şi Angliei, există mult cromit, surse

de energie hidraulică, lignit, iar condiţiile solului, departe de a fi favorabile peste tot, se pretează totuşi foarte bine la unele culturi preţioase. Aceste resurse naturale exploatate cu metode ştiinţifice moderne pot, pe baza unei orientări lucide a economiei naţionale, să asigure Greciei un loc onorabil în mozaicul extrem de divers şi multilateral al economiei, mondiale – desigur cu condiţia de a porni de la interesele poporului grec ca suprem criteriu.

în felul în care se prezintă însă azi situaţia, ea poate trezi îngrijorare. Grecia continuă să ocupe unul din ultimele locuri din Europa în ceea ce priveşte dezvoltarea industriei prelucrătoare şi energetice, 96% din minereurile exploatate sînt exportate în stare brută, producţia de oţel şi fontă este abia la începuturile ei, consumul de energie electrică reprezintă pe cap de locuitor 280 kw/h (faţă de 530 kw/h pentru ţara noastră). Industria greacă nu intră decît cu 27% în componenţa venitului naţional, faţă de 54% pentru R. P. Romînă, iar agricultura nu poate satisface decît % din necesităţile în produse alimentare.

— Şi care sînt perspectivele ? a fost întrebarea pe care am pus-o tuturor celor care prin poziţia lor erau în contact direct cu realităţile economice şi politice ale ţării.

Răspunsurile au fost diferite, variind după un diapazon foarte larg. Au reieşit din comentarii unele aspecte istorice, specifice greceşti, care şi-au pus amprenta pe viaţa economică a ţării. în primul rînd este marele rol pe care l-a jucat şi-l mai joacă capitalul comercial, speculativ, strîns împletit cu capitalul străin. Comerţul grec în trecut era mai dezvoltat decît baza sa naţională restrînsă, pe care o reprezenta micul stat grec rezultat din revoluţia din 1821. Rădăcinile lui se trag încă din bogatele colonii greceşti şi din capitalul Cămătăresc răspîndit în întregul bazin mediteranean şi orientul mijlociu pînă în India. Afacerile cu transportul maritim din timpul celui de-al doilea război mondial, acoperirea pe un preţ de nimic, datorită inflaţiei, a datoriilor dinainte de război, speculaţia deşănţată în timpul haosului ce a urmat războiului, în sfîrşit sumele uriaşe rămase în buzunarele marilor capitalişti greci din cele 3 500 000 000 de dolari pompaţi de americani în Grecia pe

baza doctrinei Truman în anii cînd aceştia socoteau că ţara le scapă din mînă, iată baza îmbogăţirii colosale a oligarhiei greceşti.

Drept exemplu tipic de îmbogăţire rapidă poate servi binecunoscutul armator Niarchos. înainte de cel de-al doilea război mondial avea în proprietate un singur vas, care a fost scufundat în primele zile ale războiului. Cu suma primită drept despăgubire pleacă în S.U.A., unde cumpără trei vase. Acestea sînt scufundate la rîndul lor, dar din despăgubirile americane şi din beneficiile de pe urma frahtului, Niarchos Se alege cu alte 7 vase, care reprezentau flota sa la ieşirea din război. Azi, acest magnat financiar are o flotă de 69 de vase – printre care superpetroliere de cîte 100 000 de tone. Legătura acestui capital uriaş investit în flotă cu economia grecească rămîne desigur foarte vagă. Niarchos operează pe plan mondial şi buna lui stare este în funcţie de conjunctura petrolului din întreaga lume.

Interesant este şi cazul unui mare capitalist autohton, răsărit pe solul Greciei. Mi s-a oferit prilejul să vizitez marea filatură „P.P“ (Piraiki-Patraiki). Alegerea întreprinderii n-a fost întîmplătoare. Filatura, una din cele cinci întreprinderi textile concentrate la un loc, folosind un total de 4 000 de muncitori, este tot ce poate fi mai modern, e drept, însă, fără nimic grecesc în ea, în afară de bumbac : maşini străine, adunate cam de peste tot din Europa, cadre de tehnicieni formaţi în străinătate şi un ritm de muncă bazat pe un grad de deprindere şi de reflexe condiţionate, tipic american.

Nu e de mirare că beneficiul net al filaturii, după spusele şefului serviciului de relaţii publice, s-a ridicat în 1961 la peste 1 000 000 de dolari la o producţie de 16 000 000 de dolari. Intenţia celui care ne-a însoţit la vizitarea fabricii nu se rezuma însă la dorinţa de a ne arunca praf în ochi. Am înţeles-o din primele cuvinte ale interlocutorului nostru, de cum am terminat cu partea amabilităţilor şi am lăsat din mină paharele de coniac cu care am închinat în sănătatea noastră reciprocă.

— Vedeţi dumneavoastră, se discută şi la noi în ţară, şi în afară, mult despre comerţul exterior grec şi despre perspectivele noastre economice în cadrul Pieţei comune. Vă asigur, pe baza experienţei noastre proprii, că integrarea nu este de loc o sperietoare şi dacă vom şti

să ne orientăm bine şi să facem eforturile de echipare necesare, poate să se dovedească un proces nedureros, ba chiar cu folos şi pentru noi, şi pentru ceilalţi. Iată I Şi începu să ne înşire cifre din care rezulta că producţia fabricii e în creştere continuă, că piaţa Europei occidentale reprezintă pentru semifabricatele textile greceşti un debuşeu ce va deveni pe an ce trece tot mai larg, că Stratos, directorul general al societăţii, a prevăzut 30 000 000 de dolari pentru dublarea capacităţii lui P.P., la care se adaugă alţi 3 000 000 de dolari împrumut ce i-au fost promise de banca de export-import.

Nimic de zis, cifrele sînt impresionante şi tonul concluziei – „orice alt industriaş grec ar putea urma cu acelaşi succes calea indicată de P.P. ! în sănătatea dumneavoastră, domnilor!“ – vădea hotărîre şi optimism.

— Bine, dar concurenţa filaturilor occidentale? avansează unul din noi.

Omul mătură cu un gest al mîinii obiecţia.

- – Cu maşini moderne şi cu costul mîinii de lucru pe jumătate cît cea din vest sîntem imbatabili.

— Dar maşinile devin tot mai complexe. O să puteţi să le înlocuiţi la timp ?

— Ei, în industria textilă progresele nu sînt chiar atît de rapide. Cere şi va mai cere o foarte mare cantitate de muncă umană. Iar pe cei din Piaţa comună concurenţa îi împinge spre industria grea, chimică, automatizată, care pretinde o calificare înaltă. Cu noi le vine greu să concureze.

— Deci economia greacă se va concentra de acum încolo pe industria uşoară, textilă, de îmbrăcăminte ?

Omul nici nu încearcă să nege ceea ce nouă, obiş- nuiţi cu ideea industrializării, ne pare o erezie.

— Desigur. Forţa de muncă ne prisoseşte, nu ştim ce să facem cu ea.

— Mda... şi bumbacul de unde-l veţi obţine?

— Din reconversiunea agriculturii de la grîu la bumbac. Probabil vom dubla suprafaţa ocupată de această cultură şi vom mecaniza producţia pe întinderi mari.

— Şi ţăranii rămaşi de prisos ?

— Ei, o bună parte va pleca ca şi acum să muncească în străinătate, o oarecare parte îşi va căuta de lucru în

oraş.

— Şi restul?

. Omul dă din cap şi, zîmbind afabil, desface braţele...

— Restul nu ştiu, vom vedea. Se va rezolva într-un fel şi problema lor. Nu sîntem mari economişti, nu-i aşa.? în sănătatea dumneavoastră, domnilor ! Ei, cum v-a plăcut fabrica ?...

Da, cam astea-s perspectivele. De la 1 noiembrie 1962 Grecia e membru asociat al Pieţii comune. Desigur, renunţarea imediată şi necondiţionată la ba- ’ rierele vamale care-i protejau pînă acum economia naţională ar echivala cu intrarea pe nepregătite în- tr-’o cuşcă cu tigri înfometaţi. I s-au acordat termene de reajustare menite să permită supravieţuirea marilor întreprinderi capitaliste de genul P.P, dospirea pe drojdia salariilor joase greceşti a filialelor marilor monopoluri străine care au şi început să invadeze Grecia şi reprofilarea în interesul aceloraşi mari monopoluri a producţiei de materii prime. Iar pe plan politic : „umbrela atomică“ şi asigurarea intervenţiei împotriva „atacului dinafară“ – prezumţie ipotetică

— şi a „subversiunii dinăuntru“ – ipoteză reală.

— Economia greacă este inadecvată, dezorganizată — aprecia deputatul pe plajă – nevoită pentru a se apăra de concurenţa ţărilor vest-europene dezvoltate, să urce tarifele vamale la unele produse pînă la cota de neînchipuit de 280%, ceea ce o sufocă. „Economia profilactică“, ironiză el.

Integrarea economiei greceşti în organismul supra-naţional al Pieţii comune, ar avea, după părerea lui, darul să stimuleze pe producătorii greci, sub ame-ninţarea falimentului, să-şi facă întreprinderile rentabile. Şi rriai este un moment pe care zîmbind mi l-a sugerat tot el : „Grecia ar putea fi o ocazie pentru americani şi englezi de a pătrunde prin uşa din dos pe piaţa celor 6 din care încearcă să-i scoată De Gaulle“. Am întîlnit ulterior ideea, -oficializată, în declaraţia lui Papaliguras, fostul ministru al coordonării economiei naţionale din guvernul lui Cara- manlis : „Oricine face investiţii în Grecia, va avea prilejul de a exporta în mod liber în direcţia bogatei regiuni a Pieţii comune, dar va fi ocrotit, pînă la un punct, faţă de importuri din aceste ţări. Oricine investeşte în Grecia, obţine acces la Piaţa

comună şi acces prin uşa cea mai bună“.

Lichidarea barierelor vamale exterioare ale Pieţii comune faţă de Grecia în schimbul reducerii treptate a taxelor vamale greceşti, pînă la desfiinţarea lor totală în decurs de 15 ani, poate reprezenta pe moment o oportunitate economică valabilă pentru marii capitalişti greci, care speră ca, bazîndu-se pe

O demonstraţie a studenţilor la Pireu împotriva politicii guvernului grec în domeniul învăţământului

Funeraliile deputatului de Pireu G. Lombrakis asasinat la Salonic

Flota a 6-a revine la bază

Măgăruşii pe.şoseaua modernă turistică

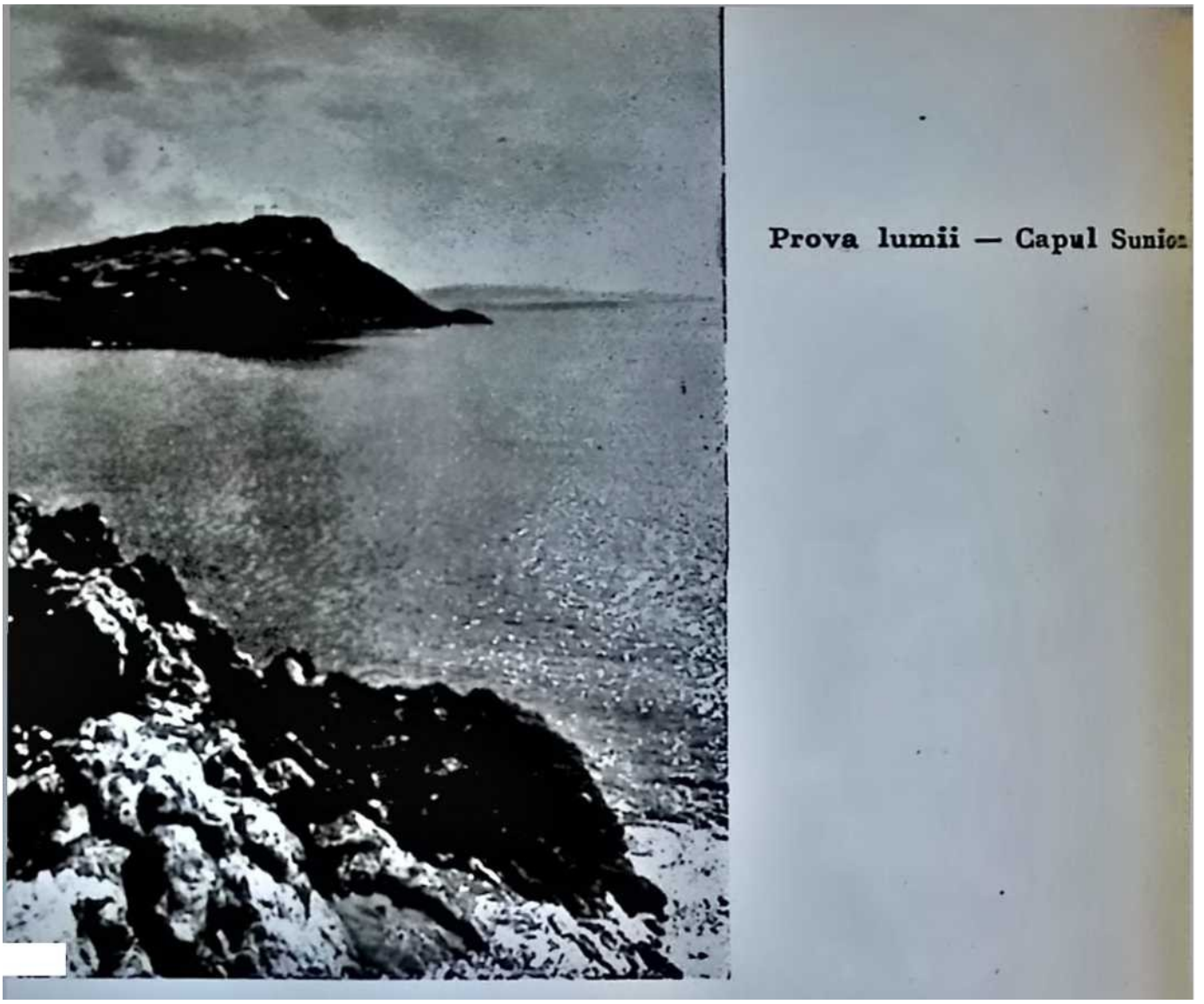

Prova lumii — Capul Sunio

Rămăşiţele Sanctuarului Eleusis.

costul scăzut al mîinii de lucru, să reziste concurenţei, ba să-şi deschidă şi noi debuşeuri pe uriaşa piaţă de 170 000 000 de consumatori ai Pieţii comune. Pentru rest, pentru cei ce nu fac parte din cele 500 de familii, care stăpînesc economia greacă, Dumnezeu cu mila, că la monopoluri milă nu găseşti. „E un joc riscant, dar merită să-l joci“, comentase într-o discuţie unul din directorii fabricii de ţigări „Papa- stratos“ din Pireu. Toţi se refereau însă la sprijinul politic extern, unii mai rezervaţi, apreciindu-l ca un element important, alţii, pe faţă, ca hotărîtor. Acest sprijin politic însă este în bună măsură legat de apărarea investiţiilor străine în Grecia, investiţii care la rîndul lor sînt stimulate de „stabilitatea politică internă“ realizată de guvernanţi prin mijloacele bine cunoscute.

Numai că intenţiile şi raţionamentele capitaliştilor şi politicienilor greci pot fi oricît de departe văzătoare, dar să nu coincidă cu interesele imediate ale marilor monopoluri din vest, care nu pot rezista mirosului banului şi avînd victima la dispoziţia lor, nu pot să nu se apuce să rupă bucăţi din ea tot repe- tînd ce bine ar fi să mai crească şi să se mai îngraşe.

Aceasta e perspectiva care îngrijorează pe unii oameni de afaceri lucizi.

„Asocierea creează mari pericole pentru Grecia, a declarat directorul «oficiului de dezvoltare industrială a Greciei» într-un interviu acordat ediţiei pariziene a ziarului «New York Times». Dacă această ţară nu reuşeşte să adapteze economia sa celei europene,

poporul şi capitalurile ei vor fi obligate să emigreze. Productivitatea trebuie să crească, altminteri Grecia va fi depopulată.“

Invazia de agenţi ai monopolurilor americane şi vest-europene, purtători ai diferitelor oferte în ce priveşte plasarea de capitaluri în Grecia, a pornit şi continuă din plin. în aceasta, ei nu fac decît să dea curs invitaţiilor insistente ale autorităţilor greceşti. Suplimente speciale ale lui „New York Times“, „Le Monde“ şi ale altor jurnale occidentale influente au fost consacrate condiţiilor oferite de Grecia pentru investiţii străine, a fost creat un organ special de stimulare a investiţiilor străine (,,Industrial develope- ment corporation S.A.“) cu un capital de 40 000 000 de dolari, menit să studieze şi să elimine cu ajutorul guvernului orice piedici ce ar sta în faţa pătrunderii capitalului străin în economia greacă. Purtătorii de cuvînt ai cercurilor conducătoare greceşti se iau la întrecere în descrierea în culorile cele mai vii a condiţiilor oferite monopolurilor străine.

„Grecia este ţara care oferă condiţiile cele mai avantajoase investiţiilor de capitaluri străine“, declară Helmis, directorul Băncii Naţionale.

„Investiţiile străine fac obiectul unui regim intr-adevăr privilegiat atît din punct de vedere fiscal, cît şi al posibilităţii repatrierii capitalului şi a beneficiilor“, scrie purtătorul de cuvînt al cercurilor guvernamentale greceşti în pagina economică a lui „Le Monde“, cumpărată ca pagină de reclamă.

„Mari posibilităţi sînt create pentru investiţiile capitalului particular american în Grecia“, a declarat Caramanlis în „New York Times“.

„Industria particulară vest-germană este deosebit de potrivită pentru a satisface necesităţile urgente de investiţii ale Greciei datorită bunei cunoaşteri a ţării“ – afirmă Papaliguras, ministrul coordonării economiei, stîmind în auditoriul grec amintiri nu prea plăcute în legătură cu condiţiile în care nemţii au avut ocazia să cunoască atît de bine Grecia.

Pe cît de liniştitoare şi de ademenitoare sînt astfel de declaraţii pentru monopolurile străine, pe atît de alarmante sînt ele pentru întreprinzătorii greci, care în situaţia creată preferă în general operaţii speculative pe

termen scurt, şi în primii doi ani ai „planului cincinal“ grec (1959—1964) nu au efectuat nici 50% din investiţiile prevăzute pentru sectorul industrial. Rezultatul – vorba lui „Time“ : „cînd răsfoieşti anuarul industriei greceşti parcă ai în faţă volumul „Who’s Who“ al business-ului internaţional“. „Krupp“ (R.F.G.) – cărbune, „Pirelli“ (Italia) – chimie, „Ammonia Casale-Uhde“ (Italia – R.F.G.) – îngrăşăminte, „Pechiney“ (Franţa) – chimie, „Rey- nolds Metals“ (S.U.A.) construieşte o uzină de aluminiu lingă Delfi, „Dow Chemical“ (S.U.A.) o fabrică de polystyren la Lavrion, „Kennecott Copper“ (S.U.A.) exploatează zăcăminte de azbest de la Ka- jani din Macedonia. Urmează „Chrysler“, „Kaiser“, „Benz“, „Philips“, „Siemens“...

Producţia pe ansamblu creşte cu cca 6—7% pe an, dar poporul grec nu e proprietarul acestor întreprinderi, nu poate hotărî profilul lor, şi nici soarta produselor. Importanta rafinărie de la Aspropyrgos, în valoare de 450 000 000 de dolari şi cu o capacitate de 1 700 000 de tone, este exploatată de „Hellenic Petroleum Refinery Company“, în spatele căreia stau societăţile „Socony Mobil Oii Co“ şi „Hydrocarbon Research Inc“, ambele americane. De fapt, multimilionarul american de origină greacă Tom Pappas în asociaţie cu marele armator grec Niarchos sînt stă- pînii rafinăriei. Pappas îşi vinde produsele petrolifere în Grecia la un preţ mai mare cu 30% decît cel de pe piaţa internaţională şi reacţia se produce în lanţ. Industria de ciment, atîta timp cît folosea petrolul ieftin, de 11—12 dolari tona, putea rezista concurenţei pe pieţele străine. Acum, cu tona de combustibil plătită cu 19 dolari, exportul de ciment a încetat, iar în condiţiile Pieţii comune fabricile greceşti de ciment se vor închide probabil cu totul.

Ca să dau un exemp’.u în ce măsură aceste întreprinderi pot fi considerate greceşti, am ales cazul nu al vreunei societăţi americane sau vest-germane, ci tocmai al „marelui patriot“, „binefăcătorul“, prietenul personal al lui Caramanlis şi al regelui, marele magnat Stavros Niarchos, de care am pomenit mai sus.

Niarchos amenajase în apropiere de Pireu, la poalele muntelui Aegaleos, aproape de locul de pe care Xerxe a privit bătălia de la Salamina, un şantier naval uriaş, în

valoare de 30 000 000 de dolari. Aci se puteau construi vase de 35 000 de tone, iar în perspectivă de 65 000 de tone. Cînd am trecut pe lîngă el, tocmai se terminau două vase de 26 000 şi respectiv 22 000 de tone, cele mai mari ce au fost
construite pină acum în Grecia, botezate patriotic „Regele George“ şi „Regina Frederika“, dar aparţi- nînd desigur tot armatorilor particulari.

'Bătălia care s-a dezlănţuit recent între acest Niarchos şi un alt mare armator, industriaş şi bancher grec, Stratis Andreadis, este după remarca ironică a lui „Newsweek“ mai importantă pentru Grecia de azi decît bătălia de la Salamina. Totul a pornit de la intenţia lui Andreadis de a construi un şantier naval la fel ae mare tot lîngă Pireu, la Eleusis. Motivul avansat : cu salarii de 2 pînă la 5 dolari pe zi pentru un tehnician calificat, le rămîne loc pentru amîndoi să concureze cu orice şantier străin. Niarchos însă vrea să culeagă singur caimacul şi ameninţă că, în cazul cînd nu i se asigură monopolul construcţiilor de vapoare, va muta întregul şantier care poartă numele patriotic de „Şantierele navale elene“ tocmai în Maroc, cu specialiştii greci cu tot. Drept argu- ment i-a servit exemuplul celui de al treilea armator de avengură mondială, Aristoteles Onassis, care a fondat cu o parte din veniturile sale societatea de navigaţie aeriană grecească „Olympic airways“ şi acum, folosindu- se de monopolul absolut asupra comunicaţiilor aeriene ale Greciei, a pretins şi a obţinut de la guvern o subvenţie permanentă.

E greu să ai iluzii după toate acestea asupra caracterului grecesc al marilor întreprinderi şi în subsidiar asupra patriotismului marilor rechini ca- pitalişti, greci de origină.

Este limpede că în societatea unor astfel de rechini majoritatea întreprinderilor greceşti realizate în trecut din investiţiile burgheziei naţionale nu au altă perspectivă decît de a fi înghiţite.

Cît despre muncitorii greci, dacă nimic nu se va schimba în ţară, vor continua să-şi vîndă forţa de muncă pe nimic, pentru a-i îmbogăţi pe capitaliştii străini şi pentru a permite marilor monopoluri să ducă cu ajutorul mărfurilor ieftine produse de filialele lor greceşti un

război crunt de concurentă

pe piaţa celor şase şi în afara ei. Vorba lui „Time“: „plătind cu 50 cenţi ora un tehnician grec de înaltă calificare, poţi să te îmbogăţeşti chiar vîn- zînd becuri arse.“

Bine, dar cum stau lucrurile cu ajutorul american ? se poate întreba cineva.

În primul rînd, acest ajutor este legat direct de cheltuielile militare, şi e interesant de văzut cum pe măsură ce Grecia se lasă prinsă tot mai mult în mrejele N.A.T.O., eforturile ei pe linia militară • cresc, iar „ajutorul“ american scade. în limbajul cifrelor, aceasta arată cam aşa : în timp ce cheltuielile militare ale Greciei au trecut de la 80 000 000 de dolari în 1952 la 190 000 000 de dolari în 1962, ajutorul S.U.A. „în sprijinul bugetului de apărare“ a scăzut în acelaşi răstimp de la 50 000 000 de dolari la 18 000 000, adică de la 60% cît reprezenta la început din cheltuielile militare ale Greciei a ajuns la mai puţin de 10% !

Azi, cheltuielile militare ale Greciei însumează aproape 50% din bugetul ei, întrecînd de 10 ori bugetul pentru sănătate şi asigurările sociale şi ajungînd să reprezinte 6% din venitul naţional, proporţional mai mult decît a oricărei ţări din N.A.T.O., în afara principalelor 4 puteri ale blocului : S.U.A., Anglia, Franţa, R.F.G.

Dacă raportăm însă pe cei 160 000 de- militari cît numără armata Greciei la numărul salariaţilor, constatăm că în procente această cifră reprezintă 6,2% faţă de numai 2,2% pentru R.F.G-, 2,5% pentru Anglia şi 5,4% pentru S.U.A. cu armata lor enormă care împînzeşte tot globul ! Economiştii greci afirmă că reducerea cheltuielilor militare ale Greciei măcar la nivelul celor ale Italiei ar permite mărirea investiţiilor cu 30%. Perspectiva participării la „forţele multilaterale“ ale N.A.T.O., ar urca însă, după cum subliniază ziarul ,',Elefte- ria“, bugetul militar al Greciei cu alte 60 000 000 de dolari în viitorii zece ani. Această sumă, adaugă ziarul, este vădit peste puterile ţării.

„Kathimerini“ îşi exprimă pe bună dreptate în- grijorarea cînd spune că : „nu este de ajuns ca o ţară să aibă un efectiv militar sufícient şi să facă sacrificii... este

necesară o împărţire mai echilibrată a poverilor pentru apărarea comună, în sensul că trebuie ţinut seamă şi de cerinţele de îmbunătăţire a nivelului de trai al poporului grec“. Articolul se referă în mod străveziu la alternativa „terenului propice pentru subminarea de către comunişti a ideii alianţei“ (N.A.T.O. n.a.).

Ori „ajutorul“ are tocmai scopul precis de a nu. permite ca mixtura politică grecească să dea în clocot. E ca firicelul de apă rece pe care-l torni în cafeaua pe cale să dea în foc. Torni puţin, te opreşti, mai torni iarăşi. Clocotul se potoleşte puţin, apoi începe iarăşi.

Un aspect oarecum anecdotic prezintă şi atitudinea contradictorie a guvernanţilor greci care, cum o remarcă cu maliţiozitate „Sud-Deutsche Zeitung“, pe de o parte' protestează atunci cînd Turcia capătă un ajutor american suplimentar şi cer un tratament egal, iar pe de altă parte încearcă . să convingă pe toată lumea că Grecia de astăzi a ajuns la punctul suprem al prosperităţii economice.

Situaţia în comerţul exterior grec nu face decît să oglindească realităţile economiei naţionale. în 1939 exportul acoperea 69% din import. Azi, el acoperă abia 1/3 din importul de 740 000 000 de dolari şi continuă să se bazeze în proporţie de 95% pe materii prime şi de peste 80% pe produse agrare a căror valoare scade continuu. Deocamdată, deficitul se compensează în parte prin pro- * dusul frahtului maritim, prin turism şi prin banii trimişi în ţară de către grecii care lucrează în străinătate şi pe vapoare străine.

Nu-i nevoie neapărat să ai idei de stînga ca să înţelegi că problema principală este aceea de a căuta în jur economii complimentare pentru înno- darea unor legături comerciale fireşti. Există pieţe tradiţionale balcanice, există uriaşa piaţă din răsă

rit avidă de produsele greceşti : citrice, măsline, untdelemn, tutun, stafide, care poate asigura debuşeu şi pentru produsele industriale ale Greciei, iar aceasta, la rîndul ei, ar putea porni pe calea industrializării sănătoase cu ajutorul ţărilor socialiste.

Cu toate acestea exportul înspre ţările socialiste, pe care nevoia l-a făcut să se dezvolte repede în ultimii ani, ajungînd de la 5,5% în 1958 la 22% în 1961 din totalul exportului grecesc, a fost frînat artificial în perspectiva aderării Greciei la Piaţa comună, nivelul lui reducîndu-se din nou la cca. 13% din comerţul exterior grec. Ponderea ţărilor balcanice în comerţul exterior grec se menţine sub 10% la export şi sub 5% la import.

Caracterul tradiţional al relaţiilor economice dintre Romînia şi Grecia, calitatea şi diversitatea produselor romîneşti au făcut ca schimburile comerciale dintre ţările noastre să nu urmeze tendinţa generală de scădere, ci să crească chiar, cu 33% în ultimii 3 ani, ceea ce nu înseamnă că nu există încă suficiente posibilităţi pentru lărgirea lor.

Şi cu asta termin cu problemele ridicate de vizita în Pireu, inima industrială a Greciei, oraşul în care se fac cel mai tare simţite contradicţiile care sfîşie Grecia. Poate nicăieri nu apare mai pregnant ca aici prăpastia care desparte interesele oligarhiei financiare de acelea ale restului populaţiei, inclusiv ale unei bune părţi a burgheziei însăşi, îngrozită de povîrnişul fără de întoarcere pe care e împinsă întreaga ţară.

DE LA ATENA LA CORINT

De pe coama dealului Aegaleos, din locul în care pelerinilor veniţi din întreaga Elada Acropole le apărea în toată strălucirea sa, mai aruncăm o ultimă privire înapoi, asupra Atenei.

„Ispă O8oc“ Iera Odos, scrie pe bornele kilometrice – „Via sacra“ atenianã, care ne va duce dincolo de Eleusis, spre Corint, Patras, Deli, apoi spre Olimpia, Sparta, Epidavros, Micene, un cerc de aproape 800 de kilometri care se va încheia peste o săptămînă tot aici, la Atena. E un drum care poate fi deopotrivă un prilej de desfătare şi un lung calvar; depinde cu ce ochi va înregistra călătorul cele din jur.

Monumente antice. Cu asta se mîndreşte Grecia şi asta are de oferit, în primul rînd, călătorilor străini. E drept că, în general, noţiunea de „monument antic“ trebuie luată aici în sensul arheologic al cuvîntului. Marea majoritate a templelor, sanctuarelor, clădirilor publice antice sînt într-o stare cărora nici măcar cuvîntul de ruină nu li se potriveşte. Cu puţine excepţii, totul a fost distrus pînă la temelii, întîi de grecii înşişi în războaiele lor, apoi de romani, şi ceea ce a mai rămas a fost tocat temeinic de diverşi năvălitori şi în timpul din urmă de amatorii de antichităţi din occident. Ceea ce se oferă acum turiştilor sînt de obicei fundaţiile care s-au păstrat în pămînt şi au fost scoase la iveală prin săpături, sau blocuri de piatră prea mari pentru a putea fi folosite ca material de construcţie de către localnici.

Cincisprezece secole de întuneric au dat această notă de „finis“, de mort pentru totdeauna, ruinelor greceşti, atît

de diferite prin aceasta de cele ale Romei de exemplu, care după o letargie lungă a cunoscut izbucnirea luminoasă a Renaşterii. Nicăieri, peste ruinele antice nu se suprapune ceva asemănător Romei, Florenţei, Ravenei medievale – doar un sătuc lîngă Olympia, un tîrguşor lîngă Delfi, un orăşel în apropierea Spartei, fără nici o legătură de continuitate cu rămăşiţele sanctuarului sau ale polisului din apropiere.

Evul mediu, sub aspectul lui occidental, nu-l găseşti în Grecia. Doar mănăstiri şi bisericuţe bizantine şi cetăţui veneţiene sau ale prinţilor-piraţi, transformate în cea mai mare parte în cazărmi turceşti. La rîndul lor, oraşele greceşti apărute relativ de curînd pe locul fostelor tîrguşoare şi sate oropsite sub robia turcească n-au ieşit încă din uniformitatea provincială.

Cel pornit în căutarea urmelor Eladei antice trebuie să ştie că aceasta nu cuprindea nici pe departe întregul teritoriu al Greciei de azi. De fapt, Elada de odinioară se oprea cam la nivelul Termopilelor, aflate la cca 50 km, în zbor de pasăre la nord de golful Corint, iar faţă de Atena cam la distanţa Braşovului de Bucureşti.

De aici încolo începea Tesalia, cu puţine centre istorice importante, guvernată de regi, cînd aliaţi, cînd duşmani, dar cu un gen de viaţă diferit de cel al polisurilor greceşti din sud. Şi mai la nord, dincolo de legendarul munte Olimp, aflat la abia 30 km de Termopile, se întindea Macedonia – ţară semi- barbară, ai cărei locuitori nici măcar nu erau admişi la jocurile olimpice. Şi mai la nord începea barbaria cea adevărată. în felul acesta toată frămîntata istorie a elinilor, pe care am învăţat-o la şcoală, s-a desfăşurat pe un bănuţ de pămînt din jurul golfului Corint şi în partea nordică a Pelop'onesului pe o suprafaţă ceva mai mare decît a Olteniei noastre.

Am crezut că după cele văzute în Italia o să încetez să mă mai minunez, pentru tot restul vieţii, în oeea ce priveşte concentrarea istoriei pe o bucăţică de teritoriu.. Grecia însă, în această privinţă, a depăşit tot ce mi-am putut imagina vreodată. Nu întîm- plător dintre „Ghidurile albastre“, renumita serie de cărţi-ghid, cel mai voluminos, întrecînd pe cel al Italiei şi al Franţei, este ghidul Greciei.

în nord e o lume grecească, dar nu veche elină. E lumea

Macedoniei şi a Epirului ataşată pentru scurt timp Eladei sub pumnul greu al lui Alexandru cel Mare, apoi despărţită sub romani, urmîndu-şi de atunci o cale istorică proprie. Sînt provincii ţărăneşti, înrobite timp de patru secole de otomani, ceea ce le-a unit soarta mai strîns cu restul balcanilor decît cu insulele arhipelagului grecesc, cu Attica şi Peloponesul.

Cei ce se simt atraşi de pitorescul balcanic cu lanţuri de munţi împăduriţi, cu peşteri, lacuri, rîuri înspumate care străbat defilee sălbatice ca să iasă pe întinderile unor văi largi, mănoase, vor alege nordul. Vor avea ocazia să cunoască Epirul, ţara de origină a dorienilor, ţara lui Pirus şi a lui Aii Paşa din lanina, vor întîlni în drum nenumărate turme de oi cu familii de păstori în migrarea lor de milenii ur- cînd spre păşunile alpine, vor găsi un folclor bogat, iarmaroace pitoreşti şi sate de aromîni. Vor găsi aici urmele unui trecut viforos de luptă înverşunată împotriva asupritorilor, sate de munţi care şi-au păstrat neatîrnarea sub secole de dominaţie turcă, ai căror locuitori au preferat să piară cu arma în mînă pînă la unul decît să accepte robia.

' Vor găsi în nord peşteri ca aceea de la Perama, lacuri legendare ca Orestia purtînd pe un istm al lui, Kastoria cu case-fortăreţe şi cu cele 72 de biserici bizantine ale sale, unele vechi de 1000 de ani, vor vizita Edessa, capitala regilor macedoneni. Poate vor avea ocazia să treacă şi prin Monoclisia din Tracia tocmai în „ziua femeii“, zi în care, potrivit tradiţiei locale, bărbaţii rămîn închişi în casă, mulg vacile, se ocupă de copii, fac curăţenie, iar fe- meile se strîng în circiumă, fumează, beau şi pun treburile obşteşti la cale – tradiţia locală susţine că Monoclisia a fost capitala amazoanelor. Nu vor scăpa desigur prilejul să viziteze îngrămădirea fantastică de mănăstiri de pe muntele Atos şi să poposească la mănăstirile de la Meteora – loc unic în felul său în lume. închipuiţi-vă ceva asemănător cu stîlpii calca- roşi ai Arizonei din regiunea canioanelor sau Detunata şi Suhardul din Carpaţii noştri, multiplicat de zeci de ori. Pe fiecare stîlp de stîncă cu pereţii drepţi şi capete teşite e cocoţată cîte o mănăstire. Sînt 24 în total, născute în secolul al XlV-lea, în perioada luptelor între bizantini şi sîrbi, servind de refugii, practic inaccesibile. Nici acum, cărăruile care urcă deasupra

prăpăstiilor ameţitoare nu duc pînă în vîrf. Ca să ajungi sus, trebuia pe vremuri să te caţeri pe nişte scări drepte, de cîte 10—15 m, care puteau fi ridicate, întrerupînd accesul, sau să fii tras cu vinciu, atîrnat într-un coş de frînghie. Azi sînt scări şi pasarele amenajate pentru turişti, dar de ameţeală tot nu scapi. în schimb sus eşti răsplătit din plin şi de priveliştea care desfide orice fantezie, şi de interioarele mănăstirilor, păstrate intacte de peste patru veacuri.

Dar cu tot pitorescul său, pentru noi, cei ce am străbătut munţii Apuseni şi crestele Retezatului, văile Neamţului şi ale Sucevei, cu mănăstirile lor, nordul Greciei nu ne apare cu totul neobişnuit şi nou.

De aceea, dacă ţi-s dragi legendele Olimpului, dacă ţii în minte neobişnuit de variata, de plină de prospeţime chiar şi pentru noi, cei de azi, mitologie greacă, alegi ruta obositoare prin arşiţa, praful şi monotonia Greciei de sud şi a Peloponesului. E un drum care, din moment ce ai părăsit Atena, urmează încontinuu căile bătute de zeii şi eroii antici. Pe aici a trecut Teseu la întoarcerea sa din Creta, unde ucisese Minotaurul. Uite, chiar în locul acesta, unde şoseaua se încastrează în stînca abruptă deasupra talazurilor mării, l-au întîmpinat tîlharii care dij- muiau pe toţi trecătorii ce se încumetau pe acest unic drum pentru a ajunge la Atena. Pe acest drum de ţară venea Oedip sprijinit de fiicele sale. Aici, calea lui se încrucişează cu aceea a lui Oreste, urmărit de furii, dincolo cu aceea a lui Hercule, care-şi ducea iubita, Dejanira, în braţe. Centaurul Nesos transporta călătorii peste acest rîuşor şi la acest vad a încercat s-o răpească pe Dejanira. în păduricea aceea şi-a dat sufletul Adonis în braţele iubitei sale Afrodita. De această stîncă a fost legată Io păzită de Argus. Uite şi măslinul de trei ori milenar sub care s-a odihnit Platon... E o încîntare fără seamăn, căreia Chateubriand i-a plătit tribut din plin în notele sale de călătorii de la Paris la Ierusalim. Pentru cei ce descoperă vechea Grecie din cărţile-ghid pe care le confruntă încontinuu cu ceea ce văd în jur, peisajul monoton, care nici pe departe nu aduce cu acel al Eladei, pe cînd o locuiau zeii, plină de păduri, izvoare, pajişti înflorite, nu spune nimic – un pîrîiaş pe jumătate secat, o stîncă oarecare, o pădurice de salcîmi prăfuită. Nu-i de mirare că

pentru mulţi din ei drumurile nesfîrşite printr-o ţară aridă, săracă, cu repetarea aceloraşi ruine, rămăşiţe de acropole şi temple, reprezintă un chin.

Programul însă e program, oamenii au plătit bani şi pretind să vadă cu ochii proprii ceea ce e trecut în ghid. Uite ca acum. Abia ieşiţi din Atena, ne abatem de pe şosea pe un drum lăturalnic şi, după ce' trecem prin faţa rămăşiţelor unor diguri şi poduri antice, ne oprim în faţa unui cîmp de ruine la poalele unei stînci cu o capelă în vîrf, ridicată în locul unei vechi Acropole. Coborîm sub un soare care, deşi e începutul dimineţii, îţi înfige ace înroşite în creştet. Sîntem la sanctuarul din Eleusis, locul bine-cunoscutelor mistere eleusiene.

Ciudat, privind în jur, îţi vine să crezi că există ruine vii şi ruine moarte. Pe Acropola ateniană, în văgăuna sacră de la Delfi, pe treptele templului lui Zeus înconjurat de stejarii seculari ai Olimpiei, printre ruinele Micenei, ai vrea să te îndepărtezi de grupul de turişti, să rămîi singur, nemişcat, ascul- tînd parcă scurgerea timpului, aidoma foşnetului uşor al şopîrlei ieşită să se încălzească la soare pe pietrele milenare. Aici, la Eleusis, ruinele nu-ţi spun nimic – un sanctuar religios oarecare, atît. Asculţi plictisit explicaţiile ghidului despre misterele culturii zeiţei Demeter şi al fiicei ei Koré-Proserpina, apoi te laşi plimbat un ceas prin propileele mari şi mici, prin rămăşiţe de galerii, temple, portice construite de Pisistrate, Cimon, Pericle, Licurg, Ha- driam, amestecate, întrepătrunse, suprapuse, unele presupuse, altele bănuite, pe care ghidul le descurcă cu dexteritate profesională. Urmează exponatele unui mic muzeu cu resturi şi copii romane neinteresante şi, uf ! îmbarcarea spre Corint.

Drumul în lungul ţărmului mării, pe lîngă golful Saronik, e frumos, dar nu de frumuseţea Coastei de Azur sau celei dalmate, ci de o frumuseţe aspră, specifică greacă. Povîrnişuri cu iarba de culoare albăstruie, pe care o dă lupta îndelungată cu seceta, şi rari măslini cu trunchiuri contorsionate, cu frunzele verzui-argintii, marea care sub reverberaţia soarelui joacă în toate nuanţele de la plumburiu lucios la verdele de agat şi albastru ultramarin. Din loc în loc apar din apă insuliţe şi stînci golaşe, înconjurate de o dantelă de spumă. în rarele vă- ioage mai umbrite, briza mării şi un pîrîiaş acum secat creează pe

neaşteptate din amestec de pini, de bolovăniş acoperit cu muşchi şi de mici tăpşane de iarbă colţuri de stampă japoneză. Drumul e îngust ca toate drumurile din Grecia, cu parapetul pus, pare-se, doar în acele locuri în care automobilul riscă să cadă de-a dreptul în mare. în alte locuri, în care se presupune că va mai face pînă jos cîteva tumbe izbindu-se de stînci, e considerat inutil.

în sfîrşit, ieşim din munţi şi ne angajăm pe o întindere plată, lăsînd marea departe, la stînga noastră. Nu-i nimic deosebit în jur şi lumea în maşină conversează cînd, deodată, se aude un huruit caracteristic sub roţi şi de o parte şi de alta apar fermele unui pod. Pod aici ? Pînă ne dumirim, am şi trecut dincolo, maşina a tras pe marginea şoselei şi însoţitorul ne invită să coborîm, să aruncăm o privire asupra canalului . Corint.

în ultimul timp, omenirea s-a cam obişnuit cu construcţii de mari hidrocentrale şi canale, faţă de care cei 10.000.000 m^3 escavaţi pentru construirea acestui canal nu spun mare lucru. Şi totuşi, în lumea mică a Mediteranei tăierea istmului Corint a reprezentat pentru navigatori realizarea unei năzuinţe vechi de mii de ani. Azi, valoarea canalului se măsoară în cei 350 km cu cît s-a scurtat drumul între porturile Mediteranei Occidentale şi Pireu şi în tone de combustibil economisit. în trecut se măsura în vieţi omeneşti şi în bunuri pierdute în furtunile ce bîntuiau capătul de sud al Peloponesului, pe care corăbiile erau obligate să-l ocolească în loc să treacă prin liniştitul şi feritul golf al Corintului.

Se spune că încă Periandru, unul din cei 7 înţelepţi ai Greciei antice, intenţiona prin secolul al VH-lea î.e.n-. să taie istmul. Neron a inaugurat lucrările cu o cazma de aur. Sarcina era însă peste puterile tehnicii de atunci şi îţi dai seama de asta din prima privire aruncată în adîncul acestei văgăuni unice în felul ei în lume. Departe, jos, la 80 m dedesubt, firul canalului pare strimt, de nu înţelegi cum s-ar putea strecura un vapor prin dînsul. Tocmai trecea un vas tras de remorcher, încet, cu fereală, cu marginile suprastructurii atingînd aproape pereţii canalului, cu marinarii alergînd aferaţi în lungul punţii preocupaţi să apere vaporul de izbituri.

Şi totuşi lăţimea fundului canalului este de 23 m, egală cu aceea a Canalului de Suez. Acolo însă e vorba de o

covată cu malurile domoale, aici e o tranşee cu pereţii atît de drepţi de nu-ţi poţi da seama cum de nu se prăbuşesc. Ameţeşti de-a bine- lea privind în jos de pe podul de metal, de aproape 100 m deschidere, care unduie neplăcut la trecerea fiecărei maşini.

încă cîţiva kilometri şi iată-ne în noul Corint, construit în apropierea locului Corintului vechi

distrus de un cutremur acum 100 de ani, refăcut şi distrus iarăşi de un alt cutremur, în 1928. Ce e drept, Grecia, din punct de vedere al cutremurelor,' n-are de invidiat pe nimeni. La fiecare cîţiva ani are loc cîte unul, dacă nu catastrofal, în orice caz de ordinul celui de pomină de la noi din noiembrie 1940. Cel mai puternic, din Tesalia în 1953, s-a soldat cu 1 000 de morţi. Pînă acum, ţara a fost ferită de dezastre ca acelea de la Agadir (12 000 morţi) sau Iran (20 000 morţi), care au avut loc în ultimii 3 ani, amîndouă de-a lungul paralelei 35°, care pare să corespundă unui maxim de instabilitate a scoarţei.

Corintul nou nu prezintă interes deosebit – e un port şi un centru comercial de provincie, ca multe altele. în schimb ruinele vechiului oraş ocupă toată cîmpia dimprejur. Aşezat la răscrucea drumurilor de la est în vest şi din Atica în Peloponeş, luînd şi vamă pentru trecerea istmului, Corintul, fondat se spune de tîlharul Sisif, se îmbogăţise nespus. Fondase colonii înfloritoare în tot bazinul Mării Medite- rane în frunte cu Siracuza din Sicilia. Nimic nu i-a putut dezbăra însă pe corintieni de firea lor uşuratică, nici măcar romanii, şi pe bună dreptate moravurile Corintului erau considerate în lumea medite- raneană drept cele mai frivole şi mai descompuse. Bogăţia lor şi faptul că se aveau bine cu toată lumea le-a permis să concureze jocurile olimpice prin organizarea „jocurilor istmice“ în cinstea zeului mării, Poseidon. Ba admiţînd ca barbarii de romani să ia parte la jocuri le-au cîştigat bunăvoinţa după cum o cîştigaseră mai înainte pe aceea a lui Alexandru Macedon, care aici, pe stadionul corintic, a fost proclamat comandant suprem al oştilor greceşti în marea expediţie împotriva perşilor.

Istoria lui ulterioară este tipică pentru istoria oraşelor greceşti, din Moreea mai ales ; herulii, vizigoţii lui Stilicon, slavii, piraţii normanzi, apoi bizantinii lui Leon Sgouros, urmaţi de cruciaţii franci, de ve- neţienii lui Acciaioli, turcii, cavalerii de Malta, ve- neţienii, apoi din 1715 iarăşi turcii, toţi l-au stăpînit pînă în 1821.

Puţini, în vremurile din urmă, s-au aşezat să locuiască pe ruinele vechiului Corint, iar celor care au făcut-o, cutremurul le-a distrus casele, astfel încît arheologii pot să scurme în voie pe întregul cuprins al ruinelor înconjurate de ziduri ce se întind pe o lungime de 20 km.

De fapt, ruinele Corintului vechi sînt mai mult romane decît greceşti, dar vizitarea rămăşiţelor unui mare oraş comercial cu stradş principală pavată cu marmoră, cu piaţă publică, fîntîni,- clădiri publice, băi, teatre şi temple, în frunte cu templul lui Apo- lon, unul din cele mai vechi, mai mari şi mai bine conservate din Grecia, rămîne totuşi o experienţă interesantă.

Turistul, obosit, la sfîrşitul traseului se uită la ghid cu nădejdea că va fi scutit de obligaţia de a se căţăra pînă la Acrocorint, Acropole a oraşului cocoţată pe o creastă abruptă de aproape 600 m înălţime. Chiar privită de aici, de la poalele dealului, uriaşa cetate cu rînduri, rînduri de ziduri crenelate, eline, bizantine, france, veneţiene, turceşti – suprapuse, întrepătrunse, întărite cu turnuri, adăpostind un haos de rămăşiţe de capele, moschee, minarete, cazemate – îţi dă o impresie puternică. însă să urci pînă sus... ghizii de obicei se arată înţelegători şi cei slabi de caracter pierd astfel ocazia unică de a îmbrăţişa cu privirea de la această înălţime golful Corintului şi golful Saronic, pînă la insulele Egina şi Salamina, Atica pînă la capul Sunion, şi chiar să întrezărească capela albă de pe Lycabett, din centrul Alenei.

Canalul Corint.
Ruinele Corintului.

Sanotuarul lui Apolo delficul

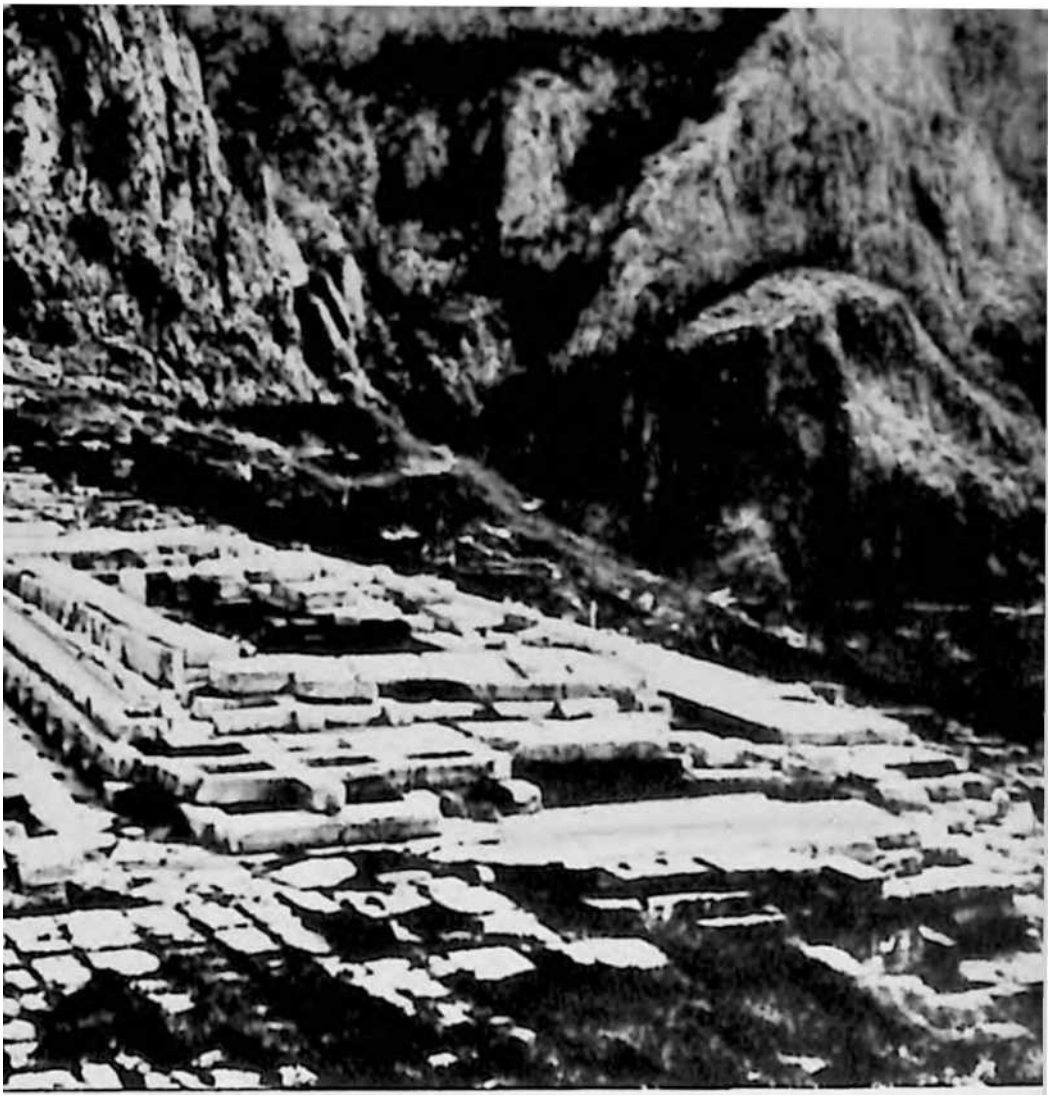

Castelul Rión la ieşirea din golful Corint

Patras. Portul

Patras. Fortăreaţa

în dumbrava sacră a Olimpiei

DE LA CORINT LA DELFI

În autobuz lumea moţăie. Fină la prînz, pe care urmează să-l luăm la Xilocastron, mai e o bună oră de mers. La dreapta noastră, dincolo de apa sură, liniştită a golfului, malul nordic se tot. îndepărtează pe măsură ce înaintăm, pînă dispare cu totul. De partea cealaltă rîpe sterpe, torenţi secaţi, bolovăniş, bălţi pline cu stufăriş mărginite de sălcii. Pe puţinele parcele de pămînt lucrat, despărţite între ele prin garduri vii de cactuşi şi sisal – pavăză mai mult ca sigură împotriva intruşilor – ţăranii dorm în arşiţă cu capul ascuns

sub o basma sau vestă. Din loc în loc, cîte o livadă cu arbori amestecaţi, printre care numeroşi migdali, rare cătune şi sate mici, cu siluetele caracteristice ale fîntînilor cu cumpănă.

Sîntem în Moreea – cum s-a numit în trecut Peloponesul. Trecînd istmul Corint, am păşit peste graniţa între două Grecii, a căror soartă s-a despărţit o dată cu năvala otomanilor. Timp îndelungat a fost frontiera înaintată, poate cea mai sîngeroasă frontieră, dintre cele două lumi vrăjmaşe ale trecutului – cea creştină şi lumea islamului. Chiar şi cel ce a studiat la vremea sa temeinic istoria, odată ajuns pe meleagurile acestea, nu-şi revine. Bizantinii, vizigoţii lui Alaric, slavii, avarii, sarazinii, normanzii, cruciaţii franci, veneţienii, genovezii, florentinii, turcii, iarăşi veneţienii, iarăşi turcii, apoi francezii, englezii, pînă la urmă înşişi grecii s-au cucerit şi răscucerit, s-au suprapus, s-au exterminat reciproc, s-au războit pentru fiecare petic de pămînt, au clădit cetăţi şi castele pe care alţii le-au dărîmat şi din piatra lor şi-au clădit alte fortăreţe, care şi ele au fost dărîmate la rîndul lor. Sînt atîţia duci, dogi, despoţi, paşale, de nu-i mai poţi număra şi ţine minte în ce ordine s-au succedat ei, care pe care l-a omorît, ce a cucerit şi ce a pierdut fiecare.

Ce i-a atras aici, pe aceste pămînturi sterpe, pe vikingii normanzi, feudalii francezi, piraţii sarazini, amiralii veneţieni ? Apropierea marilor drumuri comerciale, care legau orientul de occident ? Bazele pentru atacuri piratereşti asupra bogăţiilor orientului ? Posibilitatea ca aici, la periferia lumii civilizate de atunci, la marginea imperiului otoman, la frontiera între răsărit şi apus, unde spada şi curajul erau singura lege, să-şi croiască cu puţin noroc un loc sub soare ?

Clocotul neîncetat al acestui cazan în care istoria a aruncat noi şi noi ingrediente n-a permis lespezii grele turceşti să ferece viaţa de aici într-o robie asemănătoare celei din restul Greciei şi al Balcanilor. Mixtura care s-a produs aici s-a

dovedit a fi una tare, tare de tot. A demonstrat-o răscoala din 1821, care a reunit destinele istorice ale Moreei cu acelea ale restului Greciei, răscoală izbucnită în plin imperiu otoman, în plină închisoare a popoarelor, împotriva unui duşman infinit superior, crud, sîn- geros, sălbatic. Mixtura s-a dovedit de neînghiţit nici peste un secol : în Pelopones hitleriştii n-au reuşit să stăpînească decît oraşele principale şi în timpul zilei bucăţile de şosele care le legau. Noaptea autoritatea lor se răsfrîngea asupra cîtorva clădiri guvernamentale ale oraşelor izolate între ele. Restul era stăpînit de E.L.A.S.

Luăm masa la Xilocastron, într-un restaurant turistic pe malul golfului. Meniul e acela „tipic grecesc“, numitor comun al gusturilor turiştilor şi al specificului naţional, cu vinuri standardizate provenite de la marile case comerciale, pe bază reciproc convenabilă de rabat şi reclamă.

Discuţia la masă se învîrteşte în jurul celor văzute şi al celor ce urmează să mai vedem. Mai bine-ziş e îndreptată pe nesimţite în această direcţie de cei doi responsabili ai excursiei, tineri foarte simpatici, soţ şi soţie, el profesor de liceu, ea studentă. Sînt amîndoi în vacanţă şi fac oficiul de ghizi – însoţitori pentru străini. Pare-se că abia cîştigă cu ce să-şi acopere cheltuielile ocazionate de drum. Din vorba lor am înţeles însă că de fapt îi interesează înseşi călătoriile prin Grecia şi contactul cu caleidoscopul turistic. Am desluşit de asemeni ceva ce s-ar putea numi apostolat în mic – propaganda pentru Grecia lor. Sînt foarte modeşti amîndoi şi plini de amabilitate, dar din punct de vedere al ghidului profesional nu totdeauna îndemînatici. Li se întîmplă cam des să calce perceptul de a nu contrazice clienţii şi să se angajeze în discuţii contradictorii şi în tirade pasionate, uitînd că în cazul de faţă sînt simplii funcţionari plătiţi, iar cei cărora li se adresează poate vor să-şi mănînce în linişte peştele à la grec şi să aţipească puţin în şezlonguri în loc să asculte

consideraţii cu privire la ultimul „Kouros“ descoperit în Cipru. Găsesc în noi un auditoriu receptiv şi cu ocazia asta aflăm că pasiunea pentru mituri greceşti se poate extinde pînă şi asupra unei ocupaţii atît de prozaice cum este prospecţiunea geologică.

Redescoperirea acum un secol a minelor de la Lavrion şi a celor de cupru din Cipru – cunoscute din antichitate – de către geologii italieni şi germani pe baza unor texte vechi, i-a dat ideea unui prospecter, Alexandros Xenarios, să vadă, vorba lui, „dacă nu cumva textele vechi sînt bune pentru businessul modern“, şi s-a apucat să caute referirile cu privire la bogăţii minerale în lucrările lui Aris- totel, în cuvîntările lui Demostene şi în „Geografia“ lui Strabon şi pînă la urmă a izbuitit să descopere un depozit de 200 000 de tone de cupru şi 60 de tone de aur în peninsula Calcidică !

— Poţi să adaugi că exploatarea a şi fost preluată de „Nippon Mining Co.“, care va expedia întreaga producţie în Japonia,’ pune punctul final povestirii studenta-soţie, vădit mai radicală decît soţul ei.

Luăm startul după ce ghizii noştri ne descriu drumul care ne aşteaptă. Denumirile pe care le dau ei localităţilor sînt cele vechi eline, ceea ce după experienţa mea proprie nu serveşte la nimic în discuţiile cu localnicii. E ca şi cum ne-am apuca să întrebăm azi de Drubeta, Apulum, Napoca în loc de Turnu Severin, Alba lulia şi Cluj. Bine că măcar „guide bleu“ a împăcat lucrurile, punînd în paranteză alături de numele răsunătoare mitologice ale fiecărui deluşor, rîuleţ, băltoacă, aşa-zisele „denumiri vulgare“, de fapt singurele cunoscute de populaţie.

Dincolo de Xilocastron drumul se sălbăticeşte de-a binelea. Ţărmul golfului Corint, care aici are 20— 25 km lăţime de-ţi dă iluzia mării libere, e răvăşit, cu stînci prăbuşite în neorînduială în apa mării, printre care valurile ridică adevărate gheizere. în stingă noastră se

ridică creste muntoase de înălţimea Bu- cegilor, întretăiate de văi adînci, rîpoase, cu marginile ziimţuite de vînt şi torenţi. O turmă de oi care se scurge la nesfîrşit dintr-o vale, condusă de ciobani în bunde miţoase ca cele ale ciobanilor noştri şi de o droaie de dini, ne obligă să ne oprim locului în exclamaţiile de „how exciting“ ale celor din autobuz, care pun mîna pe aparatele de fotografiat să consemneze evenimentul. îţi pare rău că nu poţi profita de oprire, să te abaţi niţel, uite colea, în valea care duce la vechiul Stimfale, aşezat pe malul lacului cu acelaşi nume cîntat de Homer şi Pindar. Pe aici, pe undeva, Hercule s-a războit cu păsările răpitoare ucigaşe care terorizau regiunea, repurtînd o nouă victorie în cadrul celor douăsprezece munci ce i s-au hărăzit.

Pornim iar. Aşezările omeneşti se fac tot mai rare în drumul nostru. Poate şi istoria a obişnuit oamenii să se retragă în interiorul ţării, mai departe de ţărmul golfului care a. despărţit timp de secole Moreea, avantpostul creştinătăţii de Grecia continentală, stă- pînită de turci. O singură noapte era suficientă pen tru o incursiune care să lase scrum şi cadavre în locul aşezărilor omeneşti, iar răsăritul soarelui să-i găsească pe cei rămaşi în’viaţă robi în calele corăbiilor.

Oamenii urcau văile în sus şi se aşezau pe platouri, apăraţi de fortăreţe durate în locuri de strâmtoare, cu turnuri de veghe înălţate pe creste, de pe care se vedea ca în palmă orice mişcare pe întinsul golfului şi pe ţărmul celălalt.

în călătoria trecută am cotit într-o astfel de vale. Un drum cu o pantă imposibilă urca printr-unul din cele mai sălbatice defileuri ce mi-a fost dat să văd, trecînd printr-o succesiune neîntreruptă de tuneluri şi poduri suspendate deasupra unor prăpăstii, în fundul cărora torenţii spumegau în hasoul de stînci prăbuşite. La un moment dat valea s-a lărgit şi pe versantul celălalt, deasupra

unei pădurici de brazi, sub un imens perete de piatră apăru Mega Spileion, pe vremuri cea mai mare şi mai bogată mănăstire grecească, fondată în secolul al VIII-lea.

Ca aşezare aduce cu schitul de pe vremuri de la peştera lalomicioarei. O idee îndepărtată de ceea ce reprezintă Mega Spileion ar putea-o da cunoscuta mănăstire Rila din Bulgaria. Doar că totul trebuie înmulţit de cîteva ori ca să se ajungă la proporţiile uriaşei mănăstiri-fortăreţe, cu cele 7 etaje ale ei, cu lucarne şi ambrazuri în zidurile exterioare, cu galerii în lungul lor, de pe care se turna ulei fierbinte şi plumb topit asupra atacatorilor.

înăuntru e o îngrămădire inextricabilă de culoare, curţi, coridoare şi nenumărate chilii îngropate în grotă deasupra unor pivniţe uriaşe, pregătite pentru asediu cu butoaie de cîte 15 000 de ocale fiecare.

Călugării sînt puţini. Impresia generală este aceea de ruinare, parcă nu s-a mai putut ridica după marele incendiu din 1 400, cînd au ars aici – lucru puţin cunoscut în general – o uriaşă bibliotecă cu manuscrise antice, de nepreţuit, pe care cenobiţii din lumea greacă, refugiindu-se din faţa navalei turceşti, le-au pus aici la adăpost.

Călugării ortodocşi s-au dovedit a fi bine versaţi în mitologia păgînă greacă şi s-au oferit să ne conducă pînă la cascadele faimosului Styx (desigur Mavro-Nero sau Draco-Nero – apa neagră sau apa dracului în limba localnicilor), pe malul căruia ne-au debitat tot ce spune mitologia despre fluviul infernului, despre luntraşul Caron, care trecea peste el sufletele celor morţi, despre Ahile făcut invulnerabil prin scufundarea în apa rîului ş.a.m.d.

Şi mai sus, drumul ne-a dus de-a lungul firului văii pînă am ieşit pe platou. Am dat desigur şi aici de o fortăreaţă, aceea a foştilor stăpîni ai acestor locuri, a baronilor de Tremouille, în apropiere de Hagia Lavra, altă mănăstire fondată în secolul al X-lea, unde la 25 martie 1821 s-a ridicat pentru

prima oară stindardul revoltei, chemînd grecii la arme.

După orăşelul Egion, unde-ţi aminteşti de capra care l-a hrănit pe Jupiter, şi de Agamemnon, reunindu-i aici pe şefii greci înainte de a porni expediţia împotriva Troiei, peisajul începe să se îndulcească. Apar terase cu viţă de vie şi cu livezi de măslini în locuri mai adăpostite şi aşezările omeneşti devin mai dese. Malul celălalt al golfului se apropie treptat, pentru ca la Rion golful să se gîtuie înainte de ieşirea la mare într-o strîmtoare de nici 3 km lărgime. Aici, grupul nostru mic se desparte de ceilalţi şi ne îndreptăm spre ţărm ca să trecem dincolo, în drum spre Delfi. Două promontorii înaintează în apă din nord şi din sud. Pe fiecare cîte o fortăreaţă care păzea pe vremuri intrarea în golf – Rion cu castelul Moreei, şi Antirion cu castelul Rumeliei – stăpînite cu schimbul de veneţieni şi de turci. Cînd erau în aceeaşi mînă închideau cu nădejde intrarea în golf, cînd erau în mîini diferite se înfruntau peste îngustul braţ de mare pe care îl traversăm pe un vechi vas englez de asalt, vîndut probabil la fier vechi şi pus în slujba comercială, paşnică, de un localnic întreprinzător.

Stînd aşa la prora vasului care luptă cu greu împotriva curentului puternic ce-l trage spre larg, zguduit de loviturile valurilor care se sparg în botul lui teşit, amenajat pentru debarcarea tancurilor, avînd cetatea Rion în spate şi cetatea frate-duşmană în faţă, cu puţină fantezie te poţi închipui participant la una din expediţiile de jaf pornite de vreun senior feudal împotriva Rumeliei. Şi iarăşi sentimentul ciudat al unei falii a timpului, prin care suflă vîntul istoriei, încărcat, saturat de fanatism religios şi de cupiditate, de blestemele celor morţi şi de chiotele învingătorilor, ce au răsunat aici pe vremuri şi s-au repercutat secole de-a rîndul de aceste ţărmuri, a căror asprime şi-a găsit parcă întruparea în bastioanele şi cazematele mohorîte ale fortăreţei turceşti ce abia se distinge din masa cenuşie a pereţilor de

stîncă spre care ne îndreptăm.

O cafea neagră fierbinte, tare şi dulce, servită în ibricuri de aramă, pe o tavă turcească tot de aramă, cu arabescuri şterse în email negru, ne mai întremează după începutul de rău de mare. Localul – o combinaţie puţin bizară, la prima vedere, de cafenea grecească cu han turcesc şi magazin universal, cu bulgări de sare, petrol lampant, lămpi, cîteva icoane şi cărţulii gen „Vieţile sfinţilor“ şi „Pe cînd a umblat Dumnezeu şi Sîn Petru pe pă- mînt“ – poartă firma bătăioasă „La Victoria de la Lepanto“, în cinstea celebrei bătălii navale din 1571 în care a fost distrusă flota turcă de forţele navale ale Europei coalizate. Zăbovim puţin tentaţi de iaurtul „de casă“ făcut din laptele oilor care au păscut iarba zemoasă a povîrnişurilor îndreptate spre mare, cules dintr-o strachină întinsă, cu o lopăţică ce abia străpunge caimacul auriu întărit, gros de o jumătate de deget.

Din nou la drum. Şoferul, ca să recupereze întîrzierea şi să ajungă pe lumină la Delfi – drumul e periculos, ne explică el – goneşte nebuneşte pe o şosea ameţitoare, care urcă tot timpul, trecînd de pe o margine de prăpastie pe alta. Dacă nici pe şosele naţionale nu există parapete, apoi aici, pe un drum puţin folosit de turişti, cu atît mai mult – la Delfi se vine de obicei direct de la Atena, pe ţărmul, nordic al glofului Corint. Alternativa de a ne rupe gitul pe lumină nu e cu nimic mai îmbietoare, dar n-avem ce-i face. La aluziile noastre discrete, şoferul se întoarce cu totul spre noi şi continuînd să conducă cu o singură mină, ne demonstrează, ajutat de gesturile celeilalte mîini, că temerile noastre sînt exagerate. Cădem imediat de acord cu dînsul şi oftăm uşuraţi cînd se întoarce cu faţa la parbriz şi, evitînd în extremis un autocamion bolid venind în sens invers, apasă din nou cu nădejde pe accelerator. Dacă explodează vreun cauciuc sau ne sare înainte vreun cîine de pe povîrnişul pe care pasc nişte oi parcă bătute în cuie – altfel nu e de înţeles cum de

se ţin pe peretele abrupt – s-a zis cu noi.

Inserarea ne prinde în apropiere de Delfi, după ce străbătusem ultima creastă a munţilor, printre pereţii uriaşi de stîncă, cărora numai termenul de anticameră *a* infernului li s-ar potrivi. Treptat, peisajul devine mai puţin sălbatic, suficient ca să permită măslinului să reapară, întîi timid, apoi înconjurîndu-ne din toate părţile cu livezi – cele mai bogate din Grecia – ce acoperă dealurile în jur, întinzîndu-se hăt-departe pînă pe sub muntele Parnas. îţi dau o impresie ciudată aceşti copaci cu trunchiuri joase, răsucite, găunoase, cu ramuri contorsionate, pline de scorburi. Numai conştiinţa faptului că măslinul era arborele sacru al Greciei te face să-l priveşti cu respect şi să găseşti nu ştiu ce nobleţe în silueta lui gîrbovită caracteristică şi în culoarea schimbăcioasă a frunzişului său : verde crud cînd este privit de aproape, şi tot mai albăstrui, mai argintiu, cu cît te îndepărtezi. Poate' extraordinara lui longevitate şi faptul că nu răspunde îngrijirii celor care l-au plantat decît tîrziu de tot – primele fructe la 20 de ani, maturitatea deplină la 40 de ani – ca şi cum i-ar încerca răbdarea şi grija, dar apoi răsplătindu-i din belşug pe ei şi pe nepoţii lor şi pe nepoţii nepoţilor lor, au cîştigat stima oamenilor. E veşnic verde şi, veşnic darnic, prieten vechi al omului şi sprijin de nădejde. în lumea pustiită de războaie neîncetate, fructele lui hrănitoare salvau oamenii de foame şi-i ajutau să treacă greul – e gustos mărul, dar din fructele lui nu poţi trăi, pe cînd din măsline da – nu e întîm- plător că vechile legi eline cereau moartea omului care se încumeta să taie un măslin, simbol al vieţii şi al păcii totodată.

Delfi. O străduţă îngustă, urcînd pieptiş pe sub o creastă muntoasă, cu uşile prăvăliilor de suveniruri date larg în lături. Poţi jura fără să te dai jos din maşină că vasele de aici vor avea pe ele desenată pe Pitia aşezată pe trepied, că pe tejghele vei găsi statuiete în mărimi diferite – potrivit pungii fiecăruia – ale lui Apolo din Delfi turnate în serie undeva la Frankfurt pe Main şi

alături de reproducţii în marmoră ale templului păgîn, ex- voto-uri ortodoxe.

Oprim în faţa hotelului după un ultim viraj pe marginea prăpastiei, al cărei fund se pierde în întunericul nopţii ce se lasă. Ne întâmpină muzica de jaz, holul cu decoraţii moderne, cu restaurant elegant şi bar cu alămuri strălucitoare. E unul din punctele nodale ale reţelei de turism a Greciei; din marile sanctuare antice, Delfi e cel mai apropiat de Atena şi majoritatea turiştilor se abat pe aici.

Dimineaţa, o dată cu primele raze ale soarelui ce îmbracă într-un nimb de pulbere aurie creasta Parnasului, urc la sanctuar. Priveliştea e rară ca frumuseţe, sălbăticie şi măreţie totodată. în golul ce mi se deschide la picioare, toate degradeurile posibile de verde şi bleu se termină undeva departe, contopindu-se cu verdele mării ce se întrevede la capătul defileului, sub un cer care şi-a căpătat, deşi soarele nu răsărise încă pe deplin, albastrul uimitor de adînc şi de luminos al Greciei.

Marele amfiteatru natural al sanctuarului se desface parcă dintr-o dată, dominat de pereţii uriaşi, verticali, de stîncă ai muntelui, cu feţele galbene roşcate amintind dolomiţii Italiei, despărţite printr-o despicătură uriaşă pe unde izbucneşte izvorul sacru Castalia. Acum soarele a ajuns la ele şi le aprinde treptat într-o vîlvătaie care le cuprinde de sus pînă jos pe măsură ce mă apropii. „Strălucitoarele“ le-au numit vechii elini. „Roşcata“ şi „înflăcărată“ le-au alintat tot ei. Blasfematorii, care erau condamnaţi de regulă să fie aruncaţi de pe stînci, aveau satisfacţia să privească înaintea morţii un peisaj neînchipuit de frumos – printre ei şi Esop, ucis pentru că îşi bătea joc de delfieni, care se bucurau în lumea veche de o reputaţie execrabilă de jecmănitori şi speculanţi pe socoteala străinilor veniţi să asculte prorocirile Pitiéi.

E un peisaj de o frumuseţe aspră, ceva în genul văii Mălăeştiloi* din Bucegi, sau al circurilor glaciare din Făgăraş, dar în acelaşi timp poartă

amprenta adîncă a istoriei poporului grec. E un decor grandios, pe măsura vechilor zeităţi ale pămîntului şi a apelor subterane al căror cult fusese celebrat aici în primele timpuri, împreună cu cel al marelui Piton, care stăpînea, zice-se, aceste locuri sălbatice bîntuite de cutremure, de gazele ce ţîşneau din adîncuri prin crăpăturile în stîncă, însoţite de zgomote subterane. Apoi au sosit cretanii, care au simbolizat înfrîngerea localnicilor prin victoria zeului lor, Apolo, asupra Pitonului. Durară un templu închinat lui Apolo, instituiră în cinstea lui jocuri şi serbări şi, ca oameni practici, folosiră toată ambianţa impresionantă ca să comercializeze voinţa zeului exprimată prin bolboroselile unor preotese ameţite de gaze.

Drumul sfînt şerpuieşte prin cel mai impresionant peisaj de ruine ce mi-a fost dat să văd vreodată. Sanctuarul e imens şi orice încercare de a-l descrie în note fugitive este lipsită de sens. Distrus de cutremure, de prăbuşiri de stînci, de năvălitori, de creştini, transformat cu timpul în „Marmaria“ – carieră de marmoră – el îşi păstrează încă măreţia sa de odinioară. De pe locul anticului stadion cu gradene de piatră de sub poalele muntelui, pe care se desfăşurau odinioară jocurile în cinstea lui Apolo, privirea îmbrăţişează imensul complex dominat de terasele cu rămăşiţele templului lui Apolo Delficul ridicat pe un bot de deal deasupra văii. Prin acest templu al antichităţii, celebru în întreaga lume, care adăpostea în interiorul său piatra „omphalos“, considerată buricul lumii, au trecut toţi cei ce au jucat vreun rol în istorie – de la Agamemnon la Alexandru cel Mare şi Octavian August – ca să asculte prorocirile oracolului. Acestea se dădeau la început o dată pe an, apoi ajunseseră să lucreze zilnic trei Pitii deodată şi nu mai pridideau. Toată arta era a profetului care transforma bolboroseala loi' în proză sau versuri, şi a exegeţilor care interpretau aceste texte voit confuze, fiindcă Pitia, spre deosebire de ceea ce ne închipuim de obicei,

nu era de fapt preoteasă, ci o simplă femeie în vîrstă, obligatoriu analfabetă.

Acum 10 ani era tot o dimineaţă însorită ca asta cînd am urcat singur povîrnişul, pînă am ajuns pe o coamă a muntelui, de unde se deschidea, dincolo de defileu, întinsul mării. M-au întîmpinat colaci de sîrmă ghimpată ruginită, tranşee săpate în piatră, o cazemată cu tavanul prăbuşit, cîteva tuburi înverzite de cartuşe risipite prin iarbă. Regiune de partizani. Dincolo, peste culme era satul Bistoma, una din cele 10 localităţi greceşti în care hitleriştii au ucis pe toţi bărbaţii ca în Lidice, ca în Oradour sur Glâne. M-am aplecat şi-am ridicat un cartuş, apoi încă unul. Curios ! tuburi cenuşii, murdare, ale unor cartuşe nemţeşti de automat, alături de tuburi de alamă cu inscripţii în engleză. îmi amintii de tăbliţele de pe stîlpii din marginea drumului, rămas departe jos, pe care stătea scris în engleză : „Atenţiune ! Ne declinăm orice răspundere pentru persoanele care se aventurează în afara zonei şoselei !“. Stăteam deci pe locul unui post de veghe al partizanilor contra cărora au tras armele hitleriştilor întîi, apoi armele americane în timpul războiului civil.

Mii şi mii de morţi în acest tragic război – nimeni nu i-a numărat. Zeci de mii de oameni care au luptat pentru un viitor în care au crezut, rămaşi fără cămin, trăind departe de patrie. Rănile se vindecă greu, dar se vindecă. Oricît încearcă unii să permanentizeze fisura adîncă care a spart în acei ani poporul grec, apelul celor mai bune minţi şi inimi ale Greciei la împăcare, la uitare a tot ce a fost trecut însîngerat găseşte un ecou tot mai larg.

Azi, sîrma ghimpată nu mai este, au dispărut şi tăbliţele avertizatoare, rămăşiţele cazematei abia se mai disting sub bălării, cartuşele le-au cules probabil copiii care pasc oile pe povîrniş. Şi în locul chipurilor celor ce şi-au dat aici viaţa, am alături de mine un băiat tînăr, pentru care toate acestea reprezintă istoria.

însoţitorul meu, Takis pe numele său mic, membru al asociaţiei de prietenie romîno-greacă, era încă în cursul inferior de liceu cînd totul se terminase. Pentru el, Grecia e una singură, patria lui. E democrat convins, fervent, înflăcărat, cu multă, multă puritate şi dorinţă de dăruire şi totuşi lucid, raţional. E produsul unui fel de sinteză a generaţiilor precedente, e tipul nou, de revoluţionar, aş spune, luînd cuvîntul de revoluţionar în sens larg – nu l-am întrebat dacă e comunist sau nu, şi nici el nu mi s-a destăinuit. Mi-a spus doar că e membru al E.D.A. E mîndru, foarte mîndru de ţara lui şi pare să considere că merită din partea tuturor un efort mai mare de înţelegere şi mai multă răbdare decît au manifestat înaintaşii săi. Poate într-un fel calea lui se va dovedi mai grea, dar alta nu există.

E un tînăr ziarist, debutant în ale scrisului, dar care se consideră de pe acum în tagma celor care caută căi potrivite pentru exprimarea năzuinţelor poporului său. Nu-i uşoară viaţa unui scriitor în Grecia. Nu vorbesc de cele cîteva nume mari care pot trăi din ceea ce scriu şi mai ales din ceea ce se traduce, fiindcă în Grecia tirajele cărţilor sînt mici : 5 000 de exemplare constituie un succes. Viaţa şi greutăţile celorlalţi sînt aceleaşi ca şi ale tinerilor scriitori romîni de dinainte de război şi sînt destui care şi-o termină ca Sahia sau G. M. Zamfirescu.

Rolul intelectualităţii progresiste, chiar dacă nu humără în rîndurile ei mulţi laureaţi ai Premiului Nobel, se face puternic simţit în Grecia. Ceea ce este important e că ea a ştiut să transmită spiritul de luptă tineretului intelectual şi studenţimii, fără participarea căreia nu se desfăşoară aici nici o acţiune politică.

Trebuie să spun aici că oamenii de cultură greci manifestă în general un mare interes pentru cultura romînă şi relaţiile culturale intre ţările noastre. Am mers mult timp în maşină cu un scriitor bătrîn de romane istorice. Conservator, membru al clubului regal de Lawn Tennis şi al

Jokey clubului regal, ceea ce spune mult cu privire la profilul lui social, totuşi, dincolo de cvasi-totala lui neînţelegere a noului, ne-am întîlnit pe planul aprecierilor cu privire la importanţa legăturilor tradiţionale care unesc ţările noastre. Este de remarcat faptul că era la curent cu acţiunile pe plan general balcanic organizate în ţara noastră şi mi-a părut semnificativ aspectul care l-a impresionat în primul rînd.

— Corectitudinea, dragul meu domn, spirit neaşteptat de larg, preocuparea sinceră de a dezvolta tradiţii comune, care leagă popoarele noastre, trecînd peste tot ce ne desparte.

Takis este desigur mai direct, mai entuziast. Mi-a mărturisit că a citit în greceşte antologii ale poeziei romîneşti culese de lannis Ritsos, ca şi poeziile acestuia închinate Romîniei, „Mitrea Cocor“ al lui Sadoveanu, „Pădurea spînzuraţilor“ a lui Rebreanu, o culegere din Caragiale... I-a plăcut „Baltagul“, în care a găsit multe trăsături comune grecilor şi ro- mînilor; atmosfera aspră, starea sufletească a ţăranului oprimat în trecut, chipul lui. Urmăreşte cu regularitate întrunirile organizate de asociaţie, la care iau parte oameni dintre cei mai valoroşi ai intelectualităţii greceşti. Se plînge de fărâmiţarea forţelor scriitoriceşti. Sînt multe nume de scriitori mari, unii cu renume mondial ca bunăoară Costas Varnalis, academicianul Mirivilis, autorul „Vieţii în mormînt“ recent tradusă la noi, Elitis, Prevelakis, Şotiris, dar asociaţia naţională a scriitorilor este încă slabă, după spusele lui. Urmele trecutului tragic se resimt încă în rîndurile oamenilor de litere. Sînt scriitori care trăiesc în refugiu ca Pierridis. Dimos Rendis, Ludemis, Melpo Axioti, «marele scriitor grec Nicos Kazantzakis (premiu Nobel) a murit în emigraţie», alţii care preferă să scrie romane istorice fiindcă nu pot să scrie cum ar fi vrut despre realităţile contemporane...

Continuăm discuţia, în timp ce jos, la picioarele noastre, amfiteatrul se acoperă treptat de furnicarul de turişti şi sosesc noi şi noi autocare, ce

par de sus nişte gîngănii care se tîrăsc anevoie pe drumul de acces la sanctuar.

Ne îndreptăm spre muzeu, care la ora asta presupunem că e mai liber. Ne abatem pe la văgăuna de unde izvorăşte Castalia cea cu „unde argintii", inspiratoarea lui Apolo şi a muzelor. încerc o oarecare dezamăgire. Nu-i decît un bazin lung de vreo 10 m şi lat de 1 m sub peretele de stîncă care sea- {mănă puţin cu un jgheab de adăpat vite, dînd naştere unui pîrîiaş care traversează şoseaua prin- tr-un tub de drenaj, la baza căruia vin să bea vitele din împrejurimi. Altfel însă... „cine-o bea nu se mai duce".

Şi aici, ca peste tot, aceeaşi ruptură între trecut şi prezent. D elfi. însuşi, noul nume cu care a fost botezat tîrguşorul Kastri, nu spune nimic' local-nicilor. Am coborît data trecută în cheile Pleistos, care duc spre mare, pînă la Sibaris, izvorul care a ţîştnt-pe locul unde a căzut, după legenda mito-logică, Sibaris-— unul din monştrii delfieni, prăbuşit de pe stîncă' de tînărul Euribatos. De curiozitate am întrebat pe un păstor din apropiere dacă cunoaşte vreo legendă cu privire la izvor.

— Cum de nu, se lumină el. E izvorul „Pappadia" (al Preotesei). Cică apa ar fi izvorît din locul unde a căzut de pe stînci o preoteasă pe care Dumnezeu a pedepsit-o. .fiindcă a dus caprele la păscut duminica !

Seamănă, nu-i aşa?

Şi totuşi una din poienele Parnasului, la un ceas de urcuş de sanctuar, locul în care Bachantele din întreaga Grecie celebrau, îmbrăcate în piei de animale, sîngeroasele lor orgii bachice (vezi Eumenidele lui Eschil), este considerată şi azi loc blestemat, un fel de muntele Brokken, pe care vîrcolacii şi vrăjitoarele îşi dau întîlniri în nopţi aidoma celor Valpurgice.

Muzeul din Delfi nu e impozant, dar e destul de bogat. Din fericire, sanctuarul greu accesibil şi în antichitate, fără aşezări omeneşti importante în existenţă se baza, ca peste tot, pe teamă şi

sacrificii jefuirii şi distrugerii lui de către preacreştinul Teo- dosie al Bizanţului. Doar o porţiune a zidului de susţinere al „drumului sacru“, durat din blocuri uriaşe, acoperite de inscripţii, a rămas în picioare, permi- ţînd situarea locului şi începerea către mijlocul secolului trecut a săpăturilor. A trebuit să fie expropriat şi mutat în întregime tîrguşorul care se înfiripase în decursul timpului deasupra ruinelor. S-au dus adevărate lupte cu urmaşii delfienilor, de- veniţi între timp nişte munteni semihaiduci. S-au escavat timp de un secol aproape sute de mii de metri cubi de pămînt şi stîncă. Antichităţile găsite au rămas cu unele excepţii pe loc – peste 6 000 de exponate se spune, de valoare foarte inegală. Printre ele, „Aurigele“, bronzul antic, printre cele mai frumoase din lume, reprezentînd un conducător de cvadrigă, învingător la jocurile olimpice ţinînd hăţurile cailor care defilează la pas. Stilul e încă puţin arhaic, oarecum rigid, dar simplu şi nobil, execuţia de o mare fineţe, pînă la cele mai mici detalii.

Interesante sînt exponatele artei ioniene şi în general ale culturii antice eline dinafara Greciei continentale, relativ puţin cunoscute publicului larg. Printre ele, sfinxul înaripat de marmoră provenit din Naxos te impresionează prin conţinutul său uman atît de diferit de indiferenţa hieratică a semenului său egiptean.

în sfîrşit, tulburătoarea cultură primitivă din insulele Ciclade, care a înflorit în mileniul al 3-lea înaintea erei noastre, reprezentată prin statuete de divinităţi feminine din marmoră, stilizate într-un fel care te aduce aproape de tot de sculptura modernă, chiar cu o nuanţă de abstracţionism. Parcă regăseşti silueta unei viori în gîtul lor alungit, în curba şoldurilor, în întreaga lor poziţie strînsă în ea însăşi şi avîntată în acelaşi timp, care subliniază aerul de interiorizare şi de seninătate totodată a acestei arte pe care unii o numesc preraţională.

Din momentul morţii artei din insule şi

apariţiei în Grecia continentală, sub influenţa cretană, a culturii arhaice, ahee, se întinde o lungă perioadă de întuneric, de gestaţie parcă, în care zeii noi, olim- pieni, supun sau nimicesc zeităţile locale ale pă- mîntului, întrerup dependenţa directă ancestrală a conştiinţei omului de forţele naturii.

Aheii, ca şi cretanii, admirau la om inteligenţa şi judecata, Ulise fiind primul erou mitic ale cărui izbînzi au depins în aceeaşi măsură de isteţimea ca şi de bravura lui. Erau popoare vesele, senzuale, iubitoare de culori vii, care ştiau să se bucure de viaţa trăită din plin pe acest pămînt şi nu acceptau ca obsesia morţii şi a vieţii de apoi să le tulbure pacea sufletească. Nu găsim la ei nici statui colosale de regi după modelul egiptean, nici groaznice basoreliefuri asiriene cu luptători întorcîndu-se din război purtînd capetele tăiate ale duşmanilor înfipte în lănci. în schimb ne-au lăsat moştenirea miturilor lor, care se adresează tuturor oamenilor şi cuprind toată gama emoţiilor umane, mituri în care şi-au căutat motive de inspiraţie deopotrivă Eschil şi – Sofocle, Corneille şi Racine, O'Neill şi Anouilh. Lupta între vechi şi nou a decurs uneori paşnic, simbolizată fiind în mituri prin amorurile lui Zeus cu nimfele reprezentînd zeităţile locale. Alteori a fost vorba de sfărâmarea cu forţa a vechilor rituri, aşa cum apare ea în marea friză a „Gigantomachiei" – lupta zeilor cu giganţii.

Poate din punct de vedere artistic acest relief datînd din sec. al Vl-lea î.e.n. nu este o capodoperă, deşi artistul, cu o viziune s-ar putea spune genială,

a ştiut, pe o întindere plată, să redea întreaga mişcare a bătăliei, concepînd friza în aşa fel încît prin intercalarea dibace a luptătorilor să angajeze toate personajele în acţiune. Gigantomachia reprezintă naşterea prin luptă a religiei clasice greceşti, expresie a conştiinţei noii societăţi elene. în această luptă care s-a dat între oameni şi în sufletul fiecăruia din ei a curs mult sînge, dar cultul vechi, întunecat a fost măturat, şi întreaga preoţime, a cărei apropiere, a căzut repede în uitare în anii următori umane, a fost distrusă – niciodată grecii nu s-au mai încrezut într-o castă de preoţi. Zeii ’ tineri, strălucitori în umanitatea lor, au distrus zeităţile primitive, demonii locali ai munţilor, apelor, pădurilor, simbolizate prin giganţi. Inteligenţa a învins pentru prima oară superstiţia şi relaţiile umane au învins violenţa şi frica primitivă.

Şi totuşi, de ce Prometeu apare în mitologia greacă ca unul din giganţi? Cei ce l-au citit pe „Prometeu înlănţuit“ al lui Eschil s-au întrebat ¿întotdeauna dacă victoria a fost pînă la urmă de partea celor ce o meritau. Prometeu îl acuză doar pe Zeus că acesta îl urăşte fiindcă i-a dat omenirii focul şi a învăţat-o meseriile !

Dar, mai ştii ? Cînd îţi aminteşti că în Babilon, Fenicia, Egipt, preoţii au fost acei care deţineau ştiinţa, care o dezvoltau în folosul întăririi dominaţiei lor, paralel cu adîncirea întunericului superstiţiilor, cu terorizarea celor mulţi... Casta preoţească înarmată cu ştiinţa şi tirania cea mai barbară ajutîndu-se şi protejîndu-se mutual, acesta era Egiptul faraonilor şi al preoţilor lui Ammon-Ra.

Te rupi cu greu din faţa frizei, te forţezi să treci fără grabă prin dreptul vitrinelor cu diverse cioburi de statui, de vase, de sarcofage şi ieşi iarăşi la lumină. Puţin mai încolo, maşina cu bagajele înăuntru ne aşteaptă, cu şoferul dormitînd blazat pe un tăpşan de iarbă în mijlocul

măreţiei înconjurătoare. La drum !
PATRAS – OLIMPIA

hotărîm să rămînem peste noapte în Patras. E un oraş măricel, cu peste 100 000 de locuitori, al treilea port important al Greciei, după Pireu şi Salonic. încolo e atît de oarecare încît toate eforturile unui personaj foarte insistent, care ni s-a alăturat de cum am coborît din maşină, de a ne convinge să vizităm împreună cu el antichităţile locale, care ştiam că nu există, sau măcar nelipsita Acropole locală, s-au dovedit zadarnice. Zăpuşeala, era prea mare pentru ca cineva să fie tentat sa urce scările nesfîrşite pînă la nişte ziduri care adăposteau pare-se o cazarmă. Nici măcar priveliştea cu care ne-a îmbiat omul şi promisiunea că pe acest timp frumos vom putea zări la orizont' Itaca, insuliţa-regat al lui Ulise – ceea ce era vădit o minciună, fiindcă e la peste 50 km în larg – nu ne-a „putut clinti de sub umbrarele multicolore ale unei „kafeneion“ locale.

Mai pe seară ne urnim din loc şi în lipsă de monumente ne abatem prin cartierele mărginaşe – o mahala provincială de la noi, de pe vremuri, tipică în aşa măsură, că te crezi undeva la marginea Brăilei vechi. Aceleaşi bodegi, prăvălioare, ateliere de meseriaşi de tot felul. Abia plimbîndute aşa prin cartier, îţi dai seama pe .deplin ce problemă serioasă reprezintă categoria asta a micilor patroni şi meseriaşi într-o ţară slab dezvoltată ca Grecia. Mi s-a dat o cifră uluitoare : 120 000 de meseriaşi cu 380 000 de lucrători, atîta cuprinde acest sector.

Din ce şi pe seama cui trăiesc ? Ce speră ? Deocamdată mulţi din ei se cramponează de partidul de guvernămînt, E.R.E., nădăjduind că guvernul le va susţine interesele, dar primele

conflicte serioase cu autorităţile au şi apărut sub forma mitingurilor şi manifestaţiilor de stradă ale meseriaşilor în Atena şi în alte oraşe. îndemn pentru ele sînt perspectivele mai mult decît sumbre ce le stau în faţă în condiţiile noi ale asocierii Greciei la Piaţa comună Se spune că numai fabrica de confecţii modernă pe care intenţionează s-o construiască o societate vest-germană ar lăsa pe drumuri 100 000 de meseriaşi şi lucrători.

în afara zonei portului şi a cîtorva fabrici, Patras, spre deosebire de Pireu, nu are aspectul unui oraş muncitoresc. Cu toate acestea şi aici, ca şi în alte oraşe ale Greciei, chiar cele din fundul provinciei, prezenţa E.D.A. – „Uniunea democrată a poporului grec“ – se face simţită, ceea ce are darul să provoace indignarea politicienilor.

— 6 000 de sedii a ajuns să aibă E.D.A. ! se revoltase deputatul cu care stătusem de vorbă în drum spre Sunion. Membri ai E.D.A. sînt vicepreşedinţi ai consiliilor municipale ale Atenei, Salonicului, preşedintele consiliului muncipal al Heraclion-ului, îndoia el degetele.

— Ei şi ? a citit probabil pe faţa mea.

— Cum ei şi ? E.D.A. deschide porţile comunismului. E.D.A. înseamnă revoluţie !

Am abandonat discuţia pe această temă, fiind inutilă.

Aici, în Patras, sediile E.D.A. par la fel de active ca în Atena, în chioşcuri e prezent „Avghi“ oficiosul E.D.A., în vitrina unui cinematograf local am văzut anunţul unei întruniri E.D.A. prevăzută pentru a doua zi.

Abia fiind aici, în Grecia, într-un oraş provincial ca Patras, realizezi ce înseamnă de fapt prezenţa masivă a E.D.A. în viaţa politică a unei ţări ca Grecia, în care forţele de stînga au fost înfrînte într-un război civil, cu ajutorul străin, ceea ce peste tot şi totdeauna a dus la scăderea avîntului revoluţionar pentru o perioadă mai mult sau mai puţin lungă.

Şi totuşi E.D.A. a izbutit în 1958, la abia 9 ani

de la încetarea luptelor armate, să cucerească, în condiţiile care se cunosc, 25% din voturi şi să devină al doilea partid din ţară ca forţă.

Nu se poate spune că în Grecia forţele progresiste n-au obţinut treptat o anumită uşurare a strînsoarei faţă de anii care au urmat imediat războiului civil. S-a cîştigat cu greu o anumită libertate de exprimare şi de critică, îngrădită desigur de ameninţarea proceselor pentru incitare la rebeliune sau lèse majestate. Trecerea la un regim masiv de represiune în genul celui din primii ani de după războiul civil nu ar servi guvernanţilor în conjunctura actuală. Şicane însă se fac destule, de la greutăţi la acordarea paşapoartelor pînă la confiscarea cărţilor socotite subversive. Recent a făcut vîlvă faptul că scriitorului Markos Avghiris – care se întorcea dintr-o călătorie făcută la Moscova cu soţia sa, scriitoarea Galatia Kazan- dzaki – i s-au reţinut la vamă printre altele un ghid turistic al Romîniei şi romanele traduse în limba franceză ale unor autori romîni şi sovietici.

Şicanele provoacă proteste. Scriitorul Theotakos, care este departe de a fi de stînga, a răbufnit de curînd în paginile ziarului burghez de centru „To Vima", într-un articol intitulat : „Întîlniri în Ro- mînia cu scriitori răsăriteni". După ce a apreciat interesul adînc şi sincer al scriitorilor noştri pentru cultura grecească antică şi cea contemporană, pe care l-a constatat personal la noi în ţară, a trecut la atac : „Aş dori ca unele autorităţi greceşti ce îngreunează eliberarea de paşapoarte oamenilor de litere greci care cer să călătorească în ţări din lagărul răsăritean să fie atente. Ar trebui să înceapă să înţeleagă cit de dăunătoare este absenţa noastră de la astfel de întîlniri... Atitudinea acestor instituţii trădează lipsa de încredere în noi înşine şi o laşitate de neiertat". Dar nu e vorba numai de şicane.

în total s-au intentat în ultimul timp şase procese diferitelor ziare pe motive politice.

Recent, în iarna 1962—63 a avut loc procesul directorului ziarului „Avghi“, M. Krikis, sub învinuirea de jignire a autorităţilor. Cu toate că un mare număr de cunoscuţi oameni politici, chiar burghezi, au luat cuvântul la proces în calitate de martori ai apărării şi au condamnat energic represiunile împotriva forţelor democratice din ţară, tribunalul penal din Atena a condamnat totuşi pe M. Krikis la închisoare, iar redacţia ziarului „Avghi“ a fost lipsită 20 de zile de dreptul de a folosi cota de hîrtie de ziar. La începutul lunii martie 1963 a fost arestat şi noul director al „Avghi“, Patis Paraschevopoulos, sub acuzaţii că a publicat o rezoluţie a partidului comunist din Grecia. Presa de centru n-a fost scutită nici ea de represiuni. Directorul cotidianului „Ahtinaiki“ a fost condamnat la 9 luni închisoare pentru publicarea unor articole considerate anti-monarhice. Ziarelor „Elefteria“, „Vima“, „Etlnos“ li s-au intentat deasemeni procese. în aprilie s-a interzis „Marathonul Păcii“, organizat de „Asociaţia pentru dezarmarea nucleară şi pace“, iar poliţia şi jandarmeria au arestat pe traseul de la Marathon la Atena, în zorii zilei stabilite pentru manifestaţie, 500 de persoane, din care 137 de femei. Printre cei arestaţi au fost cunoscutul actor Alexandrakis, compozitorul Theodorakis, precum şi deputatul Lambrakis, vice-preşedintele asociaţiei.

„Vei muri, Lambrakis !“ l-a amenințat de repetate ori, în plină şedinţă de Parlament, deputatul E.R.E., Papadopoulos, pe care fotografiile vremii îl arată îmbrăcat în uniformă hitleristă.

Gregorios Lambrakis, deputatul muncitorimii din Pireu, fostul cioban devenit profesor titular la universitatea din Atena, om de ştiinţă, autorul unor lucrări ştiinţifice de renume mondial, a murit asasinat. Pierderea lui a fost greu resimţită de opinia publică democrată greacă şi mondială. Guvernul Karamanlis, însă, a fost obligat să

demisioneze.

Pe înserate n-am rezistat ispitei şi ne-am suit totuşi pe citadelă. Itaca n-am văzut-o, însă golful Patrasului brăzdat de corăbii care plecau şi veneau dinspre insule şi Italia s-a întins în faţa noastră cît cuprinzi cu ochii pînă la malul său nordic, apărînd ca o dungă zdrenţuită la orizont, cu cîteva piscuri străpungînd o dîră joasă şi subţire de nori.

Undeva acolo, intre aceste culmi, e ascunsă Missolonghi rămasă celebră prin eroismul luptătorilor pentru Independenţa Greciei, care au rezistat aici turcilor timp de trei ani, nume de neuitat pentru întreaga omenire, legat de acela al marelui Byron, care şi-a găsit moartea sub zidurile ei.

După moartea lui, garnizoana încearcă o ieşire desperată. Cei ce nu izbutesc să rupă cercul turcesc şi să ajungă în munţi se întorc în oraş, dau foc magaziilor de pulbere şi în număr de 3 000 sar în aer împreună cu femei şi copii. Tablourile lui Ary Scheffer şi Delacroix : „Sfîrşitul lui Mişsolonghi“ şi „Grecia pe ruinele lui Missolonghi“ au făcut ocolul lumii, zguduind conştiinţele.

În orice caz, rezistenţii greci ca şi luptătorii pentru libertate din anii de după război n-au a se plînge de lipsa de tradiţii eroice.

De la Patras la Pirgos, o bună parte din drum îl parcurgem pe malul mării. O dată cu ţărmul nordic al golfului care dispare în zare, valurile tot mai mari izbesc în stîncile de sub noi, aducînd miros de alge. Undeva pe aici, într-unul din golfuleţe cu apă mai liniştită, în care cîteva familii, bărbaţi şi femei deopotrivă, pescuiesc scoici, raci şi bureţi, galerele conduse de Champlitte au debarcat acum peste 7 secole pe negustorii-piraţi veneţieni veniţi să cucerească Moreea.

Cu cît ne îndepărtăm de mare, pămîntul devine mai puţin sterp, dunele sînt fixate cu pini şi tufişuri cu frunze ascuţite ca nişte baionete. Vegetaţia e mai bogată, apar mai des ogoare de grîu, grădini şi livezi de lămîi, portocali şi migdali cu

căsuţe risipite pe cîmp şi pe povîrnişurile dealurilor, durate din chirpici, dar spoite toate în alb strălucitor. Chiar şi măgăruşii tropăie parcă mai vesel pe marginea şoselei.

Descriem un arc întins, mergînd tot timpul la cîţiva kilometri în interiorul ţării, evitînd stîncile şi mlaştinile de pe mal. Catedralele gotice ale templierilor, construite pe locul anticelor Acropole, se succed mănăstirilor de maici carmelite aşezate pe malul rîurilor mitologice ce evocă amorurile lui Zeus. Şi castele, castele... franceze, veneţiene, genoveze, bizantine...

Pe neaşteptate, într-o luncă pe malul unui rîuşor dăm de o tabără de ţigani şătrari, dar europenizaţi, cu corturi de alpinişti de culoare portocalie, peticite ce-i drept, fierbîndu-şi mîncarea pe primusuri de excursie la muzica unui aparat de radio cu tranzistori agăţat de un copac. Sînt veniţi, mi se spune, din Italia cu car-ferry-ul. Numai ei mai lipseau în babilonul peloponesian !

Dincolo de Pirgos drumul se strică brusc. De-a lungul ţărmului mării Ionice, spre sud, se întinde regiunea unde turiştii pătrund rar sau de loc, regiune cu drumuri desfundate, pline de hîrtoape şi de praf, care dau imaginea a ceea ce însemna o excursie prin Grecia pînă cînd valul turistic a forţat construirea de şosele. Intenţia noastră era de a ajunge la Pylos, la ruinele recent dezgropate ale palatului lui Nestor, dar în dreptul unei taverne de ţară am renunţat. Oprisem să bem ceva, apoi îmbiaţi de mirosul mielului la grătar ne aşezarăm sub şopron. Pe urmă am ieşit în curte să vedem ce e cu muzica şi chiotele ce se auzeau şi am nimerit la o nuntă. Şi – vorba ceea – „călătorului îi şade bine cu drumul“, iată că sîntem de două ceasuri aici, închinînd „Retzina“ în cinstea tinerei perechi, înconjuraţi, la două mese alăturate, de un grup mărişor de localnici mulţumiţi să mai audă ceva nou de prin ţări străine şi să-şi mai spună păsurile. Sînt suficiente cîteva minute ca să nu te simţi străin. De altfel, după cum se ştie, „Xenos“ înseamnă în greacă

străin şi oaspete totodată. înclin să cred că e tradiţie slavă şi orientală mai degrabă, fiindcă pentru grecii antici, „Xenos“ însemna străin de polisul lor, dar tot grec. Restul tot „barbari“ rămîneau. Am dat şi aici de aceeaşi simplitate şi naturaleţe în relaţii ca şi la noi şi de aceeaşi uşurinţă de a trece peste formele convenţionale în stabilirea contactului direct de la om la om.

Nu e sărăcimea satului. Tatăl fetei care se mărită are 12 hectare, ceea ce pentru partea aceasta a Greciei, cu pămînt relativ roditor, nu e puţin. Cei din jurul nostru fac parte din pătura mijlocie şi chiar înstărită a ţărănimii. Un învăţător mai • în vîrstă şi un preot tîriăr se află şi ei la masa noastră. Discuţia îmboldită de curiozitatea noastră lunecă curînd pe tema care-i preocupă pe toţi – situaţia agriculturii.

Regiunea nu este înapoiată, în orice caz nu înapoiată după criterii greceşti, chiar dacă investiţiile pe hectar reprezintă aici abia 1/10 din cele din Franţa sau Elveţia. Oamenii se descurcă surprinzător de bine în problemele pe care le ridică pentru agricultura greacă asocierea ţării la Piaţa comună. Poate le scapă unele detalii .şi văd lucrurile mai ales prin prizma locală ; există o oarecare naivitate în aprecierea semnificaţiei măsurilor politice ale autorităţilor, dar în esenţă tabloul ce se desenează din spusele lor şi din ceea ce cunoaştem din presă e destul de complet.

într-o ţară ca Grecia agricultura joacă un rol de prim rang. În cadrul ei lucrează 56% din populaţia aflată în cîmpul muncii, care furnizează abia 28% din produsul social, însă 80% din exportul de mărfuri. Ţăranul se menţine pe peticul lui de pămînt (85% din ţărani au mai puţin de 5 ha) prin eforturi uriaşe (30% din gospodării nu au animale de muncă) şi cu preţul unui nivel de viaţă de 2—3 ori mai scăzut decît venitul mediu pe ţară.

Ca perspectivă îndepărtată – exprimată cu jumătate de gură de imul din cei prezenţi şi cu gura plină de presa democrată din Grecia – se

conturează trecerea agriculturii greceşti pe sistemul marilor întreprinderi capitaliste, singurele care în condiţiile date ar putea concura produsele marilor întreprinderi agricole din occident. Asta presupune, desigur, o mecanizare avansată (în 1961 erau 22 000 tractoare în Grecia, dar 9O°/o din ele aparţineau marilor proprietari de pămînt), folosirea masivă a îngrăşămintelor, precum şi o reducere drastică, cel puţin la jumătate, a procentului populaţiei de la sate şi deci proletarizarea unei mase de cca 2 000 000 de braţe de muncă.

Profilul agrar al regiunii în care ne aflăm este complex – găseşti de toate, de la cereale pînă la citrice şi tutun. Perspectivele sînt şi ele diferite. Cerealele pot fi considerate condamnate fără apel. Nici pînă acum nu ajungeau, Grecia fiind obligată să le importe. Producătorii autohtoni rezistau pînă acum datorită unui sistem complicat de subvenţionare care făcea ca grîul grecesc să fie printre cel mai scump din lume. De acum încolo, piaţa greacă va fi invadată de grîul francez, şi chiar de cel american şi canadian. Randamentul scăzut la hectar al cerealelor (13—15 chintale atît pentru grîu, cît şi pentru porumb) şi al furajelor face ca nici zootehnia, care nu acoperă necesarul, să nu poată rezista concurenţei străine.

Teza oficială este aceea a concentrării producţiei agricole asupra acelor produse care cer o îngrijire specială, deci mînă de lucru multă şi ieftină, care se potrivesc condiţiilor solului grecesc şi în producţia cărora ţăranul grec are o îndelungată tradiţie – citrice, tutun, măsline, viţa de vie şi eventual bumbac. Toate aceste culturi însă cer condiţii de sol şi climă care nu se găsesc peste tot în Grecia. Azi ele nu mai acoperă nici 30% din suprafaţa arabilă.

în ce priveşte citricele ca şi strugurii şi măslinele, Grecia are de înfruntat în cadrul Pieţii comune concurenţa puternică a Italiei şi în perspectivă a ţărilor iberice, iar în cazul untdelemnului de măsline, pe aceea a uleiului de soia american, oferit pe un preţ care face producţia untdelemnu-

lui nerentabilă. Cu toate că ţările socialiste reprezintă un debuşeu larg pentru aceste produse şi s-au oferit de repetate ori să contribuie în schimbul lor la dezvoltarea industriei greceşti, exportul acestor produse a fost îndreptat, sub presiunea marilor monopoluri străine, spre occident.

Tutunul continuă să ofere anumite posibilităţi. Cultivat abia pe 3,5[n] [n] din suprafaţa arabilă, el ocupă în schimb 20[u]/o din populaţia rurală greacă, plus 60 000 de muncitori şi salariaţi în industria de prelucrare şi aduce 36% din venitul de pe urma exportului. în schimb este în dependenţă strînsă de conjunctura pieţii mondiale cu atît mai mult cu cît jumătate din tutunul grecesc e achiziţionat de două ţări – S.U.A. şi R.F.G. Tutunul turcesc a apărut şi el ca un concurent foarte periculos în cadrul Pieţii comune. Afirmaţia alarmată a lui Rodopoulos, preşedintele Camerei Deputaţilor din Grecia, redată de ,,Reuter", că „parlamentarii greci n-au fost de acord cu toate măsurile luate de C.E.E. în cadrul acordului de asociere care se negociază între Piaţa comună şi Turcia, în special în ce priveşte avantajele care se vor acorda Turciei în exportul de tutun" sună azi desuet : Turcia a semnat asocierea ei la Piaţa comună.

— Politică ! scuipă un ţăran pe jos, dînd din mînă a lehamite, fără să ştie că exprima sub o formă concentrată aprecierea făcută de „Le Monde" : „considerente politice sînt acelea care au o influenţă hotărîtoare asupra vieţii economice a ţării".

Deocamdată marile monopoluri continuă să stoarcă beneficii uriaşe pe socoteala cultivatorilor — magnaţii greci ai tutunului Papastratos, Keranis, Korelis şi firmele americane şi vest-germane : „Gerry", „Comercial", „Interdat", „Esder", realizează anual beneficii de cca 20 000 000 de dolari — 25% din venitul celor aproape 1 000 000 de producători ! Dintr-un kilogram de tutun plătit producătorului cu 35 drahme, Papastratos fabrică 48 de pachete de ţigări pe care le vinde cu 480 de

drahme !

în spatele acestor cifre şi date stă însă soarta a sute şi sute de mii de familii din sectorul agricol. Ziarele greceşti sînt pline de relatări privind acţiunile ţărăneşti : manifestaţiile cultivatorilor de tutun din Katerini, acţiunile ţăranilor producători de grîne din Tesalia, ciocnirea sîngeroasă dintre cultivatorii de tutun din Xiromeron şi jandarmi, manifestaţia cultivatorilor de lămîi din Corintia, demonstraţiile viticultorilor din oraşul Iraklion, unde numărul şomerilor, datorită crizei în exportul de stafide, a ajuns la 15 000, demonstraţii soldate cu luarea cu asalt a localurilor prefecturii. „Sîntem obligaţi să înmormîntăm, să ne cunună̆m şi să botezăm copiii în datorie, a spus unul din oratorii la marele miting al celor 25 000 de viticultori din Creta. întreaga producţie viticolă a insulei noastre pe un an întreg nu ar ajunge să ne plătim datoriile“. „Ne este foame“, scanda masa de ţărani cretani, purtînd drapele negre, în drum spre prefectură.

Am ales cazurile de mai sus tipice pentru radicalizarea maselor ţărăneşti din numeroase alte acţiuni duse de ţăranii greci tocmai fiindcă ele au avut loc în regiuni considerate de fiefuri ale partidului de guvernămînt E.R.E. „Acum sîntem cultivatori de tutun“, au declarat membrii „batalioanelor securităţii naţionale“ care au participat la manifestaţia de la Xiromeron. Ţăranul Dimitris Vlahos, care a fost ucis de jandarmi în cursul ciocnirii ce a avut loc aici, fusese el însuşi un membru al E.R.E.

Repet : cei din jurul meu nu fac parte din sărăcimea satului, regiunea nu suferă nici pe departe comparaţie cu mizeria cruntă din unele părţi ale Macedoniei, Epirului sau din partea centrală şi de sud a Peloponesului, unde venitul anual pe cap de ţăran scade pînă la cifra de necrezut de 33 de dolari pe an.

Poziţia lor politică a fost şi mai este încă mai degrabă conservatoare. Dar se simte că primele rezultate ale acţiunii uriaşelor forţe economice care intră în joc împotriva lor şi asupra cărora, ei singuri, nu au nici o putere i-au zdruncinat. Oamenii caută, dibuie, se contrazic unul pe altul, tac duşi pe gînduri. Obligaţia de oaspete nu-mi permite însă să mă amestec în treburile lor.

Ne luăm rămas bun de la cei de faţă, mai urăm o dată viaţă lungă şi fericită tinerei perechi şi părinţilor şi, conduşi pînă la maşină de interlocutorii noştri de la masă şi de sunetele „buzukiei“, reluăm drumul spre Olimpia.

SANCTUARUL OLIMPIEI

Mai vedem marea pentru ultima dată şi o cotim spre interiorul ţării, pe magistrala turistică a Pelo- ponesului. Parcă strălucirea încă îndepărtatei Olimpii deschide, luminează peisajul din jur. Dealuri line cu chiparoşi pe culmile lor, cu pajişti înflorite, de pe care adie în valuri mirosul dulce, aromat al florilor, acoperite de vii şi livezi de lămîi şi portocali, grădini de zarzavat în lunci. Căsuţe cubice cu terase şi acoperişuri în pantă uşoară, cu colţurile îndoite în sus, ce amintesc curios de mici pagode chinezeşti, asemănare subliniată şi de adevăratele covoare de maci intercalate printre plantaţii de tutun. Şi cît vezi cu ochii, peste tot stupi – se pare că, după spusele însoţitorului meu, în Grecia ai voie să-ţi aşezi stupii unde vrei, chiar şi în ograda străină. Am văzut stupi cu duiumul aşezaţi direct în cîmp sau pe creasta unui deal, departe de orice locuinţă omenească. Nu se atinge nimeni de ei.

Am sosit la Olimpia pe înserat şi căzuse noaptea bine cînd am ieşit pe un bot de deal deasupra văii sanctuarului. Era linişte, subliniată, mai mult decît întreruptă, de cîte un lătrat îndepărtat de cîine. Nici o luminiţă, nici o mişcare în valea care se întindea largă cu solzii mărunţi argintii ai rîului Alfeos sclipind în mijlocul panglicii palide a patului său de nisip. Acolo jos, în faţa mea, în mijlocul petei întunecoase a dumbravei sfinte, se afla Olimpia.

Iar de jur împrejur, un peisaj obişnuit să se numească biblic, tot numai unduiri de coline molcome, presărate parcă cu pulbere aurie ce se cernea prin broderia platanilor cu coroane largi, rotate şii a. chiparoşilor care dau peisajului mediteranean romantismul său unic – nu degeaba l-au tot reprodus artiştii de la Renaştere încoace. E o frumuseţe cu totul specifică, delicată, molcomă, de uriaş parc adormit, cu totul diferită de aceea aspră, sălbatică a Delfiului.

Gîndul te duce la cele ce s-au petrecut aici cu milenii în urmă, la pelerinii veniţi din toate colţurile Greciei, care la capătul unui drum lung şi greu coborau spre sanctuar, uite pe acolo, prin cărăruia ce abia se vede ca un fir tremurător. Bătrîni cu bărbi albe, cu toiage în mînă, însoţiţi de tineri atleţi, purtînd ramuri de măslin, mergeau săptămîni întregi, străbăteau munţii, treceau nestingheriţi prin teritoriile statelor străine, deseori duşmane, primiţi în drumul lor cu flori şi coroane de verdeaţă, găzduiţi cu ospitalitate. Veneau la chemarea spondaphorilor şi theokolilor, trimişi din Olimpia în toate colţurile ţării să anunţe zilele jocurilor şi să proclame pacea olimpică pe tot timpul duratei lor.

Curios, ei nu cunoşteau cuvîntul de naţiune – polis-urile erau doar nişte oraşe care se tot aliau şi se războiau neîncetat între ele – şi totuşi aceste jocuri erau deschise tuturor elinilor liberi şi numai lor. Chiar şi în cele mai cumplite zile ale războiului peloponesiac, pe pistele stadionului se întreceau tinerii din Sparta şi Atena, care cu cîteva zile înainte se înfruntaseră cu armele în mîini într-o luptă pe viaţă şi pe moarte. Timp de douăsprezece secole în şir la adăpostul păcii sacre, grecii de pretutindeni continuau să se întîlnească şi să păstreze vie unitatea pan-elenă. închipuiţi-vă un centru european de acest fel care ar fi funcţionat neîntrerupt, cu regularitate desăvîrşită, de pe timpul lui Carol cel Mare pînă

în zilele noastre !

Era o instituţie unică în felul ei în lumea antică. Nu cuprindea nici palate, nici circuri uriaşe. Era doar un loc de întîlnire paşnică, într-o dumbravă de conaci seculari, a unor oameni care, pe deasupra certurilor şi chiar a războaielor dintre ei, continuau să se respecte unii pe alţii, să se înţeleagă pe terenul năzuinţelor comune simbolizate la nivelul acelor timpuri prin cultul lui Zeus şi întruchipate în unul din uimitoarele lucruri descoperite de greci : sportul, întrecerile sportive potrivit unor reguli pe care le-am numi cavalereşti, dacă instituţia cavalerismului nu s-ar fi născut cu 2 000 de ani mai tîrziu.

Se va ajunge oare vreodată să se înţeleagă pe deplin cum de au putut să apară cu aproape trei milenii în urmă aceste jocuri olimpice ? Nu regulamentul lor şi formele de desfăşurare interesează, ci ce anume a făcut ca, în loc să urle de plăcere la spectacolul sclavilor gladiatori care se ucideau între ei, sau erau sfîrtecaţi de fiare, grecii să parcurgă sute de kilometri pe jos ca să se întreacă, uite, aici, în această dumbravă de stejari, iar cetăţile să înceteze războaiele între ele pentru perioada jocurilor şi să înalţe statui celor care au alergat mai repede, au sărit mai sus, sau şi-au învins adversarul în luptă dreaptă.

Ne-am obişnuit acum cu toţii cu ceea ce înseamnă spirit sportiv, nu numai în întrecerile sportive, dar şi în viaţa de toate zilele, şi-l acceptăm în bună măsură ca regulă de conduită aşa cum îl acceptau şi grecii. Dacă însă ne-am putea transporta în acele timpuri şi ne-am uita în jur, la lumea de atunci, ne-am da seama ce salt uriaş calitativ în mentalitatea omului, faţă de barbaria spirituală ce domnea în jur, a reprezentat satisfacţia pură a victoriei simbolizată printr-o cunună de măslin, în dispreţul avantajelor materiale pe care le-ar putea ea oferi.

Gînditorii timpurilor ce au urmat, parcurgînd ceea ce le părea lor a fi cărări nebătute, întîlneau pe ele urmele celor ce le-au precedat, ale gînditori- lor greci. N-a existat domeniu al gîndirii omeneşti care să nu fi fost cercetat de greci şi Aristotel a concentrat năzuinţa lor în faimosul său dicton: „Omul, prin natura sa, doreşte să cunoască“.

Şi primul lucru pe care voia să-l cunoască era el însuşi şi raţiunea umană. Pentru vechii greci omul nu era servitorul zeilor, ci aproape egalul lor. Ei priveau zeii cu respect, dar nu fără un pic de ironie.

Relaţiile lor erau dictate de aceleaşi pasiuni omeneşti şi în afara unor cazuri excepţionale, ei îşi vedeau de treabă în Olimp şi nu se amestecau în viaţa muritorilor.

De aceea grecii n-au simţit niciodată nevoia să aibă lăcaşuri de rugăciune, preoţi, cărţi sfinte sau doctrine religioase care să tălmăcească voinţa zeilor şi să mijlocească legătura cu ei. Religia grecilor era un cult ritual, nu o credinţă. „Ar părea cu totul neobişnuit – spunea un discipol al lui Aristotel – să-i vie cuiva în minte să afirme că îl iubeşte pe Zeus!“ În schimb, grecii admirau omul. „Minuni sînt multe – scria Sofocle – dar nimic nu este mai minunat decît omul“. Şi nu numai ceea ce reprezintă omul, dar şi ceea ce poate deveni.

E drept că vechea Grecie a fost deseori prezentată ca o utopie guvernată de înţelepciune, frumuseţe şi adevăr. În realitate, civilizaţia greacă, atît de apropiată nouă celor de azi, avînd la temelie cooperarea de bună voie, pe bază de raţiune, a oamenilor liberi, a fost o crustă subţire deasupra unei viitori de violenţă şi sînge, de neîncetată războire între oraşe-state şi războaie civile care au dus pînă la urmă Elada la pieire. Mersul istoriei nu i-a dat posibilitatea culturii greceşti să evolueze pe linia ei umanitară. Dacă pentru Homer războiul troian era o arenă în care

cei bravi luptau cu pasiune pentru onoare şi glorie, pentru Euripide, cu patru secole mai tîrziu, Troia însemna în primul rînd o femeie neputincioasă, lamentîndu-se printre ruine, asupra corpului neînsufleţit al copilului ei...

A doua zi dimineaţa începe cu vizitarea sanctuarului. De cînd l-am văzut prima oară, cu aproape zece ani în urmă, împrejurimile şi-au mai pierdut din prospeţimea lor bucolică. Pajiştea din faţa lui pe care păşteau odinioară cîteva oi sub supravegherea unui băieţaş – amănunt al unui peisaj neschimbat de veacuri – s-a transformat într-un

Un tîrguşor tipic din Pelopones

Un sat din sud

Ţăran lucrînd pămîntul

Se mai trăieşte aşa în sudul

Teatrul antic de la Epidavros

Ruinele Micenei

Mormîntul lui Agamemnon din Micene

maidan prăfuit şi desfundat de roţile automobilelor care-l folosesc ca loc de parcare. Monumentul închinat lui Coubertin, fondatorul jocurilor olimpice moderne, avînd înăuntru urna cu inima marelui pedagog, arată în mijlocul automobilelor ca un pripon pentru caii mecanici de azi. Grilajul este îndoit de cineva care nu ştiuse să stăpînească marşarierul, iarba deasă prin care ne croiam odinioară drum spre monument a dispărut, distrusă de mii de roţi, iar monumentul însuşi e înnegrit de gazele de eşa- pament.

Ceea ce a rămas din sanctuar este foarte puţin, suficient ca să-ţi dai seama de amploarea lui de odinioară, dar nu de ajuns ca să-l poţi reîntregi, dacă nu ai temeinic săpat în minte planul-machetă alcătuit după încercările diverşilor arheologi.

Ceea ce este specific Olimpiei, ceea ce nu întîl- neşti în altă parte este amestecul veacurilor, îngrămădirea abracadabrantă a tuturor stilurilor începînd de la doricul cel mai primitiv şi terminînd cu romanicul tîrziu, de la delicatul stil atenian al Exe- drei lui Herodus Atticus la opulenţa un pic barbară a

Philippeionului macedonean, diversitatea extraordinară de materiale : marmoră, piatră, bronz, lemn, pînă la cărămizi de argilă. Din toate, doar piatra simplă a rezistat mileniilor : marmora şi bronzul au fost prădate, lemnul, chiar de stejar, a putrezit, pereţii de argilă s-au transformat în noroi gros care a acoperit şi a salvat rămăşiţele operelor de artă, printre care şi pe Hermes al lui Praxitele. Parcă ai umbla pe un şantier abia început, pe care locul viitoarelor construcţii ar fi marcat doar prin temelii joase de piatră.

Olimpia, cel mai important din marile sanctuare greceşti, n-a fost niciodată o aşezare omenească, ci un complex de temple şi altare închise în incinta sacră a Altis-ului, consacrat lui Zeus, înconjurat de locuri de reculegere şi pregătire a celor ce veneau din toate colţurile Greciei să ia parte la întreceri sportive şi artistice. Aici au recitat din operele lor Pindar şi Euripide, ca şi Homer şi Tucidide, au 11 –

lucrat Fidias şi Miron, Polyclete şi Praxiteles ; Cheilon şi Thales au murit aici, iar Hippies şi Aristotel au consemnat evenimentele istoriei Olimpiei. Tot aici au fost sărbătoriţi Temistocle şi Miltiade, iar Alexandru cel Mare a proclamat amnistia şi buna înţelegere între greci la cea de a 114-a olimpiadă. Nu-i de mirare că în decursul veacurilor Olimpia a devenit un veritabil muzeu internaţional, în care fiecare oraş îşi avea sanctuarul său propriu cu „tezaurul“ său, şi totodată, un centru diplomatic care permitea rezolvarea pe teren neutru a problemelor ce priveau relaţiile dintre diferitele oraşe-state greceşti.

N-are rost să descriu în amănunţime Olimpia. Au descris-o toţi vizitatorii de la Pausanias încoace. E nevoie de cel puţin o zi întreagă pentru vizitarea temeinică a sanctuarului. Urmînd calea pelerinilor, treci pe lingă altarele care înconjurau focul veşnic, prin faţa ruinelor Pritaneului, centrul vieţii publice a sanctuarului, cuprinzînd o sală de mese uriaşă, în care mîncau concurenţă şi oficialităţile, prin faţa templului Herei, cel mai vechi templu al sanctuarului, al altarului lui Zeus. Urci pe terasa celor treisprezece temple-tezaure construite de oraşele greceşti şi de coloniile lor, treci prin faţa nenumăratelor socluri de statui închinate zeităţilor şi atleţilor, printre care se remarcă seria statuilor lui Zeus ridicate din amenzile impuse oraşelor de către arbitrii jocurilor, Hellanodicii, pentru încălcarea regulilor concursului. Şase statui au fost ridicate numai de tesalieni, pentru că au corupt pe concurenţă la pugilat, în cadrul jocurilor celei de a 98-a olimpiadă. Alte şase le-au ridicat, fără să crîcnească, atenienii, pentru încercarea de a trişa a unuia din compatrioţii lor la jocurile celei de a 112-a ohmpiadă. După cum vedem, în materie de severitate, arbitră noştri ar avea cîte ceva de învăţat de la vechii greci.

Ajungem îm^fîrşit la marele templu al lui Zeus, construit de Libon în secolul V î.e.n. Uriaşa statuie a lui Zeus Olimpicul, una din cele şapte minuni ale

lumii, înaltă de treisprezece metri în afară de piedestal, creată de Fidias, ocupa toată partea din fund a templului, despărţită de rest printr-un rînd de coloane, uşi duble de bronz şi o draperie de purpură brodată. O galerie specială care ocolea pereţii interiori ai altarului la înălţimea centurii lui Zeus, permitea pelerinilor să-i vadă mai de-aproape capul uriaş lucrat, ca şi partea descoperită a corpului, din fildeş. Barba, părul, îmbrăcămintea, tronul, totul era bătut în pietre preţioase. Aproape 1 000 de ani a durat statuia, terminîndu-şi existenţa într-un incendiu, în Bizanţ, unde fusese dusă după distrugerea Olimpiei.

Templul însuşi, privit dinafară, dă o impresie de austeritate puţin- rigidă. înălţat pe o bază de blocuri masive de piatră ce întrece înălţimea unui om şi se adînceşte cu alţi patru metri în pămînt, mai păstrează cîteva din şirul celor 38 de coloane de înălţimea celor ale Partenonului, monolitice, grele, aşezate des, una lîngă alta, care sprijineau un antablament neobişnuit de masiv. Nimic din zvelteţea aeriană a Partenonului – poartă prea mult amprenta vechilor locuri de cult din dumbrăvile sfinte şi coloanele care-l împrejmuiesc răspund parcă trunchiurilor groase ale stejarilor pădurii seculare din jur. Interiorul era încărcat, prea strîmt pentru statuia uriaşă a lui Zeus, care ajungea cu capul pînă la tavan. însăşi statuia era lipsită de seninătatea altor opere ale neîntrecutului Fidias. Masa ei uriaşă din marmoră, fildeş şi aur apăsa întreaga încăpere, dădea impresia unei divinităţi menită să impresioneze, să înspăimânte chiar, manieră cu totul contrară artei greceşti clasice. Era zeul-stăpîn al acestor locuri.

în afara părţii centrale a sanctuarului – Altis-ul sacru – pelerinilor şi atleţilor le stăteau la dispoziţie Buleuterion, în care concurenţii depuneau jurămîntul în faţa hellanodicilor şi aveau loc adunările acestora din urmă şi ale senatului olimpic, imensul Leonidaion de 81 pe 74 m – hotelul în care erau adăpostiţi oaspeţii de seamă – Theokoleon cuprinzînd locuinţele preoţilor, Pales-

tra, locul în care se antrenau atleţii, prevăzut cu băi, camere de exerciţii, teren de antrenament şi chiar cu o pistă acoperită, de lungimea pistei stadionului, pentru antrenamente şi concursuri pe timp urît.

în primul moment, după ce ai pătruns pe stadion, trecînd prin poarta monumentală, încerci o anumită deziluzie. După întinderea imensă a ruinelor Olimpiei, în care reconstitui, cu mintea cel puţin,-uriaşul şi monumentalul complex iniţial, stadionul apare modest în comparaţie cu cel de piatră al Delfiului şi cu arenele romane. De fapt era o întindere plată între două coline înverzite, pe care luau loc peste 20 000 de spectatori, cu o mică tribună oficială pentru senat şi hellanodici. Nu-ţi rămîne decît să te miri cum de romanii s-au abţinut să-l transforme într-un circ de piatră. în schimb au umplut sanctuarul cu statuile împăraţilor şi mai ales cu terme – mania bine cunoscută a romanilor. Această suprapunere a clădirilor strict utilitare şi a monumentelor lipsite de orice valoare artistică peste clădirile antice enervează la culme la toate sanctuarele greceşti, făcînd ca romanii să pară barbari, aici în Grecia, şi mai că-ţi vine să te întrebi cum de ai putut odinioară cădea în extaz în faţa aceloraşi ruine romane. E drept că te aflai la Roma...

Ca multe alte instituţii lumeşti şi-au avut şi Jocurile Olimpice declinul lor şi apoi sfîrşitul. Grecii, căzuţi sub romani, n-au mai putut să-şi păstreze tradiţiile decît cu preţul compromisurilor. Spiritul mercantil şi-a pus amprenta asupra jocurilor, pelerinajele sacre s-au transformat în turism antic în căutare de curiozităţi, jertfele pe altarele lui Zeus într-o tradiţie pitorească desuetă, iar reculegerea şi purificarea pelerinilor în dumbrava sacră, în iarmaroc internaţional cu bacanale în loc de twist şi hidromel în loc de whisky. Jocurile erau muribunde cînd împăratul Teodosie al Bizanţului, împins de zeloşii ideologi ai creştinismului triumfător, le-a scurtat agonia, interzicîndu-le, jefuind şi distrugînd

totodată templele – de cîte ori nu-i pomenit acest Teodosie de cei ce păşesc peste ruinele pe care le-a lăsat în urma sa în toată Grecia ! Apoi veni unul din cutremurele de lipsa cărora nu s-a putut plînge Grecia nici în trecut, care a dărîmat coloanele ce au mai rămas în picioare, iar revărsările lui Alfeos şi torentele de noroi de pe muntele Kronion a acoperit totul sub metri de aluviuni. Nişte păstori s-au stabilit pe locul ruinelor ce păreau pe veci dispărute, construindu-şi colibele din rămăşiţe de marmoră, din bucăţi din metope prinse între ele cu argilă, distrugînd cu înverşunare orice li se părea a fi „chip cioplit“ diavolesc.

Au trecut 1500 de ani şi Olimpia este pe cale să ajungă iarăşi un loc de pelerinaj, de reculegere, să recapete măcar în parte ceva din strălucirea trecută,, prin Jocurile Olimpice reînviate ale erei moderne. Ştafeta olimpică ce străbate la fiecare 4 ani ţări şi continente de aici porneşte, din pădurea sacră a Olimpiei, ducînd focul aprins din razele soarelui în cadrul unui ceremonial cu respectarea vechilor ritualuri elene, care, chiar dacă apare cam teatral sub zumzetul aparatelor de cinema şi televiziune, nu e totuşi mai puţin evocator.

Sute de mii de oameni aţin calea ştafetei olimpice. Şi dacă în mintea fiecăruia din ei ia naştere măcar o fărîmă a ideii solidarităţii umane, a prieteniei, a păcii, a ceva ce uneşte popoarele pe deasupra neîncrederii şi animozităţii artificial stîrnite, atunci cei ce au reînnoit jocurile olimpice nu şi-au irosit forţele în zadar.

După sanctuar urmează vizitarea muzeului. Printre diversele fragmente mai mult sau mai puţin conservate ale frontonului templului şi copii proaste romane ale unor originale greceşti se întîlnesc şi cîteva exponate de valoare, printre care locul de frunte îl ocupă desigur Hermes de Praxitele aşezat singur într-o rotondă mare, cu lumină studiată, în mijlocul unui fel de bazin circular umplut cu nisip – precauţie binevenită într-o regiune bîntuită de cutremure. Cel mai puţin lucru ce aş putea spune despre el este că merită pe

deplin cinstea ce i se face. Reprezintă pe Hermes purtînd pe mina stingă copilul Apolo, care s-a oprit o clipă din drum să se odihnească. Este chipul exact al zeităţii aşa cum şi-o închipuiau grecii – pe cît de apropiată de înţelegerea oamenilor pe atît de depărtată de preocupările lor. Uluitoare nu e perfecţiunea trupului ce s-a păstrat cu toate restaurările ulterioare, nu întotdeauna reuşite, nici grija, poate excesivă, pentru detalii, care a făcut pe unii să-i reproşeze o oarecare preţiozitate. Cauţi să nu observi că statuia era coloratã ; urme de culoare abia perceptibile se mai păstrează în păr şi în cutele veşmintelor.

Totul este măiestria cu care autorul a redat conţinutul operei. îţi trebuie timp să poţi urmări pe faţa statuii jocul sentimentelor imprimate de artist, ca bunăoară acea subtilă diferenţă în expresia celor doi obraji. Cel îndreptat spre copilaşul Apolo e luminat de un zîmbet abia schiţat, celălalt, ascuns copilului, poartă umbra, de asemenea greu de sesizat, a oboselii drumului. împreună privite din faţă, dau acel chip complex, duios şi obosit totodată al tînărului Hermes.

Şi apoi naturaleţea ţinutei sale. Statuia nu e „aşezată“ în picioare, ea stă cum stă un om viu. Este acea amprentă de neredat a marelui artist, care te uluieşte şi la Venus din Milo. Nici o reproducere ori- cît de reuşită nu poate reda ceva ce copistul nu simte şi nu e în stare să i-o imprime. Cineva care n-ar şti despre ce e vorba, ar putea trece pe lîngă Venus din Milo fără să se oprească. Corpul ei, după gustul de azi, nu ar fi fost considerat ca frumos din cale afară – la Hollywood ca şi la Buftea i s-ar fi recomandat probabil să mai dea jos vreo 5—6 kilograme. Dacă te opreşti însă mai îndelung în faţa unor astfel de opere de artă, vine un moment cînd începi să le vezi cu ochiul artistului, să le simţi, să intuieşti picul de viaţă pe care acesta a reuşit să-l insufle pentru totdeauna materiei moarte, să le simţi trăind, iar pe artist comunicînd cu tine peste veacuri şi milenii.

TRAVERSÎND PELOPONESUL

La ieşirea din Olimpia ne întîlnim cu o caravană ciudată : trei jeep-uri închise cu prelate de culoare portocalie, acoperite cu steguleţe multicolore, purtînd atîrnate de antene nişte peşti coloraţi de hîrtie, purtători de noroc. Este expediţia japoneză care cu doi ani înaintea Jocurilor Olimpice de la Tokio a pornit de la Olimpia să străbată uriaşul traseu prin Grecia, Turcia, Iran, Afganistan, Pakistan, India, Birmania, traseu ce urma să fie parcurs de ştafeta olimpică. Sînt aceiaşi japonezi meticuloşi, care nu lasă nimic, nici un amănunt la voia întîmplării, pe care i-am întîlnit şi la Jocurile Olimpice de la Roma fotografiind totul, pînă şi biletele de autobuz. Le urăm prin semne succes în expediţia lor şi ne afundăm în pădure. Un timp continuăm prin serpentine ce urcă şi coboară pe povîrnişurile munţilor împăduriţi tăiaţi tot mai des de grohotişuri şi albii uscate de torenţi. Apoi pădurea devine din ce în ce mai rară, pleşuvită, cu întinderi sterpe, pe care se văd urmele încercărilor de reîmpădurire, pînă ne afundăm în inima Arcadiei – a celei mai dezolante pustietăţi care mi-a fost dat să văd în Grecia. De o parte şi de alta doar munţi golaşi, aidoma unor grămezi conice de piatră deşertată din saci de nişte uriaşi deasupra pămîntului uscat. Ce s-o fi întîmplat cu Arcadia Félix ? Ţineţi minte tabloul lui Poussin : ,,et în Arcadia ego ?“ E clar că nu l-a pictat după natură.

Mergem şi tot mergem şi defileul, dacă defileu se poate numi îngrămădirea asta haotică de piscuri, nu se. mai sfîrşeşte. Şoseaua este atît de strimtă încît nici măcar cărarea obişnuită marginală pentru pedeştri nu o desparte de prăpastie. Abisul începe unde se termină asfaltul, ca tăiat cu cuţitul. Noroc că e timp uscat. Cum s-o fi circulînd pe aici pe ceaţă sau ploaie nu-mi pot închipui.

Maşina noastră urcă gîfîind pe serpentine ameţitoare, pînă în împărăţia rarului jnepăniş, pentru ca după un moment de ezitare parcă, pe şaua dintre două creste de unde se văd prelungindu-se la nesfîrşit culmile lanţurilor muntoase, să se prăvale cu botul în jos pe buclele panglicei şoselei ce se vede albind undeva, jos de tot în vale, pentru a urca din nou pe povîrnişul din faţă. E un drum pe care-l poate invidia şi celebra şosea aplină elveţiană ce trece pe la gheţarul Rhonului şi St. Ber- nard. Numai că de fiecare dată te aştepti să zăreşti jos, în vale, sclipind apele unui lac, unui rîu sau măcar ale unui pîrîiaş. Aici nimic, uscăciune, stîncă fărâmiţată, tufe de mărăcini şi pustietate; doar pe ici-colo căsuţe-colibe ale ciobanilor sau ale ţăranilor care au prins parcă de milenii rădăcini în acest pămînt stîncos şi n-au putut fi smulşi nici de furtunile naturii, nici de cele istorice. Pămîntul parcelelor de pe coastele mai puţin povîmite ale unor văi e sterp şi pietros ca totul în jur. Generaţii de-a rîndul l-au cernut ca să scoată la iveală un strat roditor, în care să poată intra plugul. Iar acesta e deseori de lemn (mai erau încă 260 000 de pluguri de lemn în Grecia, potrivit statisticii din 1960) şi calul împrumutat.

Din loc în loc se zăreşte pe povîrniş silueta încremenită a cîte unui păstor cu zeghe pe umeri, deşi e o căldură de infern, sprijinit de un ciomag mai înalt ca el, îndoit la un capăt ca o cîrjă episcopală. Apoi iarăşi nimic, soare, rîpe şi albii uscate de torenţi. Nu poţi să nu-ţi pui întrebarea din ce trăiesc ţăranii de pe aici ? Pămînt nu au, sau dacă posedă o bucată din coasta stearpă şi pietroasă, e ca şi cum nu l-ar avea. Cei ce au ceva oi sau capre

nu-şi pot transporta singuri produsele pînă la oraşele de pe ţărm şi le vînd intermediarilor, proprietarilor micilor brînzării sau al cîte unui camion, care costă cit tot cătunul lor.

Nici un fum de fabrică, nici un puţ artezian, nici o linie electrică de înaltă tensiune în tot lungul drumului de-a curmezişul Peloponesului. Rar, la distanţe mari una de alta, cîte o aşezare omenească, formată din căsuţe cubice ce par de departe agăţate ca prin miracol de povîrnişul pietros, aidoma unor cuiburi de rîndunele. Langadhia, barem, la mijlocul drumului între Olimpia şi Tripolis, vechea capitală a Moreei, îţi dă o senzaţie de ameţeală privită de pe versantul celălalt al văii. E un peisaj din Calabria sau din ,,Aures“-ul algerian. Panta, chiar lîngă şosea, e atît de abruptă încît faţada poate avea două caturi, iar în spate să treci de pe acoperişul plat direct în bătătură, dacă se poate numi aşa povîrnişul pe care trebuie să-l urci aplecat. între case, poteci de piatră, pe alocuri adevărate scări care se transformă în torenţi pe timp de ploaie. Pe stradă, cîte o dugheană care încearcă prin firme pe cît de sărăcăcioase pe atît de stridente să atragă atenţia turiştilor ce trec în goană de la Olimpia la Nauplion şi nelipsita cafenea cu umbrar de verdeaţă uscată şi prăfuită.

Pană. Oprim pe strada centrală a satului Korkalon, de fapt şoseaua care-l străbate. La dreapta e ceea ce se poate numi la fel de bine povîrniş abrupt sau prăpastie, la stînga căsuţe durate din piatră îngrămădite una într-alta. Una din case tocmai e pe jumătate construită şi se pot vedea stîlpii masivi din blocuri de stîncă cioplită, cu spaţiul între ele umplut cu bucăţi neregulate de piatră, cu uşi şi ferestre minuscule, doar cu cîte o bîrnă de lemn drept cercevea de sus – un fel de igloo de piatră.

Ieşim să ne dezmorţim picioarele, în timp ce şoferul, drăcuind pe sub mustăţi carburatorul, praful şi amurgul ce începe să se lase, trebăluieşte la motor. „Sparta ne-a trebuit !“ ne gîndim ; n-am avut încredere în cartea-ghid care tratează cu o relativă indiferenţă aceste nume şi ne-am primit pedeapsa, pierzînd timpul de pomană. Ca să-l recuperăm, am ales un drum de întoarcere ce părea că taie mai de-a dreptul regiunea şi ne-am învîrtit toată după-masa prin drumuri de ţară.

Am întîlnit, ce-i drept, în calea noastră o vale fertilă, plină de livezi, care ne-a mai odihnit privirile după pietrăria „fericitei Arcadii“ şi am avut ocazia să admirăm uriaşul de piatră Taiget, care dădea pe vremuri regiunii aerul ei de sălbatică nobleţe potrivită firii spartanilor ce şi-au ales ca loc de aşezare poalele lui. Am trecut şi prin Mistra, unic exemplar de oraş bizantin din secolul al XrV-lea păstrat ca atare, cu palatul despoţilor bizantini, cu biserici pline de fresce, azi pustiu, abandonat de secole de locuitorii săi – toate foarte interesante, dar Sparta nicăieri. De fapt există prin apropierea unor grămezi de pietre şi urme de şanţuri un tîrguşor provincial curăţel, care se numeşte Sparti, fondat pe la mijlocul secolului trecut cu un muzeu mic de antichităţi romane şi bizantine şi prăvălioare cu suveniruri anemice, încolo nimic n-a rămas din cel mai puternic stat aristocratic şi militar al Greciei de atunci, duşman implacabil al polisurilor democratice, în care unii au încercat să vadă prototipul statului arian preconizat de mitomanii reichului hitlerist. Spartanii erau atît de încrezători în forţa lor militară, că nici măcar nu construiseră ziduri de apărare în jurul oraşului. Pe drept cuvînt, privind la pustiul din jur îţi vin în minte cuvintele profetice ale lui Tuci- dide : „Dacă vreodată Lacedemonia ar fi devastată şi n-ar rămîne decît fundaţiile edificiilor sale publice, posterităţii i-ar veni greu

să creadă că puterea ei a corespuns renumelui ei“.

— Nimic de făcut acum. Am reparat ceva, dar putem rămîne în pană în plin defileu, conchise şoferul, ştergîndu-şi mîinile cu o cîrpă. Eu zic să înnoptăm aici. Pînă dimineaţa îi vin de hac, sau de nu, chemăm altă maşină.

însoţitorul meu, după o scurtă ciorovăială cu el, pe greceşte, o luă spre primărie să se intereseze de adăpost. Rămîn pe loc, privind în jur. Se adunase ceva lume, în primul rînd desigur copii, care s-au strîns chorchine în jurul şoferului, căutînd care mai de care să-şi vîre capul sub capota rămasă deschisă fără să ţină seama de ocările mai mult de formă ale lui. Ciudat însă, nici o fată, nici o femeie. Doar la fereastra balconului din faţă, o tînără şi o bătrînă, probabil mama ei, amîndouă în negru, pe jumătate ascunse de zid, aruncau pe furiş cîte o privire curioasă şi se ascundeau imediat ce se simţeau observate. Cîţiva bătrîni, adunaţi mai încolo, păstrau o distanţă rezervată şi nu se apropiau nici ei de noi. Caut să găsesc în trăsăturile lor urmele amestecului de slavi, avari, albanezi, franci şi greci, care formează populaţia de aici. Nu, par la fel de greci ca în oricare parte a ţării. Sau poate şi în altă parte amestecul e la fel de mare.

Curios de asemeni, nici un bărbat tînăr în jurul nostru şi nici în casa la care ne dusese un băieţaş trimis de primar. Gazda, un bătrîn de vreo 60—65 de arii, uscat, cu pielea tăbăcită, cu degete noduroase, parcă pentru totdeauna îndoite. Două arătări în negru, nurorile lui, tot uscate, de vîrste nedefinite, între 25—40 de ani, străbătură încoace şi încolo încăperea, aducîndu-ne de mîncare, călcînd fără zgomot în picioarele goale, apărînd şi dispă- rînd în cercul de lumină al lămpii de gaz. Casa părea din cele înstărite, altfel nu ne-ar fi trimis primarul la ei. Perinele aşezate pe laviţă, masa şi scaunele masive, fotografii înrămate pe pereţi, o reproducere a unui tablou reprezentîndu-l pe Kolo- cotronis debarcînd pe un ţărm cu ceata lui de palicari şi o icoană mare îmbrăcată în argint, cu chipul fioros al lui Hristos, înconjurată de un ştergar brodat, vădeau o oarecare îndestulare. Mai era

o tindă unde i se aşternu bătrînului, o bucătărie şi încă o încăpere sau două, probabil ale nurorilor, în orice caz nu suferea comparaţie cu mizeria că-tunelor din Epir, cu membrii familiei, dormind pe prici, ocupînd jumătate din odaie, împărţită deseori iarna cu viţelul şi mieii. Aproape 110 000 de familii trăiesc în aceste condiţii, apreciază Banca agrară a Greciei, iar oca 105 000 de familii nu au nici un fel de locuinţă.

Totul respira aici pustietate, uscăciune, lipsa bărbaţilor şi a copiilor se lasă simţită. Apăsa însuşi timpul, pe care parcă-l simţeai fizic cum se scurge aici. Ni s-a arătat însă ospitalitate. Ne oferiseră tot ce aveau : lapte de capră, brînză, felii de dovleac prăjit, „mustelavia“ – un fel de turtă dulce din must şi – făină de culoare închisă, aproape neagră, şi un vin roşu de regiune, amărui, cu iz uşor de pucioasă.

Pusesem şi noi pe masă ceva de-ale gurii, pe care însoţitorul, prevăzător şi cunoscător al drumurilor greceşti, le luase cu noi. Bătrînul gustă din bucate mai mult din politeţe, însă nu refuză coniacul, ba se înveseli oleacă şi-i sclipiră ochii, pe care-i ţinuse pînă atunci ascunşi pe sub sprîncenele adunate.

— Ei, pe unde-s tinerii ? întrebă mai mult pentru mine însoţitorul, deşi probabil bănuia răspunsul.

— Unde să fie ? Cel mare e pe un vapor, vine o dată pe an acasă, cel mijlociu e plecat în Germania pe trei ani. poate vine la toamnă să ne vadă, poate nu. Cel mic nu-i căsătorit, lucrează nu departe de aici, lîngă Nauplion, şi-a găsit loc la o tăbăcărie. Se aude însă că se închide. Mai am un nepot, fiul băiatului celui mare, o fi pe la maşina dumneavoa- tră, ce să facă în casă ? îi e urît cu noi ! Nu o ducem rău, toţi ne trimit bani acasă. Aşa s-a trăit dintotdeuna la noi – bătrînii şi femeile acasă, bărbaţii la lucru aiurea. Doar că trebuie să caute de lucru tot mai departe şi se găseşte tot mai greu;..

Am în faţa mea un exemplu viu al celor

afirmate de „Time“ : „Grecia are tristul privilegiu de a fi
furnizorul de braţe de muncă ieftine pentru Europa occidentală“. Şomajul şi lipsurile îi forţează pe greci să emigreze în masă – cca 340 000 în perioada 1955—1962, anul 1962 fiind primul an cînd numărul emigranţilor a depăşit creşterea anuală a populaţiei Greciei.

Azi, din cei 850 000 de străini care lucrează în Germania occidentală, 100 000 sînt greci şi numărul lor va creşte rapid o dată cu acceptarea principiului mişcării libere a forţei de muncă. Cît despre condiţiile lor de muncă în R.F.G. – în anul trecut într-o întreprindere metalurgică, la 100 de muncitori s-au înregistrat : 17 muncitori nemţi accidentaţi, 50 italieni şi 65 greci !

Nici dimineaţa, după ce am dormit pe laviţele care cu toate păturile puse deasupra nu ne-au părut mai moi, femeile n-au apărut decît tot ca nişte umbre mute, care au pus masa şi s-au retras fără măcar să-şi ia rămas bun cînd am plecat. Doar în cel mai adînc sud al Italiei am întîlnit aşa ceva. Aici ortodoxismul nu se dovedeşte cu nimic mai prejos celui mai bigot catolicism.

Grecia a rămas azi singura ţară în care ortodoxismul mai este religie de stat şi preoţimea continuă să fie – vorba lui „Express“ – unul din cei trei stîlpi, alături de armată şi poliţie, pe care se sprijină statul. Prezenţa sutanelor negre e mai puţin simţită la Atena, deşi îi întîlneşti la tot pasul, cît în regiunile înapoiate prin care trecem. N-aş putea spune că ţăranul grec ar acorda treburilor bisericeşti mai multă atenţie decît ţăranul nostru de pe vremuri, în schimb amestecul bisericii în viaţa femeilor de aici se face puternic simţit E o îmbinare ciudată de ortodoxism cu influenţă mahomedană şi eu un ceva specific sudului mediteranean, care face ca atmosfera de aici să aducă a cea din Calabria, Sicilia, Castilia spaniolă.

Pentru o călătoare străină a găsi găzduire în caravanseraiurile mănăstirilor care continuă să fie singurele adăposturi în locurile mai puţin vizitate,

aflate în afara marilor trasee turistice, mai repre

zintă uneori o problemă. Sînt mănăstiri care prin însuşi regulamentul lor interzic călugărilor să acorde orice fel de asistenţă unei femei chiar aflată în pericol de moarte, chiar muritoare de sete şi foame. în majoritatea cazurilor însă, în ce priveşte turistele străine, lucrurile nu trebuie dramatizate şi o sumă corespunzătoare, plus pantalonii îmbrăcaţi ad-hoc, care permit gazdelor să ignoreze' sexul, deschid porţile cele mai ferecate.

EPIDAVROS

Cu cît ne apropiem, de Nauplion şi deci de ţărmul .mării, aşezările omeneşti devin mai dese, reapar urmele Moreei vechi. Cetăţi bizantine, ale crucia- ţilor, veneţiene, turceşti, închid trecătorile, stau călare pe şeile munţilor, atîrnă cocoţate deasupra pereţilor inaccesibili de stîncă. Apoi din ce în ce mai des, pe măsură ce ieşim, în sfîrşit, într-o vale ce se lărgeşte tot mai mult, urme de acropole vechi elene, ruine risipite în jur cît vezi cu ochii.

Străbatem un orăşel oarecare : o stradă centrală cu copaci rari, cîteva cafenele cu reclame de neon, tineret ieşit pe stradă să se plimbe : e Argosul, capitala Argolidei, fondat încă înaintea Micenei, care a avut drept rege pe Danaos cel cu fiicele lui şi butoiul fără fund. Şi expediţia argonauţilor tot de aici a pornit în căutarea lînei de aur pe drumul pe care ne îndreptăm şi noi, spre Nauplion, care servea pe vremuri Argosului de port.

Trecem pe lîngă nişte ziduri vechi bizantine marcate de însemnul leului San Marco al Veneţiei, apoi pe lîngă o moschee turcească adăpostind sub portalul ei statuia lui Demetrius Ipsilantis, conducătorul mişcării antiturce de eliberare. Lăsăm în stînga una din nenumăratele mănăstiri greceşti, de astă dată de maici, avînd în grădină izvorul în care, spune legenda, venea să se scalde anual Hera, ceea ce avea darul să-i redea virginitatea, şi prin cîteva serpentine îndrăzneţe ieşim pe un mic platou săpat în stîncă la mare înălţime deasupra

mării, în spatele hotelului unde urmează să rămînem peste noapte. „Thalassa ! Thalassa !” Marea ! Marea ! am auzit deodată strigătul de bucurie al grecilor lui Xenofon din „Anabasis“ în gura şoferului nostru, bucuros că s-a terminat cu lungul drum prin arşiţa Peloponesului. Fiorul care te străbate în astfel de momente numai în Grecia îl poţi simţi.

— S-au învăţat minte grecii, comentă un neamţ din R.F.G., ieşit ca şi mine pe terasă să contemple peisajul. Un astfel de loc să rămînă nefolosit pînă acum ! Stînca asta valorează aur dacă ştii s-o exploatezi.

O fi valorînd ea aur, dar ca să-l obţii a trebuit să se investească o sumă serioasă în construcţia hotelului şi în Grecia banii nu se găsesc chiar pe toate drumurile. Capitaliştii străini ştiu însă să scoată banii din orice şi neamţul este întîmplător reprezentantul unei societăţi germane căreia i s-a concesionat exploatarea unor mari cazinouri la Corfu şi Rhodos. Preşedintele societăţii este baronul de Richthofen – mi s-a spus că e chiar comandantul celebrei escadrile de aşi din timpul primului război mondial.

Hotelul e nou, „nerodat“, mai miroase a vopsea proaspătă, însă este situat într-o poziţie care te face să uiţi micile neplăceri. încastrat literalmente în stîncă la o înălţime ameţitoare deasupra valurilor mării, stă faţă în faţă cu măreaţa citadelă care poartă numele lui Palamede, eroul antic, descoperitorul zice-se al artei navigaţiei, al farului, alfabetului, jocurilor de zaruri şi arşice, pe scurt, perso- nificînd ceea ce grecii au preluat din orient. Cetatea cruciaţilor, apoi a veneţienilor, încoronează cu zidurile sale groase şi forturile rămase intacte trunchiul de stîncă ce ţîşneşte din mare drept, inabordabil, dominîndu-ne de la înălţimea sa. Un adevărat cuib de vultur, fără exagerare.

Priveliştea e cutremurător de frumoasă, prin îmbinarea unică în felul ei a întinsului mării, a stîncii semeţe, a istoriei întruchipată în piatra

masivelor bastioane şi metereze. Merită să faci aici un popas de cîteva zile la sfîrşitul intinerariului grecesc, mai ales că hotelul posedă o plajă particulară – o limbă îngustă de pietriş, ce e drept puţin îmbietor, la poalele peretelui vertical de stîncă.

După-amiaza e consacrată teatrului din Epidavros, parte a Aesclepionului, sanctuarul lui Aesculap. Ajunşi la o adevărată saturaţie, am trecut indiferenţi pe lingă nenumăratele rămăşiţe antice de care e plină Argolida şi nu ne-am oprit decît pe locul în care fata regelui Beoţiei, sedusă, de Apolo, a născut un băiat pe care l-a numit Aesculap, abandonîndu-l apoi pe acest deal pe care ne aflăm acum, unde a fost hrănit de o capră. Dacă e vorba de medicină în accepţiunea modernă a cuvîntului, adică de leacuri şi nu de descîntece sau nu numai de descîn- tece, apoi ea aici s-a născut, în sanctuarul lui Aesculap şi rămîne doar părerea de rău că şi medicii nu se gîndesc să-i reînvie splendoarea aşa cum intenţionează să facă mişcarea olimpică cu sanctuarul Olimpiei, să-l transforme în ceva asemănător unui Panteon medical, cu un muzeu universal al medicinei. Sanctuarul îşi păstrase faima pînă la anii barbariei evului mediu, pînă cînd se înrădăcinase obiceiul ca bolnavii să fie lecuiţi cu mijloace mai radicale decît regim sanatorial şi cura termală. Azi e un complex grandios de ruine comparabil cu cel de la Olimpia. Ceasuri întregi umbli prin iarba arsă de soare, stîrnind mii de greieri sub privirile indiferente ale şopîrlelor ce se lasă luate în mînă de leneşe ce sînt. Ceva te împiedică să păşeşti peste fundaţiile joase de piatră care abia se ridică deasupra pămîn- tului şi ocoleşti clădirile ca şi cum ar fi fost încă în picioare. E de altfel singurul mijloc ca să nu te rătăceşti şi pierzînd şirul itinerarului din plan să te trezeşti în faţa unui peisaj haotic de ruine fără nici o noimă, aidoma cum le-o fi apărut turcilor cînd au venit aici pentru prima dată. E drept însă că turcii nu şi-au bătut niciodată capul cu clădirile ce nu

puteau fi transformate în moschee sau cazărmi.

Vizitarea sanctuarului nu-i decît o formă de a omorî timpul pînă la începerea repetiţiilor lui „Oedip la Colona“ ce urmează să aibă loc în teatrul antic din sanctuar, cunoscut sub numele de teatrul din Epidavros. Dintre amfiteatrele antice din întreaga lume este cel mai bine păstrat, dacă nu şi cel mai mare. Pausanias, de obicei zgîrcit în epitete, îl numeşte „minunea de la Epidavros“ şi nu exagerează. Construit în secolul al IV-lea î.e.n., opera marelui artist şi arhitect Policlet din Argos, cele 55 gradene ale sale săpate în masivul muntelui Kinortion se ridică pînă la înălţimea de 25 metri, putînd primi cca 17 000 de spectatori. Puteţi să vă imaginaţi mărimea lui, gîndindu-vă cum ar arăta circul nostru de stat dacă ar avea 30 000 de locuri.

Am asistat în timpul călătoriilor mele prin Grecia de mai multe ori la spectacolele jucate la Epidavros, dar de fiecare dată zumzetul publicului sosit din toate colţurile Europei să asiste la festivalul de vară al tragediei antice, care în aer liber se simte mai puţin încătuşat şi mai puţin obligat să păstreze liniştea, zgomotul maşinilor întîrziaţilor ce-şi caută un loc de parcare la poalele dealului şi ale căror faruri mătură povîrnişurile din jur, distrăgeau atenţia, împiedicau să te concentrezi asupra a ceea ce se petrece pe scenă. Caracterul specific al tragediei greceşti, cu dialoguri duse în ton declamatoriu, cu intervenţia masivă a corului, cu invocarea zeilor ce iau parte activă în acţiune, cu un anumit stil specific în gesturi, în dicţie, face şi mai grea transpunerea spectatorului, chiar dacă protagonista este Maria Callas sau marea tragediană Katina Paxinou în creaţia sa remarcabilă „Bachantele“ a lui Euripide.

De aceea oricît ar părea de curios, repetiţiile sînt acelea care mi-au rămas mai adînc gravate în minte. Stau pe gradena cea mai de sus, singur, în pustietatea uriaşei jumătăţi de cupă a

teatrului, în care se pierd regizorul şi cei cîţiva asistenţi din primele rînduri, ce urmăresc spectacolul.

Sub vălul de lumină cu nuanţe purpurii al soarelui care apune în spatele crestei pe care chiparoşii unduie uşor în bătaia vîntului de seară, rîndurile de bănci de piatră coboară, tot mai mici, pînă departe, jos, în umbra ce începe să urce din arena ce pare minusculă de aici, de unde stau. Şi iată că din prosceniu ies cu pasul acela specific, alungit şi săltat totodată, bărbaţii corului. Şi deşi îi vezi evoluînd acolo jos, departe, foşnetul paşilor lor pe nisipul fin cu care e presărată arena răsună chiar lîngă urechile tale, ca şi cum un vecin invizibil ar mototoli o foaie de hîrtie.

Degeaba, nimeni nu joacă tragediile antice ca grecii, deşi despre o moştenire directă nu poate fi vorba. Pe timpul cînd în apus erau reprezentate pe scenele marilor capitale operele lui Eschil, Sofocle, Euripide, numele lor erau aproape uitate în Grecia. Limba însă, melodioasa limbă greacă care poate exprima orice, se pretează atît de bine la declamaţie, iar gestul, mersul lor te fac să simţi că actorii poartă în ei ceva autentic elen, ce nu poate fi imitat pe deplin de nimeni. Şi apoi ambianţa unică a teatrului din Epidavros, hlamidele de culoare cenuşie-violacee cu dunga deschisă la poale, săltînd în pliuri largi, toiagele, feţele-măşti alungite, şi ritmul acela inimitabil al pasului cu care înaintează şi se retrag toţi deodată, ridicînd mîinile ca o implorare către cer sau coborîndu-le în semn de deznădejde. într-o coordonare perfectă cu frazele melodice ale declamaţiei, toate îţi dau impresia unei bande decorative de pe ceramica antică grecească care s-ar fi desfăşurat de pe un vas şi ar fi pornit să evolueze prin arenă.

Festivalul de la Epidavros a devenit – şi curînd va deveni şi mai mult – un eveniment cultural pe plan internaţional, la care vor participa nu numai cei ce sînt realmente atraşi de spectacolul tragediei greceşti jucată în chiar locul unde s-a

născut ea, ci şi toţi cei ce vor considera din snobism de datoria lor să-şi marcheze prezenţa. Rămîne doar de dorit ca aceasta să nu fie în dauna atmosferei de înălţare şi de reculegere a primelor spectacole montate de oameni pasionaţi de tragedia antică.

• Şi iată că am ajuns la capătul călătoriei mele prin Grecia, la Micene, izvorul istoriei ei, şi tot nu mă încumet să concentrez într-o apreciere generală diversitatea chipurilor, a problemelor şi destinul istoric al acestui popor. Poate tocmai această diversitate îl caracterizează, aceea a individualităţilor care se cer contopite de bunăvoie într-o unitate naţională, dar care refuză orice încercare de a o face cu forţa.

Poate faptul că grecii au fost aceia care au dat demnitate noţiunii de om şi au luptat pentru apărarea ei, prin toate vicisitudinile istoriei lor, face ca acest popor să nu fi acceptat nici în timpurile noi nici o constrângere de nici un fel.

De cînd Otto de Bavaria a fost aşezat cu ajutorul Sfintei Alianţe pe tronul grecesc proptit cu baionetele a 35 000 de soldaţi străini, parcă tot timpul poporul şi guvernanţii au mers unii „hăis“, alţii „cea“. Nu e vorba de turbulenţa cronică „balcanică“, ci de ceva mult mai adînc – pur şi simplu de faptul că de 130 de ani s-a tot încercat dacă li se potrivesc grecilor fel şi fel de regi, de dictaturi, de guverne de toate felurile şi de fiecare dată poporul le-a eliminat din sînul său cum elimină organismul un corp străin, care se încearcă să i se grefeze cu de-a sila. Uneori eliminarea a fost lentă, prin necroză şi descompunere, alteori violentă şi corpul străin a fost proiectat afară din Grecia ca un sîmbure de cireaşă sub presiune. S-au mai pierdut şi capete şi vieţi ale celor ce se încăpăţînau să se menţină pe grumazul poporului grec. Aparenţele sînt

înşelătoare aici. Ciobanul rezemat de toiag, care priveşte gînditor la gîngăniile ce scrîşnind şi

uruind urcă pieptiş serpentinele imposibile ale şoselei peloponesiene, tînărul hamal din port care joacă rişca pe chei, studentul care dansează twist intr-un bar popular de lingă piaţa Omonia, de pe o zi pe alta se transformă în luptători şi nu cu o explozie de temperament latin, ci temeinic, necruţător, „care pe care“.

Cred că pînă la urmă cele mai semnificative s-au dovedit cuvintele auzite, înainte de a părăsi aceste locuri, de la un bătrîn ţăran grec, unul dintre eroii care au aruncat în aer podul de la Gor- gopotamos în timpul rezistenţei antihitleriste, azi preşedintele unui comitet de acţiune ţărănesc, local. Am stat cu el de vorbă sub şopronul de verdeaţă al unei cîrciumioare din Nemeia. Ştergîndu-şi mustăţile după o duşcă de Imiglicos rubiniu (fără voie am fost tentat să fac o paralelă între vinul roşu al leului din Nemeia omorît de Hercule şi „puterea ursului“ de la noi) şi băgîndu-şi „pentru mai tîrziu“ în buzunarul de sus ţigara romînească ce i-am oferit-o, a clătinat din cap la întrebarea mea dacă nu crede că acum, la bătrîneţe, ar fi cazul să se mai odihnească şi să se joace cu nepoţii ?

— Ohi ! Nu înainte de a se face dreptate !

A fost acel „ohi“ (nu) cu care grecii au răspuns de-a lungul întregii lor istorii mai mult decît trimilenare şi continuă să răspundă tuturor tiranilor şi tuturor nedreptăţi'or.

CUPRINS

La obîrşia Greciei 5
Primele impresii 9
Prin muzeele ateniene 26
Vechea Plaka 33
Acropole . 47
Salamina 66
La castelul regal din Tatoi 66
O excursie la Sunion 76
Pireul roşu 100
De la Atena la Corint 120
De la Corint la Delii 129
Patras-Olimpia 146
Sanctuarul Olimpiei ' 157
Traversînd Peloponesul 167
Epidavros 175

Redactor responsabil ĭ A. Sufrin
Tehnoredactor : Gh. Chim

Dat la cules 13.08.1963. Bun de tipar 05.09.1963. Apărut 1963. Comanda nr. 5563. Tiraj 25.160. Broşate 23.100 + legate 2060, Hirtie semivelină de 63 gim*$_t$ 540X840/16. Coli editoriale 9,47. Coli de tipar 11,5. Planşe 8. A. T. 9182. C.Z. pentru bibliotecile mici 8R—3.

Tiparul executat sub comanda nr. 30.688 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piaţa Scinteli nr. l$_f$ Bucureşti – R.P.R.

Lei 6

Lei
6

În aceeaşi colecţie

au mai apărut:

DEMOSTEME BOTEZ	**PRIN U.R.S.S.**
BORIS BUZILÄ	**ÎN ÎNTÎMPINAREA SOARELUI**
WILFRED BURCHETT	**CORESPONDENT IN U.R.S.S.**
IOAN GRIGORESCU	**COCTEIL-BABILON**
ARTUR LUNDKVIST	**CONTINENTUL VULCANIC**
DUMITRU POPESCU	**IMPRESII DE CĂLĂTOR**
KONSTANTIN SIMONOV	**NOTE DE DRUM DIN JAPONIA**
ALEXANDRU $IPERCO	**NOTE DE DRUM DIN SUEDIA, FRANŢA, ITALIA ŞI MEXIC CU PLUTA PE BALTICA**